MAGYAR

VI. ÉVFOLYAM
1916
AUGUSZTUS
MEGJELENIK
MINDEN HÓ
ELSEJÉN

ZSIDÓ SZEMLE

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

AZ MIKE KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

DR PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal
Dr. Hevesi Simon: Jeremiás próféta	291
Dr. Hevesi Simon fordítása: Jeremiás siralmai IV.	295
Dr. Weisz Miksa: Josephus Flavius és művei	296
Patai József: Hit. (Vers)	298
Josephus Flavius: A zsidó háború. (Dr. Istóczy Győző fordítása)	299
Bialik verseiből:	
Oh, fogadj szárnyaid alá	304
Hajnalvárók. (Patai József fordításai)	304
Dr. Patai József: Bialik	305
Lóránt Mihály: Tiseobeovi emlékek. 1914	308
Bialik verseiből:	
Éjféli ima	313
Ablakod megett. (Patai József fordításai)	313
Cion rózsája. (Kotta)	314
Dr. Patai József: Bialik Budapesten	316
Kaczér Illés: Haditanács Ninivében	319
Dr. Heller Bernát: Dr. Singer Bernát	324
Peterdi Andor: Zsidók. (Vers)	325
TOLLHEGYRŐL.	
A magyar föld és a magyar zsidók, A dumában, Egy román pamflet	326
KRÓNIKA ÉS SZEMLE.	
Dr. Fürst Aladár: Hősi halál a szabadságolás napján	326
Magyar „Pro causa Judaica"-bizottság	327
Levél a harctérről stb.	328
SZERKESZTŐI ÜZENETEK. HIRDETÉSEK.	

ILLUSZTRÁCIÓK:

Bendemann: „Babylon vizeinél ültünk és sirtunk..." (Műmelléklet).	
G. Eberlein: Babylon vizein ültek és sirtak	292
Hugó Reinhold: Jeremiás. (Vázlat)	292
Rubens: Michelangelo Jeremiása után	293
Lesser Ury (Berlin): Jeremiás-tanulmány	294
Bendemann: Jeremiás Jeruzsálem romjain	294
Josephus német kiadásának címlapja	296
Jeruzsálem, a szentély és a királyi vár	297
A jeruzsálemi szentély áldozati és tömjénoltára, az arany gyertyatartó, a szent kenyerek asztala, a főpap és egy áldozár	298
Képek Jeruzsálem ostromából	299
Római harcosok	300
Megerősített város	300
Római faltörő kos	301
Jeruzsálem ostromáról	301
A frigysátor a sivatagban	302
Jann Both: Titus diadalíve Romában	303
A jeruzsálemi templomból származó oszlop a római Szent Péter-templomban	304
Wereschtschagin: A siralom falánál	306
Hirszenberg: A siralom falánál	308
Tisebeov	309
Tisebeov	310
A jeruzsálemi templom rekonstrukciója	310
Az üldözött Juda menedéket keres az oltárnál	311
J. L. Gerome: A siralom falánál	312
Ch. N. Bialik héber költő	316
O. Herschdörfer: Illusztráció Bialik versének német fordításához	317
O. Herschdörfer: Illusztráció Bialik versének német fordításához	318
A babyloni függőkertek	319
Friedeberger Artur és bajtársa	327
A Mult és Jövő Megillája a harctéren	328

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

„An den Wassern zu Babylon sassen wir und weineten ...“
Nach E. Bendemann gest. von F. Ruschewegh 1832.

„Babylon vizeinél ültünk és sírtunk ...“
Bendemann festménye után metszette Ruschewegh 1832.
(Magyar Zsidó Múzeum)

A Mult és Jövő 1916 augusztusi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT·ÉS·JÖVŐ

ZSIDÓ·IRODALMI,·MŰVÉSZETI,·TÁRSADALMI·ÉS·KRITIKAI·FOLYÓIRAT·

Az O. M. I. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI·JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. ker., Podmaniczky-utca 6. szám. Telefonszám 146-92. Előfizetési ára az O. M. I. K. E. pártfogó tagdíjjal együtt egész évre: 20 korona, díszkiadásban 30 korona. Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

VI. ÉVF., 1916 AUG.

DR. HEVESI SIMON: JEREMIÁS PRÓFÉTA

Ab hó 9-ike Jeruzsálem első pusztulásának bánatos emléknapja. Sötét borongó templomokban, a kárpittalan tóraszekrény előtt a földön ülve, sápadt gyertyacsonk gyér világa mellett olvassák Jeruzsálem gyászolói a Siralmak könyvét és mélabús jellegzetes régi melódiák szivetfájdító hangjain szállanak fölfelé a gyötrelmes szavak: „Oh mint ül elhagyottan az egykor népben gazdag város, olyan mint az özvegy; egykor nagy a nemzetek között, fejedelemnő országok fölött — most robotsorba sülyedett".

Jeremiás siralmai... így nevezi e gyászdalokat az illetékes hagyomány; a Talmud, a Targum, a Peschitta, a Septuaginta, tehát a legkülönbözőbb régi források a Jeruzsálem elestét sirató próféta elegiáinak fémjelezik e szivet-lelket átjáró gyászdalokat.

A romok fölött kesergő prófétát szereti ábrázolni a későbbi korok művészete is Jeremiás alakjában. Tagadhatatlan, hogy Judaország hanyatló korszakának legmegragadóbb, legvonzóbb alakja a mélyen érző próféta, Jerémiás. Királyok, hadvezérek és politikusok eltörpülnek az ő csodálatosan átszellemült egyénisége mellett. 2542 év előtt lépett föl mint lánglelkű fiatal próféta; Judaország utolsó öt királyának 40. év alatt lepergő uralkodása alatt (Jósia, Jóachaz, Jojákim, Jojáchin és Czidkija idejében 627—586-ban Kr. sz. e.), amikor Babilonia és Egyiptom versenyeztek egymással a világhatalomért és a zsidók országa két malomkő közé került, fejtette ki buzgó tevékenységét, hogy népét az üdv és élet útjára terelje. Fájdalom, eredménytelenül. Egy ideális világot akart megteremteni, Isten szolgálatában átnemesült birodalmat, mely méltó az égi gondviselés oltalmára és fönntartó őrgondjára. A Chilkijás főpap által megtalált szent könyv szellemét, a szeretet, igazság, Istenhűség és Istenismeret vallását akarta átültetni az életbe. Felfogásának uralkodó aranyigazsága volt, hogy Juda népének fönntartója és megmentője Istenadta hivatásának betöltése; az eldurvulás, a bálványimádás, a kegyetlenség és erőszak rendszerébe sülyedés, a pogány népek utánzása és a rájuk való támaszkodás csak tönkreteheti a nemzetet. Ha nem különb, mint a többi nép, már megérett a pusztulásra. Mások utánzása önmagából kiforgatja és életerét átvágja. Intései, feddő beszédei elhangzottak, jóslatai beteljesedtek. A hanyatlás korszakának fájdalmas szavú, líhegő csalogánya volt. Megjósolta és átélte, átszenvedte és megsiratta a végpusztulást...

A fájdalom csalogánya. Gyönyörűen lirikus. Vannak, akik tisztára költőt látnak benne. Duhm az 52 fejezetből, mely ránk maradt, csak a költeményeket tartja kétségtelenül Jeremiástól eredőknek — és ebben a rengeteg tévedésben van valami nagyon jellemző — a prófétára. Valóban a legszubjektivebb a próféták között, „szive hárfájának" húrjain a nemzeti fájdalomban saját fájdalma sir — mert ő alanyilag egy a hivatásával.

Könyvének bevezetését valószinűleg visszatekintőleg irta, de bizonyos, hogy a mély benyomások, melyeket első fejezetében ir le, ifjú korában vésődtek lelkébe. Mint gyermekifjú, hajnalszinű fiatalos hangulatok fényében kezdte meg prófétai munkásságát. Fiatal korától öreg koráig megvan benne minden, a gondolkodás világossága, a meggyőződés ereje, a lirai érzés megható bensősége és a képzelet hatalma; irása kristálytiszta, világos, átlátszó és művészi, mintegy a széppróza régi műremeke, és tele van, át meg át van szőve a legmegragadóbb lirával.

Első viziója a rügyező fiatal fának szemlélete. Elmerül a látásába: micsoda buzduló föltörés, ügyekvő rügyezés, kifejlés és fakadás; a hamvas

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kövér nagy rügyek hogy feslenek, hogy törnek elő a fiatal suhanc mandolafából — kétségtelenül valami *Erő* van mögötte... Így van az a világtörténetben is, vagy az erkölcsi világrendben, buzgólkodik az Úr az ő szaván, hogy teljesüljön. Míg a babiloni Ezsájás a természetben a fonnyadást látja és ellentétbe helyezi Isten igéjével: „elszárad a fű, elhervad a virág, de az Úr szava örökre megáll" — addig Jeremiás a természetben működő erő diadalmaskodásában bizonyító analogiát lát a világtörténetben ható isteni akarat teremtő csodái mellett, melyekben megvalósul a hihetetlen is.

A fájdalom csalogánya hanyatló korszak katasztrófáit kíséri lelke muzsikájával, zengő fájdalmával. Meggyőződése, hogy szövetségek nem menthetik meg Júdát, csak a hűség a benne élő eszméhez és hivatáshoz. Pogány hatalmakkal kötött szövetségek bálványimádóvá teszik magát Judát is, azonfelül a szövetségek nemcsak barátokat, hanem — ellenségeket is hoznak. A bennélő eszme menti meg és tartja fönn a nemzeteket.

G. Eberlein: An den Wassern Babylons sassen sie und weineten

G. Ebrelein Babylon vizein ültek és sirtak

Hugo Reinhold: Jeremias (Skizze)

Hugó Reinhold: Jeremiás (vázlat)

Látszatra: mi áldozzuk életünket az eszméért, holott valósággal az eszme éltet minket; az eszme az örökkévalóság eleme bennünk. Ime, ez a prófétai látás; valósággal mélyebb és igazabb, mint a gyakorlati politika okoskodása. Amíg hivatásának érzete és eszméje él a nemzetben — az átsegíti a katasztrófákon; e nélkül nincs más, csak összeomlás.

Szónoki erővel írja le népe bűnét, az Egyistenhez való hűtlenséget és bálványimádást. „Menjetek Ciprus szigetére és nézzetek körül, avagy Délarábiába küldjetek és vizsgálódjatok nagyon: íme, történt-e ilyesmi valahol? Vajjon elcserélte-e valamely nép istenét — mikor azok nem is istenek — és az én népem elcserélte Dicsőségét hitványságra. Iszonyodjatok ezen, Egek, borzadjatok és szörnyedjetek nagyon, mert kettős rosszat cselekedett népem, Engem elhagytak, az élő forrást, hogy víztartó medencéket vájjanak maguknak, rozzant medencéket, melyek nem tartják a vizet!"

Inti népét: „Vonjatok magatoknak barázdát és ne szórjátok a vetőmagot a tövisek közé!" Megtérésre buzdít és pusztulást jövendöl. „Láttam a földet — úgymond — és íme, kietlenné vált, fölpillantottam az égre és íme, nem volt fénye, láttam a hegyeket és íme tántorogtak és mind a bércek megrendültek." Leírja a nemzet bűneit és újra meg újra ismétli az igét: „Vajjon az ilyenek fölött ne tartsak számonkérést — így mondja az Úr —, vajjon ilyen nemzeten ne vegyen megtorlást a lelkem?"

„Mint a kút összeszűri a vizét, úgy gyújtötte össze a bűnt," a próféta jellemzése szerint a szent város, Jeruzsálem. Hiába igyekezett őket fölrázni a hatalmas isteni szóval: „Álljatok meg az utaknál és tekintsetek körül, kérdezzétek az örökkévalóság

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ösvényeit, merre van a helyes út és találjatok megnyugvást lelketeknek!“ Kimondja a keserű megállapítást: „El fognak-e esni, úgy hogy többé föl nem kelnek: a megtérés vagy meg nem térés kérdése ez!“ (8. f. 7. v.). Oh, a próféta jól érzi, nem fognak megtérni, nem tudnak megtérni, csak annyira tudnak irányt változtatni bűnük sodrában, *„mint az árként rohanó paripa a háborúban,“* mely többé nem ura iramának. — „Oh, az eszterág az égben tudja kitűzött idejét, a gerlice, a fecske és a darúmadár ismerik visszatérésük időszakát, de az én népem nem tudja Istennek törvényét!“ Már elkerülhetetlennek tartja nemzete végzetét és kitörő lírizmusával jajdul föl: „Népem végromlása miatt össze vagyok törve, el vagyok sötétülve, irtózat ragadott meg! Hát nincsen balzsam Gileádban, avagy nincsen ottan gyógyító, mért nem kél már az én népem sebének hegedése? Oh, vajha átváltozna fejem kútfővé és szemem könyek forrásává, hadd sírathatnám éjjel-nappal népem halottait!“

Még mindig küzd a bálványimádás ellen, szatirával, gúnnyal, hatalmas antitézisek dörömbölő erejével állítja szembe az alkotó világisten eszméjét az alkotott bálvány sílány képével és tanítaná a népet arameus szóval válaszolni a térítő csábításnak: „Igyen feleljetek nekik: Istenek, melyek egetföldet nem alkottak, pusztuljanak a földről és ez ég alól!“ Könyörög, rímánkodik a népnek: „Hallgassatok erre és figyeljetek reá, ne bízzátok el magatokat, mert az Isten szól! Adjátok meg a dicsőséget Örökkévaló Isteneteknek, mielőtt beáll a sötétség és mielőtt véresre ütődnek lábaitok az alkonyati kősziklákon, amikor áhítoznátok világosságra, de már átváltoztatta halálos árnyékká és felhőgomollyá tette az Isten. — Ha pedig nem hallgattok reá, akkor rejtekhelyen zokog az én lelkem az elbizakodottság miatt és könyezve könyet hullat és könyben árad az én szemem, mert fogságra jut Istennek a nyája!“ És tépelődik önmagában, nem tud hinni népe javulásában: „Vajjon megváltoztathatja-e a szerencsen az ő bőrét, a párduc az ő foltjait, akkor ti is meg tudnátok javulni, bűncselekvésben kiképzett emberek!“

A szomorú jóslatok kezdenek teljesedésbe menni. Csapások érik az országot. Nehéz aszály, rettentő szárazság borul a földre. Gyönyörűen írja le Jeremiás ezeket az elviselhetetlen időket. Igazi költő; a stílusa csodálatos. „Júda gyászol, kapui elgörnyedtek, a földre komorodnak és Jeruzsálem nyöszörgése fölszáll. Nagyjaik elküldik ifjaikat vízért; elmentek a kátyúkhoz, nem találtak vizet, visszatértek, — edényeik üresen, elszégyenültek és csúfot vallottak és eltakarták fejüket. A megrepedezett föld miatt, mivelhogy nem volt eső, vallottak szégyent a földművelők, eltakarták fejük. A zergeüsző is megellett a mezőn és otthagyja magzatát, mert nincs sarjadó fű. És a vadszamarak állnak a bércormokon, szimatolják a levegőt, mint a sakál, szemeik elepednek, mert nincsen pázsit.“

És a próféta megsuhintja Jeruzsálem felett rémes hirdetéseit. „Négy családot hívók ellenük — úgymond az Úr —, a kardot, hogy öljön, az ebeket, hogy hullákat vonszoljanak, az ég madarát és a mező vadát, hogy lakmározzanak és pusztítsanak!“ ... *Te elhagytál engem* — úgymond az Úr —, hátrafelé kell menned, kinyujtom kezemet reád, elpusztítalak, már elfáradtam a belenyugvásba!“

De a prófétának fáj, hogy így kell hirdetnie a balvégzetet. „Jaj nekem, anyám, minek szültél

Rubens: Jeremias, nach Michelangelo — Rubens rajza Michelangelo Jeremiása után

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Lesser Ury (Berlin):
Studie zum Jeremias

Lesser Ury (Berlin):
Jeremiás tanulmány

engem, hogy viszály és civódás embere legyek az egész országnak, nem maradtam adós senkinek és nem maradtak adósok nekem, de mindenki átkoz engem!“ ...És mégis „a te Szavaid, oh Örökkévaló, úgy találódtak nekem és megemésztettem őket es a te igéd nekem örömem volt és szivem ujongása. Oh, de nem ültem a vidámak társaságában, hogy mulatnék, a te kezed miatt elhagyottan ültem, mert fölháborodással töltöttél meg engem. Oh, miért legyen az én fájdalmam örök és az én szenvedésem reménytelen, mely nem fogad el gyógyitást! Miért vagy hozzám olyan, mint a hűtlen patak, mint a vizár, mely nem bizonyul állandónak?“ Azonban gyötrődése közben is megnyugvást talál a következetesség gondolatában: „Ők fognak hozzád térni és nem te térsz hozzájuk!“

A bálványimádás Júda bűne és ez „föl van irva vastollal, gyémántiróveszszővel, bevésve szivük tábláira és oltáraik szögleteire, valameddig gyermekeik emlékeznek bálványoltáraikra és az Astarte-szobrokra dús fák mellett a magas dombokon.“ Csak nemzedékek után lehet a bűn megbocsátva, elfelejtve, kiengesztelve. Előbb azonban el kell jönni a borzasztó szenvedésnek — a bűnhödésnek. ...Jeremiás volt az a férfiú, aki látta jóslatainak beteljesedését, aki megérte, átélte és túlélte a nemzeti katasztrófát. Az események igazolták őt és felfogását. Ő volt a férfiú, ki az igazságért szenvedett háborúságot, kit verembe dobtak, börtönre vetettek, megkínoztak, kinek életére törtek, kinek irataít elégették. Ő volt a lantosa a nagy tragédiának, Júdaország végső katasztrófájának. Hőslelkű volt, mint elveinek következetes harcosa, mélyérzésű és lágy, bensőségteljes és gyöngédszivű, mint ember. Sokan az exegeták közül a zsidóság fajképét látták benne, az igazságért szenvedő és küzdő gyöngéd szivű, lirikus érzésű, de erős lelkű prófétában, az ő sorsában és lelki tulajdonságaiban. Az üldözött próféta lelkében azonban nem hiányzott a vigasztalás elementuma. Érzékeny lelke hallja Rahel siralmát, aki zokog elveszett gyermekei miatt és megvigasztalja a sirjában zokogó ősanyát: „tartóztasd meg hangodat a sirástól és szemedet a könytől, mert van jutalma a te érdemednek — úgymond az Örökkévaló — és visszajönnek ők az ellenség országából — és van reménye a te jövendődnek és visszatérnek a gyermekek határukba!“ — „Úgymond az Úr, aki adta a napot világosságra nappal, a hold és a csillagok törvényeit világosságul éjjel, aki megduzzasztja a tengert, hogy fölzúdulnak hullámai, kinek neve Örökkévaló, a Seregek Ura: ha eltávoznak ezek a törvények szinem elől — úgymond az Úr —, akkor szünhet meg Izrael magzata nemzetség lenni szinem előtt mindenkoron!“ Vigasztaló is volt. De egészben véve egy pusztuló világ jósa volt és csalódott szivű siratója. Az ő lelke szól hozzánk a siralmak könyvéből.

Bendeman: Jeremias auf den Trümmern Jerusalems

Bendeman: Jeremiás Jeruzsálem romjain

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

JEREMIÁS SIRALMAI IV.

Az aranyérc óh miként váshatott meg így,
A nemesfém hogyan változhat át,
A szent drágakövek hogyan szóródhattak el
Minden út fején?

Boldog *gyermekei* Cionnak, a drágák,
Színarannyal föl alig mérhetők,
Mért becsültetének most hitvány cserépnek
Mint agyagmíves kezének művei?

Cethal is feltárja tápláló emlejét,
Hogy emtesse mind a kölkeit,
Csak az én népem lánya lett olyan kegyetlen,
Mint struccanyák a sivatagban?

Dermedő nyelve a kisdednek
Szomjában száraz inyéhez tapad,
Gyermekek rimánkodnak *kenyérért*,
Nincs, aki tör nekik.

Előkelően étkeztek bőségben egykor,
Most éhen alélnak az utakon,
Akik bíboron nevelkedtek, most
Hulladékdombot ölelnek.

Fölötte megnőtt, hej, népemnek bűne
Nagyobb, mint bűne Szodomának, Gomorának,
Melyek hirtelen pusztultak, pillanat alatt
És kéz se fáradott belé!

Gáncstalan buzgók, tisztábbak a hónál
Szent Názírok, a tejnél fehérebbek,
Színük pirkadóbb volt a korálnál
Zafírhoz hasonló metszésük:

Haj, de most koromnál sötétebb az arcuk,
Rájuk nem ismernek künn az utakon,
Rácserepesedett csontjukra a bőrük,
Száraz lett, mint a fa!

Irgalmas gyöngéd asszonyok kezei
Megfőzték tulajdon gyermekeiket
Halotti torul szolgáltak nekik
Népem osszeomlása idején!

Jobb a kard által hullottnak
Mint azoknak, kik éhségtől estek,
Mert azok elvérzettek átdöfötten,
Ezeket megölte a mező termése.

Kimerítette az Úristen minden haragját
Aláöntötte perzselő indulatát
És tüzet lobbantott Cionban,
Elemésztette alapzatát!

Lakói a világnak és királyai a földnek
Soha el nem hitték volna,
Hogy bejöhet támadó ellenség
Jeruzsálem kapuiba!

Megtévedt próféták vétke miatt
Papjainak súlyos bűne folytán,
Akik ontották belsejében
Ártatlanok vérét:

Némán bolyonganak a vakok az utakon
Be vannak mocskolva vérrel,
Hogy nem lehet a ruháikhoz se
Hozzáérni.

Oszoljatok! — így kiáltanak előttük — Tisztátalan!
Térjetek oldalt, ne érjetek hozzá!...
Rebbenve bolygnak és szó esik a nemzetek közt.
„Itt nem lakhatnak tovább!“

Porrá szélesztette őket Isten arca
Nem akarja őket látni többé immár,
Papjaikat nem tartották tiszteletben,
Véneiket nem kímélték!

Révedeznek epedő szemeink még most is
Képzelt segítő hatalom felé,
Várakozásunkkal várunk egy népre,
Mely nem segít.

Szorongó lépteinkre vadásznak mindenfelől,
Hogy nem járhatunk szabadon tereinken;
Eljött a mi végünk, lejártak napjaink
Eljött a mi végünk.

Támadóink könnyebbek voltak, mint az égi sas,
Rajtunk ütöttek, utólértek a hegyeken,
A sivatagban ólálkodva lestek
Orvul reánk.

Urunk-Istenünk fölkentje, a mi éltető Lelkünk.
Kelepcébe esett vermeikben,
Kiről azt hittük: árnyában élünk
A nemzetek között.

Vidulj csak és örülj Edomnak leánya,
Úc-országában fennen lakozó,
Reád is kerül még a pohár, megrészegülsz
És szégyenre vetközöl!

Zendülésed bűne, *Cion lánya*, akkor véget ér
És nem vet Urad többé számkivetésbe,
De számon veszi a *te* bűnöd, *Edom lánya*
És vétkeid föltárja!

Dr. Hevesi Simon fordítása.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. WEISZ MIKSA: JOSEPHUS FLAVIUS ÉS MŰVEI

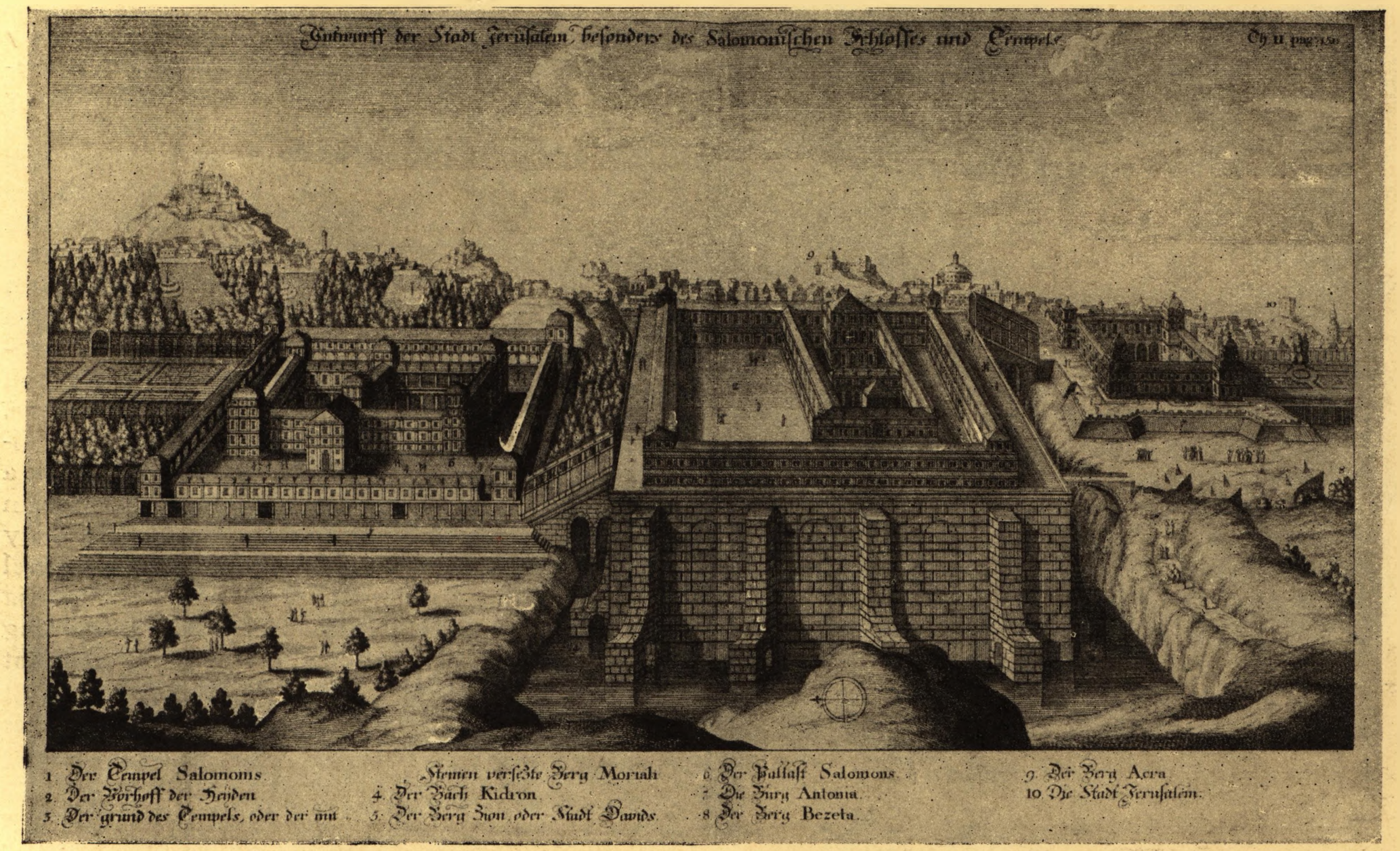
Kevés van a zsidó történetnek oly alakja, mely annyiféle megítéltetésben részesült volna, mint *József*ben *Máttiás*, ki *Josephus Flavius* neve alatt vált ismeretessé korszakot alkotó történeti és apologetikai munkáival. A második templom pusztulásával és a zsidó birodalom bukásával összenőtt neve. Róma barátja, de azért faját, vallását meg nem tagadja. A császári hatalom árnyékában *procul negotiis* él és írja halhatatlan munkáit, de azért bizonyos függetlenséget is tanusít a hatalmasokkal szemben. Árulónak tartják sokan, ki népét cserbenhagyta, aki kétes hadvezéri és politikai szereplésével siettette a zsidó nemzeti birodalom gyászos bukását. Mások ügyes politikust látnak benne, ki római tartózkodása alatt megismerkedett Róma hatalmával és kiben megérlelődött a meggyőződés, hogy a kis *Judea* teljesen elpusztul, ha a hatalmas Rómának merészel ellentállnia. Munkái körül igen nagy irodalom keletkezett. Örök hirnevet biztositottak neki és minden Josephus-kutató egyetért abban, hogy *irodalmi* szereplése minden tekintetben megérdemli a babért, melyet neki nyujtottak. Ha politikai szereplésére nézve eltérnek is a vélemények, a zsidó irodalmat örök hálára kötelezte, hiszen egyes epochákra nézve egyedüli történeti kútforrás gyanánt jő tekintetbe. A nagy klasszikus epocha utáni görög írók legjelesebbike. Világos, elegáns, eleven előadása mindvégig lebilincseli az olvasót. Nemcsak a zsidóságot ismeri, hanem korának klasszikus historikusait is jól ismeri.

Titelblatt — Josephus német kiadásának címlapja (1735)

37-ben (a r. idősz. u.) született Jeruzsálemben. Atyja, Máttátja, előkelő kohanita, anyja a makkabeusok ivadéka. Gondos nevelésben részesül. A farizeusok iskoláiban sajátitja el az Irás hagyományos értelmezésének tudományát. Megismerkedik a *Szadducéusok* tanaival is. A pusztákban, kontemplativ életmódot élő *Esszéusoknál* is tartózkodik, hogy e zártkörű, aszkétikus életmódot folytató társadalom légkörét is megismerje. *Banus* nevű esszéus vezeti be ebben. Visszatérve Jeruzsálembe a Farizeusokhoz szegődik. Néhány kohanita barátja Rómába hurcoltatott. Ezért maga Rómába siet. Kalandokban gazdag út után megismerkedik Neró császár feleségével, *Poppaeával*, ki barátjait kiszabadítja. Rómában tanulja bámulni a római államhatalmat, megismerkedik a római államélettel. Hazatérve, kerüli kezdetben a nyilt ellentállást Rómával szemben. Midőn a szabadságharc elkerülhetetlen, 67-ben Galilaeába küldi a jeruzsálemi szinhedrin. Itt szervezi a felkelést Róma ellen, de nem fejti ki azt az erélyt, amit a zelóták szerettek volna látni. Ezért polgárháború rázkódtatja meg a szerencsétlen országot, amikor már a római légiók a közelben leskelődnek, hogy Judea függetlenségét teljesen eltiporják. Lépésről lépésre halad a *Nero* által küldött vezér, *Vespasianus*, amig tömérdek vér árán sikerül neki tért nyerni. *Jotapata* várába várja *József* a római közeledést. Erős ostrom után Vespasianus Jotapatát is elfoglalja, József pedig nem nagyon dicsőséges módon kerül római fogságba. Előre jósolja Vespasianusnak, hogy császár lesz. Ezért megkegyelmez neki. És midőn 69-ben jóslata beteljesedik, Vespasianus megadja neki szabadságát, amiért hálából felveszi a *Flavius* nevet, Vespasianusnak családi nevét. Vespasianus fia, Titus folytatja a zsidók elleni harcot és József nála maradt, hogy tanácsaival támogassa a vezért. Többször közvetítőnek is lép fel, de valahányszor az ostromlott Jeruzsálem falaihoz közeledik, kőzáporral fogadják elkeseredett honfitársai. A szabadságharc szomorú leveretése után Titusszal Rómába ment. Vespasianus palotájában lakosztályt biztositott neki, évi jövedelemmel látta el, a római polgárjoggal is kitüntette. És mig többi hitsorsosa a rabság és számüzetés keserves kenyerét

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Aus dem deutschen Josephus (1735) — Jeruzsálem, a szentély és a királyi vár (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

ette, ő a Caesarok palotájában irodalommal foglalkozott. Titus és Domitianus császár uralma alatt is megtartotta befolyását. *Eusebius* még azt is beszéli, hogy halála után mellszobrát állították fel Rómában a császár rendeletére.

Következő halhatatlan munkákban állított magának örök emléket. 1. *A zsidó háború.* (*Peri tou Judaikon Polemon*; *Bellum Judaicum.*) Hét könyvben írja le a zsidó szabadságharc történetét. Antiochus Epiphanesnél veszi fel a történeti fonalat és mesteri képét adja Jeruzsálem ostromának és a zsidó nép hősi elszántságának. 2. *A Zsidó Archaeologia.* (*Judaiké Archaiologia, Antiquitates Judaicae*). 20 könyvben beszéli el a zsidóság történetét Neró uralmának tizenkettedik évéig. A világ teremtésétől kezdi elbeszélését és követi a bibliai elbeszélés fonalát. Főleg fontos a 11-ik könyvtől kezdve, melyben elbeszéli a zsidók történetét Cyrus alatt, a Ptolomeusok és Seleucidák alatt, a makkabeus-kort, a római uralom történetét *Gessius Florus* procurator uralmáig. A bibliai elbeszélés előadása rendkívül érdekes az *agáda* szempontjából is. Célja az volt, hogy elnémítsa e munkával azoknak beszédét, kik a zsidó népről becsmérőleg írtak. 3. *Önéletrajz.* (*Biosz, Vita Sua.*) E művecskéjében leírja működését mint galilaeai helytartó és polemizál benne *Tiberias Justusz*-szal, ki avval vádolja, hogy a galilaeai zavargásokat ő idézte elő. Leggyengébb és legzavarosabb opusza. 4. *Apion ellen, vagy a zsidó nép régi voltáról.* (*Peri archaiótétosz Joudaión Kátá Apiónosz*; *Contra Apionem.*) Nagy melegséggel és lélekkel megírt apologétikája a zsidóságnak. Melegen, szeretettel reámutat arra a tényre, hogy a zsidó *állam* pusztulása nem vonta maga után a zsidó *vallás* pusztulását. Apion, alexandriai grammatikus ostoba és nevetséges vádjait cáfolja, melyek közül legismeretesebbek azok, amelyek arról szólnak, hogy a zsidók a jeruzsálemi templomban egy *szamárfejet* imádtak, vagy hogy a zsidók a jeruzsálemi templomban egy idegent megláttak, kit bizonyos időben leöltek, hogy húsát élvezhessék. E galád otrombaságok ekszták zisba hozzák Josephust, kitünő hadakozónak bizonyul ez iratában, mely legjobb munkájának mondható. Valamennyi munkáját szép, könnyen folyó és gördülékeny görögséggel írta.

Igen nagy irodalom keletkezett Josephus Flavius munkái körül. Már régóta fordították különféle nyelvre, átdolgozták héberre, latinra, angolra, franciára, spanyolra, sokszor németre. A zsidó Háborút és a Vitairatát *Istóczy* Győző, a hírhedt antiszemita agitátor magyarra is fordította. Újabb kitünő német fordításai közül említjük *M. J.* (= *Jost*) fordítását, ki kisebb műveit „Die kleineren Schriften des Fl. J." (Bibliothek der griechischen und römischen Schriftsteller über Judenthum und Juden. II. Leipzig, 1869) címen tette közzé. Igen jó a *Paret* Henrik fordítása (Stuttgart 1856), a Martin *Kaulen* fordítása; és a *Clementz* Henrik fordítása a Bibliothek der Gesamtliteratur des In

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A jeruzsálemi szentély áldozati és tömjénoltára, az arany gyertyatartó, a szent kenyerek asztala, a főpap és egy áldozár
(Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)
Aus dem deutschen Josephus

und Auslandes" című ismeretes vállalatban (Otto Handel. Halle a. S.). De a mult, régebbi századok tudománya is szivesen foglalkozott Josephus Flavius munkáival. A legelső német fordítója a műveknek *Hedion* Gáspár volt, ki Ettingenből való volt és a reformációban fontos szerepet játszott. Strassburgban jelent meg 1535-ben fordítása. *Bibliográfiai* szempontból is érdekes a *Tübingenben* 1735-ben megjelent német fordítás, melyet *Cotta* Frigyes Jónás készített, aki a theologiának és a keleti nyelveknek volt tanára a göttingai egyetemen. A híres *Cotta*-féle cég kiadta atyafiának munkáját két hatalmas folio-kötetben. „*Des fürtrefflichen Jüdischen Geschichts-Schreibers Flavii Josephi Sämmtliche Werke* stb." címen. A meglehetős ritka edició címlapjának kisérő képét, melynek hátterében az égő jeruzsálemi templom képe látszik és melynek előterében templomi szerelvények, a főpap mellvértje láthatók, reprodukcióban adjuk. Az előszóban erősen vitatja a fordító a kérdést, mely avval foglalkozik, vajjon hiteles-e Josephus ama helye, mely az Antiquitates XVIII. könyvének harmadik fejezetében a kereszténység alapitójáról szól, avagy csupán interpolációval van dolgunk. Két éremtáblát is közöl, melyek negyvenegy oly éremnek képét tartalmazzák, melyek Josephus munkáival kapcsolatban vannak. Szép metszetek is diszitik a művet. Igy (I. k. 80. o.) a pusztai szentélyt ábrázolja az egyik Entwurff der in der Wüsten aufgeschlagenen Stiffts-Hütte cimen. Egy másik a templomi szerelvényeket és a papi ruházatot probálja többféle módon rekonstruálni. Az áldozati oltár, a tömjén bemutatására szolgáló aranyoltár, a menóra, melynek hiteles képét a Titus diadalivének ismert relifjén birjuk, az arany asztal a szinkenyérrel, a főpap és egy áldozópap képen láthatók a másik metszeten (I. k. 83. o.). Egy másik pompás metszet *Nebukádnecár* történetével kapcsolatosan a babiloniai függő kerteket mutatja be (I. 313). A makkabeusi küzdelmekből kifolyólag különböző szir fegyvernemeket és harci elefántot látunk (I. 380). A rómaiak harcászati modorát bemutatják a faltörő kosok különböző formái és a fej fölött tartott pajzsok, melyeknek *testudo* vagy teknősbéka volt a nevük, a legfelsőbb kép pedig mutatja azon erődműveket, melyeket a rómaiak ostromok alkalmával az ostromlott várak köré emeltek. Igen szép a Jeruzsálem városáról és a Templom-hegyről készült metszet (II. 150). Különböző tárgymutatók fejezik be e díszes kiadást, melyek a munka használhatóságát nagyon megkönnyitik. Magyarnyelvű teljes fordítása még nincs Josephusnak. Talán azt is meghozza majd a várva várt béke a magyar zsidóság kultúrájának.

PATAI JÓZSEF: HIT

Te hiszel és ha föltekintsz az égre,
Miljárd csillagszem üdvöt int feléd,
Én kétkedem s ezernyi kérdést kérdve
Ostromlom meg a titokfödte éjt.

Te hiszel s ha kigyul a nap világa,
Ajkadról árad zsoltáráldozat,
Én kétkedem s fel nézek fölkiáltva:
Hunyj el, vagy mondd, ki adja lángodat?

Te hiszel s ha szemed a földre téved,
Ujjongsz: Halálon győz feltámadás.
Én kétkedem: Oh miért hát az élet?
És fáj minden, mi rejtelmes, csodás.

S a töprengés, a tépő vágy feléd hajt,
És lelkemben ujjongó hit derül,
Hiszem, hogy győzni fog a Jó, a Szép majd,
Hiszem, hogy az ember megistenül.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

JOSEPHUS FLAVIUS: A ZSIDÓ HÁBORÚ. (SZEMELVÉNYEK)

Latinból fordította *dr. Istóczy Győző*

Harmadik könyv, IX. fejezet

JOTAPATA OSTROMOLTATÁSÁRÓL VESPASIAN ÁLTAL, A FALTÖRŐ KOSRÓL ÉS EGYÉB HADI GÉPEKRŐL

Vespasián pedig, úgy az idő hosszúsága, mint az ellenség kirohanásai miatt már-már magát tekinté ostrom alá vettnek: mikor egyszer már a sánctöltések a város körfalával majdnem egyenlő magasságra lettek emelve, elhatározta, hogy a faltörő kost alkalmazásba véteti. Ez egy roppant nagy gerenda és hasonlít a hajóárbocfához, melynek az egyik végéhez egy súlyos vasdarab van erősítve, amely kosfejet ábrázol, ahonnét a nevét is vette. Ez a gerenda aztán egy másik gerendához erősített köteleken lóg, mint valami mérlegtartón, amely viszont mindkét felől szilárdul alapozott cölöpökön nyugszik. A gerendát aztán hátul egy egész sereg ember hol hátrafelé, hol előrefelé lóbálva, az elől levő hegyére erősített vasdarabbal a bástyákat döngeti és nincs az az erős torony vagy az a széles körfal, amely, ha az első lökéseket kiállotta is, a folytonos lökéseket kibírja. A rómaiak tehát a kőszóró lövegeket és a többi szórlöveget a falhoz közelebb tolva működtették, hogy könnyebben találják azokat, akik a falakon ellenállni próbálkoznának; de az íjászok és a parittyások is közelebb vonultak; s amikor emiatt senkise mert felmenni a bástyára, odatolták ehhez a faltörő kost, amelyet felül sövényfonadékból készült védtetővel és nyers bőrökkel vontak be, úgy maguknak, mint a gépnek a védelmére. A faltörő kos legelső lökésére megrázkódott a bástya, mire éktelen lárma támadt a városban, mintha ezt máris bevették volna. József,[1] előrelátva azt, hogy, ha a falat egy és ugyanazon a ponton folyton döngetik, az nemsokára bedől, azon töprenkedett, mit eszelhetne ki avégből, hogy a gép hatása meggyöngíttessék. Polyvával megtöltött zsákokat eregettetett le tehát a falról arra a pontra, ahol a kos ütögette a falat, hogy íly módon a további lökések célt tévesszenek s a megsérült falrész meglazulásának eleje vétessék. Ez a dolog a rómaiakat igen hátráltatta; mert, bármerre fordították is a gép fejét, viszont a falonállók a polyvászsákokat mindig odavive, a lökések elé tartották. Mígnem aztán a rómaiak is kieszeltek ez ellen valamit; ugyanis hosszú póznák végére sarlókat kötöttek, melyekkel a zsákokat levagdalták. Mikor aztán íly módon a kos sikeresen működött és a fal (amely csak nemrég épült), a

[1] József maga *Josephus* a történetíró, aki ekkor a galileai zsidó hadak főparancsnoka volt. Jotapata: Galilea legmegerősítettebb városa volt.

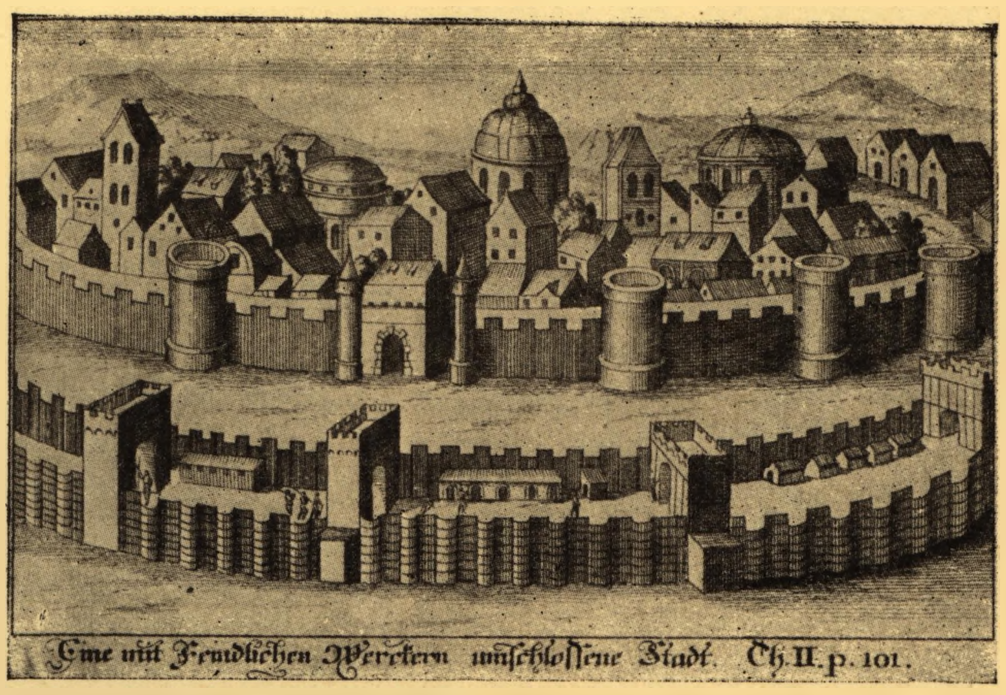

Aus dem deutschen Josephus (1735)

Képek Jeruzsálem ostromából. (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

lökésekre engedni kezdett, József és bajtársai, szorultságukban a tűz segélyéhez folyamodtak és minden éghető anyagot három oldalról egyszerre felgyújtva, a rómaiaknak úgy hadigépeit, mint erődítményeit és palánkzatát felégették. Ezek pedig nehezen segíthettek a bajon; mert egyrészről a zsidók elszántsága is megdöbbentette, másrészről pedig a segélynyujtásban az előtörő lángok is akadályozták őket. A lángok pedig szárazfatáplálékra s ezenkívül földszurokra és szurokra meg kénkőre is találva, villámsebességgel terjedtek tova s a rómaiaknak nagy fáradsággal készített műveit egy óra lefolyása alatt megsemmisítették. S itt akadt egy zsidó férfiú, aki méltó arra, hogy dicsérettel emlékezzünk meg róla, tudniillik Eleazár, Samaeusnak a fia, kinek a szülőhelye a galilaeai Saab volt. Ez ugyanis egy roppant nagy kődarabot magasra felemelve, azt

Megerősített város (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

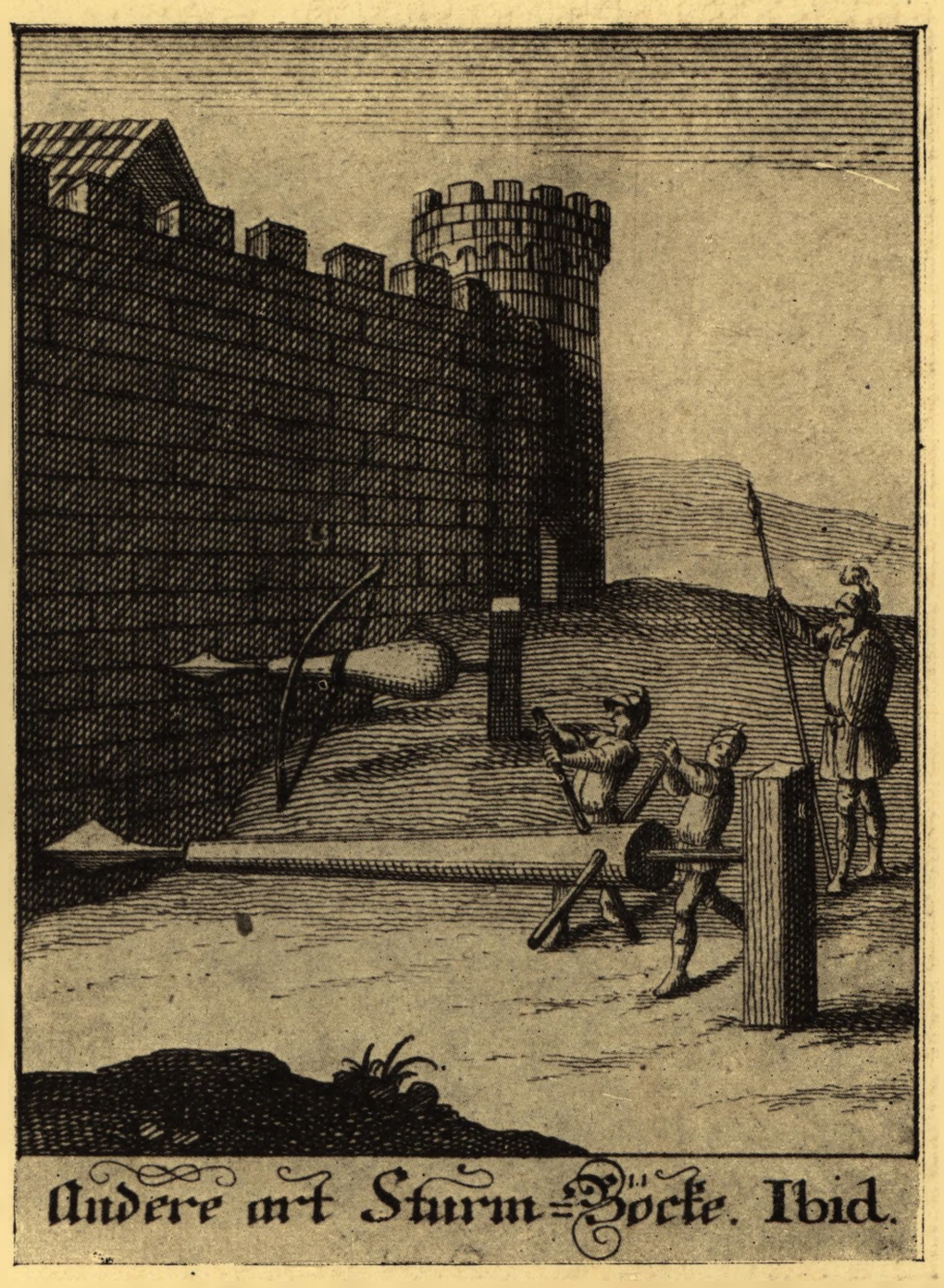

Római harcosok (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

olyan erővel dobta le a falról a faltörő kosra, hogy a gépnek a feje letörött, mire leugorva az ellenség közé, a kosfejet onnét rettenthetlen bátorsággal a falra magával felhozta; végül azonban, mivel mintegy céltáblául szolgált arra nézve, hogy az ellenség hová irányozza a nyilait, vértezet nélkül levő testébe öt nyílvessző furódott bele; ő azonban ezekre ügyet se vetett, hanem mikor felért a falra, ahonnét már mindenki láthatta, ott vakmerően megállott, mignem a sebei által okozott fájdalmaiban meggörnyedve, a kosfejjel együtt a falról lezuhant. Utánna a legvitézebb volt két fivér, Netiras és Fülöp, a galilaeai Ruma faluból, akik a tizedik légió katonáira vetve magukat, oly erővel és hévvel rontottak rájuk, hogy még a rómaiak csatasorait is keresztültörték, azokat pedig, akik ellenük jöttek, megfutamították. Ezeken kivül József is a többi népséggel tüzes üszköket ragadva, a hadigépeket és a menhelyeket, az ötödik légiónak és a megfutamodott tizedik légiónak a műveivel együtt, felgyujtotta. A többiek pedig, akik hamarosan utánna jöttek, úgy a hadieszközöket, mint a mindenféle anyagszereket is elpusztították. Estefelé aztán a rómaiak a helyreigazított faltörő kost újra neki szegezték a fal azon részének, amely azelőtt már roncsolást szenvedett; s ekkor történt az, hogy a város védelmezői közül valaki, Vespasián lábát egy nyílvesszővel könnyen megsebezte, mivel a messziről kilőtt nyílvessző röpereje ott már elgyöngült. Ez az eset roppant kavarodást idézett elő a rómaiak között, mert azok, akik a közelében voltak, a vér láttára elhülve, az egész hadtestet befutotta az esetnek a híre, mire félbehagyták az ostromműveleteket s a legtöbbjük megdöbbenve és eliszonyodva a fővezérhez rohant, mindenekelőtt pedig Titus termett ott, atyját féltve. S így történt aztán, hogy úgy a tiszteknek a sürgése-forgása a fővezér körül, mint pedig fiának a rettegése fejvesztetté tette a tömeget. Az atya azonban úgy fiát a rettegéstől, mint a hadsereget a fejvesztettségtől könnyűséggel megszabadította; mert azáltal, hogy elnyomva a seb okozta fájdalmát, rajta volt,

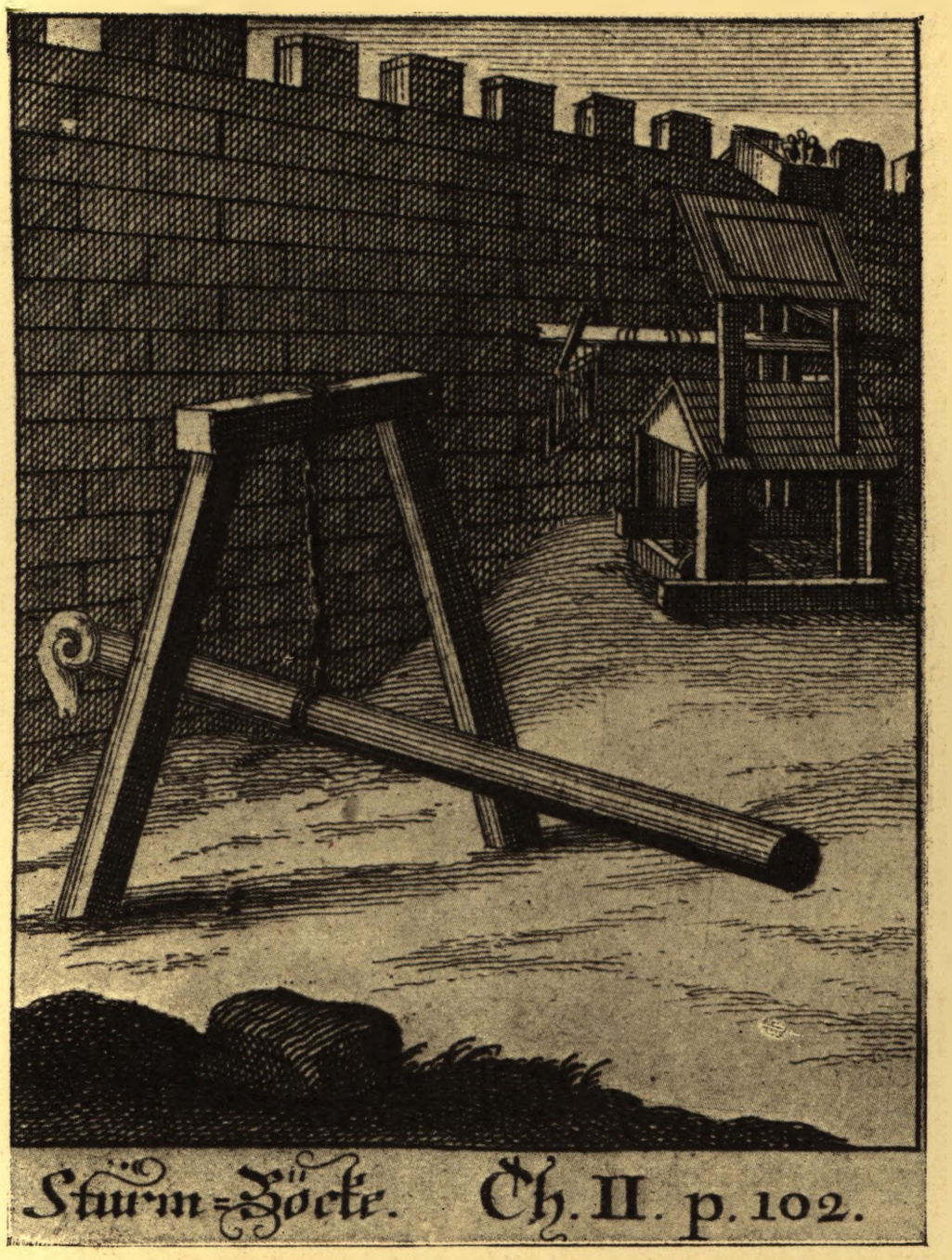
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

hogy láthassák mindazok, akik aggódtak fölötte, ezeket a zsidók ellen még elkeseredettebb harcra ingerelte; mivel mindenki, mintegy a hadvezérért boszút állandó, szemébe akart nézni a veszedelemnek és csatarivalgással egyikük a másikát lelkesítve, megrohanták a falakat. József pedig és az övéi, noha a balisták és más szórlövegek sűrű lövedékeitől sokan elhullottak közülök, semmiképp se lettek a bástyáról elriasztva; hanem tűzzel, vassal és mázsás kövekkel támadtak azokra, akik a védfödél alatt a faltörő kost hajtották. De vagy semmit se vagy igen keveset birtak végezni; mert az ellenség szemei előtt állva, viszont pedig ezt ők nem láthatva, egymásután dőltek ki s a maguk által kigyujtott tüzek mellett olyan világosság vette körül őket, mintha nappal lett volna s így a lövedékeknek biztos célpontjaivá lettek; mivel pedig a hajítógépeket messziről nem vehették ki, ezek lövedékei elől nem is óvakodhattak. Tehát úgy a hajítódárdákat szóró lövegek által, mint egyébként is vetett dárdák sokakat keresztülfúrtak, a más gépek által kilövöldözött mázsás kövek meg a bástyák mellvédeit hordták el és a tornyok szögleteit tördelték le; a küzdő férfiak pedig nem voltak oly szorosan egymásmellé sorakozva, hogy a hajított kövek nagyságától és erejétől ne lettek volna leteritve egészen a szélső csatasorig. Mindenki megitélheti, milyen hatalmas

Jeruzsálem ostromáról (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

egy ilyen hadigépnek az ereje, azokból, amik azon éjjelen történtek: a bástyán a József körül állók egyikének ugyanis a fejét leszakitotta egy kilött nagy kődarab s ennek a koponyája, mintha parittyából hajitották volna ki, három stádiumnyira repült; már világossal pedig egy asszonyt keresztül ütve, a gyermekét fél stádiumnyira lódította, ilyen nagy volt a hajítógépnek az ereje. Az ostromgépeknél azonban még rettentőbb volt a rohamnak és a lövedékeknek a robaja, csakúgy zupogott a falakról ledobált sok hoittest, bent az asszonyok rémséges sikogatást csaptak, künn pedig a haldoklók halálhörgése hallatszott mindenfelé, a bástyának egész ormozatán, amelyen a küzdelem folyt, tócsákban futott össze a vér és mármár megmászni lehetett a falat a felhalmozódott hullák tömege miatt, a visszhangzó hegyek pedig a borzadályt még inkább növelték. Nem is hiányzott abból az éjjelből semmi se, ami csak a füleket vagy a szemeket iszonyattal töltheti el. A Jotapatáért küzdök közül igen sokan hősies halált haltak és igen sokan sebesültek meg s mégis nemsokára, a hajnali őrfelváltás időpontja körül az ostromgép folytonos lökéseire omladozni kezdett a fal. Ekkor aztán a városbeliek a falnak beomlott részét fegyveresekkel és hadiszerekkel rakták meg, még mielőtt a rómaiak a rohamhidakat felállitották volna.

Római faltörő kos (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A frigysátor a sivatagban. (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

Hatodik könyv, XV. fejezet

A ZSIDÓK ÖLDÖSÉSÉRŐL JERUZSÁLEMBEN ÉS JERUZSÁLEMEN KÍVÜL

Sok szökevény, végszükségében, nyomban leugrott a falról, mások meg úgy tettetve magukat, mintha kövekkel akarnának kitörni a rómaiak ellen, mikor már künn voltak, legott átfutottak a rómaiakhoz. Ezeket azonban keservesebb sors érte, mint amely bent a városban osztályrészük volt, mert a rómaiaknál az eledeltől megmohókodva, hamarább találták emiatt a halálukat, mint találták volna az éhségtől odahaza. Ugyanis kiéhezettségüktől felpuffadva érkeztek oda, mintha vízibetegség dagasztotta volna őket fel s aztán megtöltve üres gyomrukat, a beleik felpattogtak; csakis azoknak nem történt bajuk, akik tapasztaltabbak lévén, mohóságukat fékezték s az eledelt az ettől elszokott testbe lassankint eregették bele.

Azokat meg, akik ílykép megmenekedtek, egy másik csapás érte. A szíreknél ugyanis egy menekültet rajtaértek azon, hogy a váladékából aranypénzeket szedeget ki. Ugyanis, mint mondtuk, ezeket lenyelték, mielőtt a városból kijöttek, mivel a felkelők valamennyijüket megmotozták. A városban pedig roppant mennyiségben volt az arany, úgyannyira, hogy ami arany azelőtt huszonöt attikai drachma értékű volt, most csak tizenkét attikai drachma árban kelt. Mikor aztán rájöttek erre a mesterfogásra egy menekültön, az egész táborban szétfutott a híre annak, hogy a szökevények arannyal megtöltve jönnek. Az arab népség és a szírek erre felvagdalták nekik a hasukat és közel voltak ahhoz, hogy mindannyijukat kivégezzék. Nem hiszem, hogy ennél valami irtóztatóbb csapás érhette volna a zsidókat, akik közül egyetlen éjjel kétezernek vagdalták fel a beleit.

Titus, értesülve erről az embertelenségről, közel volt ahhoz, hogy a bünösöket lovassággal körülfogatva, agyonlöveti s ez csakis azért nem történt meg, mert a tettesek igen nagy számmal voltak, úgy, hogy sokkal több embert kellett volna kivégeztetni, mint ahányan voltak azok, akiket meggyilkoltak. Mindazonáltal egybehíva a szövetséges csapatoknak, úgyszinte a római katonáknak a parancsnokait is (mivel erészben több katona is ludas volt), haragosan azt mondta nekik, hogy ha valaki az ő katonái közül bizonytalan haszon reményében ílyes dolgokat követ el, nem szégyenli-e az a saját, arannyal ezüsttel díszített fegyverzetét? Az arabok és a szírek pedig előbb a másoknak a háborújában szabadon garázdálkodnak s azután vérengzésüket és zsidógyülöletüket a rómaiaknak a számlájára írják, amint már ebben a becstelenségben több saját katonája is résztvett; egyúttal pedig halállal fenyegette azokat, akiket hasonló gaztetten rajta találnak kapni és meghagyta a légióknak, hogy nyomozzák ki, kikre van a gyanu erészben s jelentsék fel őket neki. De bizony a pénzszomj dacolt minden büntetéssel; mert az elvadult lelkületű emberekben bennük van a velük született nyereségvágy és náluk semmiféle szerencsétlenség nem jön számba a meggazdagodási vágy mellett; s így amit a cézár büntetés terhe alatt megtiltott, azt a menekültekkel szemben alattomban követték el s ha valaki átszökött, előbb körültekintgetve maguk körül, hogy nem látja-e meg a dolgot valami római, a szökevényt felmetszették és a beleiből kiszedegették az átkos nyereséget. Csak kevesekben találtak azonban aranyat s így a legtöbbjüket hiú remény fejében emésztették el. Ez az eset aztán sokakat visszatartott az átszökéstől.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

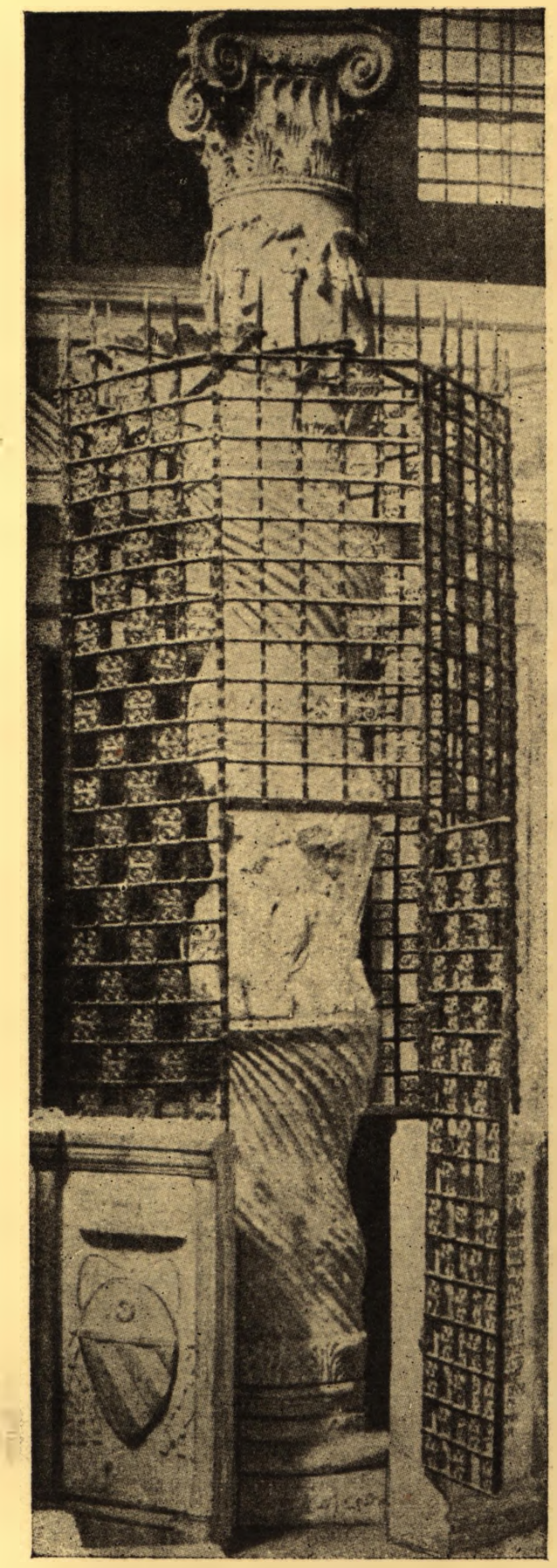
HOGYAN ÉGETT LE A TEMPLOM TITUS AKARATA ELLENÉRE

Ekkor egy közkatona, egyik sátortársa által felemeltette magát és egy az égő faanyagból felkapott tüzes üszköt hajított be azon az aranyablakon keresztül, amely felől a templom körül épített lakosztályokba északról a bejárat volt. Mikor aztán a láng fellobogott, a zsidók a nagy veszedelem komolyságához mért vészkiáltásban törtek ki és segíteni rohantak; nem törődtek többé az életveszedelemmel, se nem kímélték többé erőiket, látva, hogy veszendőbe megy az, ami miatt eddig oly nagy elővigyázattal éltek. Az esetnek a hírét egy futár rögtön megvitte Titusnak, mire ő (aki történetesen lefeküdt a sátrában, mihelyt az ütközetből visszatért) rögtön felugrott a fekhelyéről és lélekszakadva futott a templomhoz, hogy a tűzvésznek útját állja s utána jött valamennyi tábornok is, kiket a megdöbbent hadoszlopok követtek. A minden rend nélkül felvonuló nagy hadtömeg között pedig óriási volt a lárma és a tolongás. A cézár kiáltozva és jobbkezével terjegetve jelezte azt, hogy a tüzet eloltani parancsolja. Ámde se a szavát nem hallották meg, mivel a többiek harsányabb kiabálásai elnyomták a hangját, se nem ügyeltek a keze integetéseire, mivel egyik részüket a harc foglalta el, másrészük pedig csak a maga dühének a kitöltésére gondolt. Az előnyomuló hadoszlopok rohamát pedig nem bírták se parancsok, se fenyegetések feltartóztatni; hanem valamennyien mentek arra, merre a dühük vezérelte őket. A bejáratoknál összezsufolódva, sokan egymást tiporták agyon; sokan pedig a még égő és füstölgő csarnokok romjai közé keveredve, ugyanazokat szenvedték, amiket a legyőzöttek szenvedtek. Mikor pedig a templomhoz értek, úgy tettetve magukat, mintha nem hallanák a cézár parancsait, mindegyikük biztatta az előtte menőt, hogy dobjon be tüzet a templomba. A felkelők pedig már letettek arról a reményről, hogy a tüzet elolthassák, mert már mindenfelé csak futás és mészárlás volt. Nagy tömeg gyámoltalan és fegyvertelen népséget kardra hánytak, ahol csak utólérték őket. Az oltár körül óriási tömege a halottaknak halmozódott fel, a templom lépcsőinél pedig csakúgy ömlött a sok vér s a fent elesetteknek a holttestei egymásután gurultak le. A cézár pedig, amikor látta, hogy a dühükben tomboló katonáinak a szenvedélyét megfékezni nem képes, a tűz pedig egyre jobban terjed, a katonatisztekkel együtt bement és a templom szentélyét s mindazt, ami ott volt, végignézegette és látta mindazokat a tárgyakat, amelyek az idegenek előtt volt hírnevüknél is pompásabbak voltak és nem állottak az odavaló népség nagyításai és híresztelgetései mögött. Mivel pedig a lángok még nem hatoltak be mindenfelől az épület belső részeibe, mert még a templom körül levő lakosztályok se hamvadtak el egészen, Titus azt hitte, s ennek volt is alapja, hogy az épületet még megmentheti s azért maga is előállt és igyekezett a katonákat rábírni arra, hogy oltsák a tüzet; a testőrei közül pedig Liberalis századost odautasította, hogy fütykösökkel döngettesse el azokat, akik nem engedelmeskednek. Azoknál azonban a düh, a harcias kedélyhangulat és a zsidógyűlölet sokkal nagyobb volt, mint a cézár iránt érzett tisztelet és az attól való félelem, aki őket leparancsolni akarta, mivel a legtöbbjüket a zsákmányra való kilátás ösztökélte, mert azt sejdítették, hogy bent minden tömve van pénzzel; hisz látták, hogy még az ajtók is aranyból voltak készítve. Miközben pedig a cézár ide-oda szaladgált, hogy oltassa a tüzet, egy közkatona azok közül, akik szinte bementek, már tüzet rakott az egyik ajtó sarkához s amikor a láng belül felcsapódott, a tábornokok a cézárral együtt rögtön távoztak

Jan Both: Der Titus-Bogen in Rom — Jan Both: Titus diadalíve Rómában

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A jeruzsálemi templomból származó oszlop a római Szent Péter-templomban
Säule aus dem Tempel Jerusalems in der Peterskirche zu Rom

onnan s többé aztán senkise tiltotta a künt álló katonáknak a gyujtogatást. Így égett porrá a templom Titus akarata ellenére. De bármennyire fájlalandónak találja is valaki azt, hogy megsemmisült az a mű, amely úgy építészeti modora, mint nagyszerűsége és egyes alkatrészeinek a pompás volta, valamint szentélyeinek a hírneve miatt a legbámulatraméltóbb volt mindazon művek között, amelyekről hallottunk vagy amelyeket láttunk: mindazonáltal mégis igen nagy vigaszul szolgálhat neki az a tudat, hogy valamint az élő lényeknek, úgy az emberi kezek műveinek és az egyes helyeknek is kikerülhetetlen a maguk végzete. S erészben csodálatot kelt az is, hogy a végzet mennyire pontosan összeejtette az időpontokat is oly hosszú lefolyt idő után. Ugyanis nemcsak, mint már mondva lett, a hónapot, de még azt a napot is betartotta, amelyen először a babiloniak gyujtották fel a templomot. Ennek pedig első építése idejétől fogva, amely építést Salamon király kezdette meg, egészen a Vespasián uralkodásának második évében történt elpusztulásáig ezerszázharminc év, hét hónap és tizenöt nap folyt le. A Cyrus király uralkodásának második évében Aggaeus által eszközölt újrafelépíttetésétől kezdve pedig a városnak Vespasián uralkodása alatt történt elpusztulásáig hatszázharminckilenc esztendő és negyvenöt nap.

XVII. fejezet. Az összes zsidó hadifoglyoknak a száma az egész háború alatt kilencvenhétezer főre rugott, a zsidó halottaknak a száma pedig az ostrom egész ideje alatt egy millió százezer volt.

BIALIK VERSEIBŐL

OH, FOGADJ SZÁRNYAID ALÁ...

Oh, fogadj szárnyaid alá,
Légy testvérem s anyám nekem,
Öled legyen fejem menedéke,
Hová megtört ímáim rejthetem.

És irgalmas, lágy alkonyatkor
Fájdalmam titkát eléd tárom:
Mondják: az ifjúság oly édes,
Hol volt ifjúságom?

És még egy titkot súgok néked,
Mint parázs ég a szivemen:
Mondják: a szerelem oly édes,
Mi az: szerelem?

Megcsaltak fönt a csillagok,
Álom volt, — elszállt hirtelen,
Most nincs már semmim a világon,
Nincs semmisem.

Oh, fogadj szárnyaid alá,
Légy testvérem s anyám nekem,
Öled legyen fejem menedéke,
Hová megtört ímáim rejthetem.

HAJNALVÁRÓK

Oh vártad már a hajnalt, nézted-e,
Midőn kilép a nap ezer követe,
A csillogó, ujjongó sugarak,
Kik szerte futnak magasba és mélybe,
Míg tündökölve jő
A Napkirálynak fejedelmi fénye?...

Mily szívmegejtő, csodás látomás,
Mint szent nagy titok, rejtelmes varázs,
Szívedben zsendül ezer sejtelem,
És ajkad sugdos, lázban epedezve, —
Mert hol a száj, oh hol a nyelv,
Hogy vágyad, sejtelmeid kifejezze?

Oh, vártad-e a hajnalt, láttad-e?
Midőn kipattant gyógyító tüze
Néped egére szállva szerteszét?
Milljó sugár futott északra, délre,
Keletre, napnyugatra
S egész világon terjedt el a fénye?

Oh, csodás látomás! Boldog a szem,
Mely egy sugarat rejtve elteszen.
S ha szívünk öröme még elborul
És felhők szárnyán szállnak gyászdalok:
E sugár akkor is
A könnyeinken minden átragyog.

Patai József fordításai.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. PATAI JÓZSEF: BIALIK

— 25 éves írói jubileumához —

A zsidó sajtó a háborús idők dacára nagy ünneplésben részesíti az egész világon Ch. N. *Bialik*-ot, a legnagyobb ma élő héber költőt, aki most érte el írói működésének 25 éves jubileumát. Héber, német és amerikai lapok és folyóiratok külön ünnepi számokban foglalkoznak Bialikkal és költészetével, amely Juda Haléviével vetekedik külső és belső sikerekben egyaránt. Héber verseit lefordították az összes európai nyelvekre. Magyarra *Patai* József fordított egy egész kötetre valót. (Héber költők, II. kötet, kiadta az Imit. 1912.) A jubileum alkalmából közöljük *Patai* Józsefnek esszéjét, amely áttekinthetően méltatja Bialik egész költői egyéniségét.

Abban az esztendőben, amelyben Gordon meghalt (1890), egy madárka kopogtatott kis csőrével egy odesszai ifjú ablakán; nem kalitkában volt, mint a héber költészet régi, elégiát-éneklő madarai, hanem szabadon repülve jött a Karmel ligetéből és hozta az arató testvérek üdvözletét és a hírt, hogy az agg Libánon felébredt évezredes álmából. Az ifjú megértette a tavaszi éneket és nemsokára megjelent az egyik héber lapban „A madárhoz" című vers (1891) és alatta egy név, amely csakhamar csengeni kezdett minden zsidó fülébe: *Bialik*.

Bialiknál fel kell jegyeznem kivételesen az életrajzi adatokat is. Mert ezek sok mindenre adhatnak magyarázatot. Egy kis orosz faluban, Radiban született (1873), atyja erdőfelügyelő volt és csak nagyon szegényesen tudta családját eltartani. A gyermek Bialik bizonyára sokat bolyongott a sűrű erdőben és legtöbbnyire egyedül, játszótárs nélkül, mert hiszen zsidó gyerek alig volt ott több és az erdő különben is rejtett misztérium a gettó zsidó gyerekei előtt. „Gyermekkoromban én egyedül álltam (mondja Bialik egyik versében) — S mindig epedtem titkos csend után. A mindenségből csak fényére vágytam — S az ismeretlent vágyva áhítám. — Rejtekhelyekben bujva leskelődtem, — Úgy néztem bele a világ szemébe. — És megjelentek barátim előttem — S szivembe ömlött titkaik zenéje. — S mennyien voltak társim, mennyien! — Minden fa-árnyék, minden kis madár, — Az esti alkony, mely zsongva pihen — S a fákon sütő szelíd holdsugár, — Minden bokor az ösvényeknek szélén, — A naptól aranyló minden sarok — S titokzatos magányos kútnak mélyén — Fény és homály, hogy játszva kavarog." Ezek a barátok hűségesen kísérik Bialikot egész költői pályáján. Talán egyetlen héber költőnél sem találjuk a természetnek olyan mély imádatát, mint Bialiknál. A versei közt szétszórt természeti leírások párjukat ritkítják az egész világirodalomban.

És itt mindjárt el is jutottunk Bialik költői nagyságának egyik legfontosabb tényezőjéhez. A természet leírása a héber költészetben Bialiknál található először a szónak legmélyebb költői értelmében. A gettó poétái századokon át a bibliából merítették minden természeti szemléletüket. Az Énekek Énekéből tanulták meg, hogy a leány orra hasonlatos Libánon tornyához, amely Damaszkus felé tekint; Jesajásból tudták meg, hogy mi a vihar és mi a felhő. Még Jehuda Halévi sem kivétel ebben a tekintetben és míg szentföldi zarándokútján bele nem kóstolt a tengerbe és a viharba, ő is a bibliát idézte, ha valamit leírni akart. Sőt Gordon is filológiai levezetésekkel akarja megmagyarázni az est szépségeit. Bialik minden során látszik, hogy közvetlenül szemléli és élvezi a természet nyílt és rejtett szépségeit és ez az, amiben Bialik elsősorban reneszánsz-embernek mutatkozik.

De az egyedülvalóság gyermekkortól fogva, a magába zárkózottság bizonyos melancholiát öntött Bialik lelkébe. Ezt a melancholiát fokozták az életviszonyok, 1879-ben szülei városba (Zitomir) költöztek. A zsongó eleven erdőből néma és kemény kőfalak közé került a fiú, aki nemsokára, alig nyolc éves korában elvesztette édes atyját. Egyik versében leírja Bialik költészetének fejlődését. Az első mester, aki vers-dalolásra tanította, a tücsök volt, az inség dalnoka. Mikor atyja szegénysége miatt a szombatot hétköznappá sülyesztette, az asztalról hiányzott a kalács és a bor, a sárba belenyomott füstölgő gyertyák körül hét éhes gyermek köszöntötte szomorúan a béke angyalait, sírva szegte fel atyja a fekete kenyeret és a hét gyermek szombati dalokat énekelt és velük dalolt egyhangúan a tücsök is... Később anyja özvegységre jutott, a gyermekek árvaságra, a kereset minden forrása kiapadt, a világ üres lett és árvaság és özvegység volt, ahova szeme pillantott, a ház falai is sírtak halkan és minden sarok hallgatott. „Istenem — sóhajtott az asszony — támogass meg, hogy el ne essem, özvegy vagyok, oh tápláld kis madárkáimat, mint az apró férgeket, hisz olyan erőtlen vagyok!" És az asszony kivitte a piacra erejét és vérét, egész nap futkosott a kosarával és este hazajött agyonhajszolva, fáradtan és leült varrni kis gyermekeinek. Hajnalban felkelt és dagasztott és minden gyúrásnál sóhaj szakadt ki szívéből. „Világ ura, erősíts meg és támogass meg engem, olyan gyönge az erőm, hiszen csak asszony vagyok." „És szivem súgja — s tudom biztosan, — A tésztába könnye is csepegett — S reggel, ha szétosztá a kenyeret — Mohón nyeltem a könnyes falatot — S anyám sírása a csontomba hatott."

Semmi túlzás nincsen ebben a leírásban. A fehér Oroszországban az ilyen fekete nyomorúság mindennapi. Ismerjük ezeket a sötét képeket Perez és Sálom Asch novelláiból is. Bialik nagyon közelről nézte ezt a képet, ez a kép mintegy reárajzolódott lelkének kamarájára és azóta a melancholiához mélységes fájdalom járult, amely Bialik természetlátásának is különös színt adott. Az erdő szemlélésébe belevegyült az egyedülvalóság szomorúsága, az édes anyja imádatába beleszólt a nyomor fájdalma. És az imádatnak, odaadásnak és a fáj-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

dalomnak, melancholiának ez az összetétele adja meg Bialik költészetének alaptónusát. Nem az ismert és sokszor igazságtalanul kigúnyolt világfájdalom ez, Bialiknak nem a világ fáj, hanem ő maga. Nem hályog van a szemén, amely sötétnek mutatja a mindenséget, hanem egy különös prizma, amely a dolgokat elemeire bontja és a legmélyebbre enged tekinteni. És ez a látás az, amely a legszubjektívebb forróságokat hirtelen az objektivitás jegével hűti le. Ez a szemlélés az, amely a tavaszi olvadás alatt meglátja a téli avar rothadását és a leggyönyörűbb remények serlegének alján megpillantja a meg nem valósulás keserű ürmét.

Az ifjú Bialik a valazini nagy jesivába kerül és átadja a lelkét a régi századok alkotásainak, különösen az agáda legendás részei lelkesítik; a zsidó fantázia csodás termékei között látja népe felemelt fejét, amint büszkén az ég felé tör és a szíve bízni kezd, hogy „ez a féreg nép legyőz még óriásokat". Bialik, mint Achad Haam, a zsidó filozófus, akivel ma is együtt működik, meg van győződve, hogy a zsidóság fenntartója nem a szociális elszigeteltség, amelybe a népek gyűlölete kergette, hanem a zsidó tanban rejlő etikai erő. És ódákat zeng a Beszhamidrásról, az ódon tanházról, amelynek talmud-éneke a szíve mélyébe hat és Bialik a természetében rejlő odaadással és imádattal csüng a szent foliánsokon, de imádatába itt is belevegyül a fájdalom, a leghevesebb rajongásban vállaira teszi hideg kezét a realizmus és a költő látja, amint ezek a fiatal emberek, akik életüket és ifjúságukat áldozzák fel a zsidó tannak, elhervadnak dohos falak között s „szemük, mely minden-látásra termett, ím' elhomályosul és semmit se látott..."

És ezzel eljutottunk Bialik költészetének legjellemzőbb sajátosságához. Bialik igazi lirikus; és rajongó lirikus akkor is, ha objektív költészet terén mozog, mert az ő rajongása nem szalmaláng-felbuzdulás, amelytől könnyen lehet szabadulni, hanem a lelke mélyén gyökerező sajátság, amely szinte meggyőződéssé, világfelfogássá alakul. Viszont nem tud szabadulni leglíraibb és legrajongóbb perceiben sem bizonyos fájdalmas objektivitástól, ami a lírai verseinek is sokszor objektív alaptónust ad. De azért még sem lírai kompozíciók az ő versei, hanem az ő látása, az ő szemlélése, az ő magába mélyedése ilyen.

Bialik egész ifjúságát a Jesivában temette el és a jesiva költészete kíséri egész életén át. De nem feljáró lélekként, amint hogy jesiva-versei sem sírvirágok. Bialik világfelfogásában a jesiva, mint a zsidóság legelevenebb és legéltetőbb organuma él. „Oh ismered az ősi csodaforrást, — Megölt testvérid melyből merítének — Erőt, hatalmat, szenvedések napján, — Hogy ujjongjanak a halál elébe?... Oh testvér! — ha ismerni akarod, — A tanulás ódon házába menj!... És tudd meg, testvér, — Csak kis üszök az, — Csodásan óvott maradéka — A szent nagy tűznek, örök tiszta lángnak, — Mely őseid oltárán lobogott... Ki tudja, tán a könnyeiknek árja — Sodort bennünket ide partjainkra, — Imájuk értünk szállt az égbe — És halálukkal ránk hagyták az életet — Az örök, örök életet...

És az a prófétai pátosszal telített hang, ahogy Bialik a zsidóság szelleméről és a zsidó mult kincseiről beszélt, új volt és meglepő. A héber költőtől megszokták, hogy szinte hivatásszerűen „felvilágosodott", aki küzd a „sötétség" ellen. A héber költőknek Voltaire óta a „felvilágosodás, Ég leánya" volt az ideáljuk. Láttuk, hogy a tehetséges poéták is, mint Gordon, Doliczky, Brandstädter, szükségesnek tartják, hogy a gettó ellen harcoljanak és a tradíció kinövéseinek ostorozásával megsértik a héberül olvasók színe-javának érzékenységét. És íme, jön egy költő, aki megüti az évezredes húrokat, amelyekről egykor ez a prófétai ige zengett: „Mert Ciónból indul a Tan és az Úr szava Jeruzsálemből." Igazi zsidó verseket hallottak a zsidó nyelven. Verseket, melyekből meleg szeretet és tiszta rajongás árad a zsidóság és szellemi javai iránt. Ez magyarázza meg, hogy Bialik bámulatos gyorsasággal hódította meg a zsidó lelkeket és örökre bevonult a zsidó szívek mélyébe.

Bialik a legzsidóbb héber költő. Nyomában

Wereschtschagin:
An der Klagemauer

Wereschtschagin:
A siralomfalánál

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

egész költői iskola támadt, amelynek poézise zsidóbb a régi spanyol héber iskolának és utódainak költészeténél. Valami mély, szeretetteljes családi melegség ömlik el rajta. Megindító hűség és ragaszkodás az ősi fészekhez, melynek romjait is simogató lágy szeretettel ölelik át. Odabújnak az ősi anya ölébe és lecsókolják szeméről a könnyet, arcáról a redőt, ruhájáról az évszázados port és gyászhamut. A gettó félszegségeit és kinövéseit nem nevetik ki többé, hanem igyekeznek azokat megérteni és megértetni, amint azt minden modern író teszi, ha az élet menedékhelyeivel kerül szembe. Bialik költészetében megismerjük és megértjük a gettó fiait, megérezzük a lelkükben rejlő és egész lelki életüket mozgató misztikus rugóerőket. A titokzatos útvesztőkbe beleőrülő kabbalista, a tüdővészben elpusztuló vándor talmudtanító és a hajnaltól éjfélig görnyedő „nagyszorgalmú" talmudista, mind elvonulnak előttünk abban a lágy bársonypalástban, amelybe a poéta testvéri szeretete burkolta őket.

Bialik jesiva-versei között a legnagyobbszabású a „Talmudista", amelyet méltán a világirodalom legszebb és legmaradandóbb költői kincsei közé sorozhatunk. Bialik Talmudistájáról külön tanulmányt kellene írni, hogy bő szépségeit minden oldalról megvilágíthassuk. Az iskolai esztétikának mindenesetre fejtörést okozhat, hogy melyik műfaj keretébe illessze Bialiknak ezt az alkotását. A Talmudista különálló műfaj. Se tiszta líra, sem tiszta objektív költészet, hanem a kettőnek csodálatos vegyülése, amely úgy hat, mint valami különös természeti jelenség. Aki száraz lélekkel áll meg a Montblanc előtt és fürkészi a hibákat: itt egy fölöslegesen kiálló sziklatömb, itt egy bántó barlanghézag — az Bialik Talmudistáján is fog találni kritikára valót; de aki át tudja adni fogékony lelkét a természeti mélységek élvezetének, sohasem fogja elfelejteni azt a képsorozatot, amely a Talmudistában mint valami hegyi panoráma vonul el előtte.

A miliő kép a talmudisták sivár életéből, a talmudista útja hajnalban a jesiva felé, a Beszhamidras ébredése, a talmudének leírása, az esti szürkület a tanházban, a talmudisták kivonulása a mezőre, az öregek, kik megállnak és áhítattal hallgatják a talmudista tanulását, a talmudista ábrándozását a jövőjéről és a jesiva ősz vezetője, aki visszagondol elhervadt ifjúságára: mind olyan képek, amik felejthetetlenül belevésődnek az olvasó lelkébe és magukkal ragadják láthatatlan mélységekbe. És mélységes zene árad ki a versből, minden dalol és hatalmas szimfoniába olvad, a talmudista, a költő, a levegő, a Beszhamidrás ódon falaival együtt. Ha a talmudista típusa valaha kiveszne az életből, Bialik versében örökké élni fog, mint Shakespeare művészetében az emberi típusok.

És Bialik úgy rajzolta meg a talmudistát, ahogy csak igazi zsidó művész ecsetéből kerülhetett ki. Ennyi gyöngédséggel még senki sem simogatta meg a jesiva fiának sápadt, hervadozó arcát. Ennyi kíméletességgel még senki sem tárta fel a jesivaélet sebeit. Kiérezzük minden sorból a nagy csodálatot és elragadtatást, amely a fájdalomnak valami misztikus csengést ad, kiérezzük a szív és az ész gyötrelmes tusáját, amelyet megilletődés nélkül nézni nem lehet. Így rajzolja lágy tonusával Struck a gettó szenvedő alakjait, így örökíti meg vonalaik művészi szépségeit a rajongó Lilien.

Azok az alapvonások, melyekre eddig mint Bialik költészetének jellemző sajátosságaira mutattam reá, megtalálhatók a költő többi verseiben is. Bialik volt az első, aki a héber költészetbe belevitte a zsidó népdalokat. Ezeken is valami borongós (Síré ám) zsidó melancholia ömlik el, amely a népies bájt sokszor keserűvé teszi. Szerelmi lírájának is a fájdalomtól tépett ímádat az alaptónusa. A szerelmi mámor serlegének tükröző fényében megpillantja feldult arcát és fiatal ártatlan világának romjait. „Egy szent világot adtam testedért." Sőt Cion-verseiben is áttöri az ujjongó reményt a sötét szkepszis. Ott járt a költő a kármeli hegyeken és a „Remény kapuja" zsidó aratói között. Látta, hogy „ébred álmából az agg Libánon", látta „Hermon bércén harmat ragyog". Bialik szentföldi útja diadalút volt, mint nyolcszáz évvel azelőtt Jehuda Halévié. De míg Jehuda Halévi csak romokat talált, ahol utolsó keserves sirámait zenghette el, Bialikot új élet köszöntötte mindenfelé, a lelkes zsidó gyarmatosok ajkairól hallhatta saját Cion-verseit: „Ki gúnyolódik? átkozott legyen! — Mentsétek meg viharvert népetek! — Már visszhangzik a messze bérceken — Istennek hangja: Jertek, jöjjetek!" Mégis a „daloló hajnalvárók" között is arra gondol, hogy „ha szívünk öröme még elborul — és felhők szárnyán szállnak gyászdalok".

Bialik sokoldalú költészetében külön fejezetet alkot „A harag dalai" című ciklus, amelyet az oroszországi zsidómészárlások alkalmából írt. Bialik pátosza itt prófétai magasságokig emelkedik. A régi zsidó próféták hangja ez, amely majd mennydörög, majd ellágyul, majd ostoroz, majd meg simogat. A tehetetlen Jób lázadása isten ellen. Jeremiás rettentő kifakadása Jeruzsálem romjain. És a misztikus Ezekiel szava, akire az Úr halkan rátészi a kezét és vezeti a látomások helyére. Nem a divatos reálizmus az, ami a „harag dalai"-ban nyerseségével megrendít, hanem az ős ember naiv nyíltsága, amelyben lágyság és erőteljesség, szeretet és kegyetlenség váltakozik. És azok az elemek, amelyek a „harag dalait" olyan félelmetessé, olyan borzongatóvá teszik, a próféták szózataiból mentek át a zsidó nép fantáziájába. A próféták könyveiben is sír az Úr rejtekhelyeken a nap vörös vérfolttá válik, az Úr elindul nagy kardjával, — amint hogy a profétákból szívta Bialik a lelkébe azt a szimfonikus hangot, amelyet semmiféle más költészetben nem találunk.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Hirssenberg: An der Klagemauer

Hirssenberg: A siralom falánál

LÓRÁNT MIHÁLY: TISEOBEOVI EMLÉKEK. 1914.

Sebők József, hősi halált halt drága hadnagyom emlékére

Te is velem jössz fiam a rajoddal — mutatott rám Sebők hadnagy.

Nem mondom, megdobbant a szívem és a biztató, kedves szavak hideg ágyra találtak a fülemben. Talán nem is a félelem volt ez, hanem egy ismeretlen, új, nagy perspektivának a megnyitása, amely mindenkit megdöbbent egy pillanatra.

Wojnilovje főterén feküdt az ezred. Feküdt, mert pihenő volt és itt akartuk bekvártélyozni magunkat. Az ősz e sáros, pocsétás országnak az igazi évszaka. Szinte összenő az ősz Galíciával s a hervadt falevelek örvendeznek a szalmazsuppos tetőknek esés közben. Egy sárga és fonnyadt „Isten veled"-et intenek furcsa karikázással a füstnek és lehullanak igazi helyükre: a sárba.

Este volt. A hold már elősétált valamelyik láthatatlan felhő mögül és gyengén pislákolva megindult útján, mint aki most dörzsöli ki az álmot a szeméből. Meg-megállt egy felhőkárpit előtt és olyan furcsa volt: mindannyian őt néztük. Őt, aki mindenkit lát most odahaza: az édesanyánkat, amint a vacsorát készíti, a szobánkat, amelybe belesüt. Mindenki ismerős neki. Talán minket is felismert. Engem bizonyára: régi ismerőse voltam. Sokszor barátkoztam véle az ablakomból.

Szinte elfelejtettem már, hogy az éjszaka tábori örsöt adunk és hogy éppen énrám jutott a szerencse a rajom társaságában. Hazagondoltam. Éreztem, hogy most odahaza is énrám gondolnak s talán az anyám beszélget az apámmal rólam, a fiukról s az öcskös, meg a hugom összebújnak a lámpa mellett és könnyes szemmel hallgatják őket. Meghatott pillanataim voltak: szinte áhítatosak.

Megrettentem, amikor Sebők hadnagy vezényszavát hallottam. — „Fel" — kiáltotta és rá pillanatokra már rendben állottunk. Indultunk.

Bizony, jó darabig mentünk s ahol megállottunk, csak azt tudtuk, hogy egy kis falucska megint. Messziről, mintha mélyről, nagyon mélyről tompán, elmosódva zokogtak volna. Mindinkább közeledtünk e hangokhoz. Már-már, mintha száz férfi hörgő sóhajtása változott volna könnyé. Azután a falucska zsidó templomához értünk. Benn, körben ülve, sarútlan lábbal sírtak, zokogtak ifjak, vének egyaránt. Figyeltem, hogy kivegyek valamit a szavaikból. Felismertem: Jeremiás siralmaiból énekeltek, egymásnak felelgetve, mintegy hosszú, soha el nem haló visszhangképen. Eszembe jutott, hogy ma Tiseobeov van, s talán most odahaza templomban ül az édesapám. Úgy odaképzeltem magamat is melléje. Még messziről is utánamsírtak a hangok.

Azután újra egy országútra értünk, s nemsokára megállottunk. Sebők hadnagy halkan mondta el az egyes örsök „felállási hely"-ét és kötelességét. Engem ott tartott maga mellett „eligazító"-nak a „főörsön".

Az éjszaka nagyon hideg volt. A szél szinte mindenfelől fujt. Hol elölről vágott belé az arcunkba kíméletlenül, élesen, hol hátulról fogódzkodott bele a nyakunkba, mintha tovább akart volna ragadni bennünket. Fáradtak voltunk, de egyikünk sem szenderedett el. Halkan beszélgettünk.

— Hol vagyunk hadnagy úr?

— Künn, Wojnilovje határán. Előttünk ellenséget jeleztek. Látod, ott arra, — és jobbra mutatott — az a sötétebb sötétség, amelyik végighúzódik, keresztül ezen az országúton, az egy erdő, s mi afelől várjuk a támadást.

Belenéztem a sötétségbe. Különös, fantasztikus alakokat képzeltem egy pillanatig beléjük, azután elhesegettem magamtól ezeket a gondolatokat s újra csak arra gondoltam, hogy Tiseobeov van ma s otthon talán az apám még imádkozik. Halkan előkeresgéltem az órámat és Sebők villanylámpása mellett megnéztem.

— Milyen sötét van! Azt hittem, hogy már éjszaka van. Hiszen olyan sokáig jöttünk.

Hosszú, néma hallgatás következett erre. Pariroztuk a szél vágásait, a kezünket dörzsöltük, de azért minden neszt meghallottunk volna.

Újra én kezdtem:

— Tudja-e hadnagy úr, hogy ma Tiseobeov van?

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Sebők nem felelt egy szót sem, csak hallottam, ahogy kotorász a zsebében és megint megcsettinti a köpenye belső részében a villanylámpását. Egy könyvben lapozgatott, azután föléje tartva a lámpását, olvasgatott belőle. Kíváncsi voltam. Ahogy a könyv fölé hajoltam, szinte éreztem, hogy egyszerre elakad a lélegzetem. Imakönyv volt a kezében és imádkozott.

Csak akadozva tudtam kérni, hogy én is belenézhessek és imádkozhassak. Azután hirtelen összecsukta az imakönyvet.

— Megfeledkeztem egy kissé magamról. Most nem szabad semmi egyébbel foglalkoznunk, vigyázni kell a fejünkre. Azután megfogta a kezemet és sokáig így tartotta. Éreztem, hogy forró a keze.

— Mit csinálhatnak most odahaza?... — sóhajtott fel azután. — A kis feleségem magányosan ülhet a szobájában. Talán az utolsó kártyámat olvassa... ha megkapta. Eh — különben hagyjuk ezt! Én azt hiszem, hogy itt ma éjszaka nem igen lesz dolgunk. Ez az óvatos, mindenre kiterjeszkedő elővigyázat csak. Ezért vagyunk mi ideállítva. Hát te mit gondolsz kis öreg?...

— Én... én nem is gondoltam még erre. Olyan különös volt, mikor idejöttünk. Tulajdonképen otthon voltam az egész úton s mintha csak most ébredeznék.

— Ugyan, ne légy már olyan gyerek. Itt vagyunk, oszt itt vagyunk! Most idegondolj.

Parancs: parancs — gondoltam és próbáltam elhesegetni magamtól az emlékeket. Még mosolyogtam is ehhez a gondolatomhoz, hogy milyen jó katona vagyok. Gondolatban sem vétkezem. Azután megint keserű lett a szájam íze.

A beszélgetés sem igen ment. Nem volt miről. — Ide gondolni, hisz ide kell gondolni — révedeztem. Meg azután valahogy reácsavarodott a képzeletem fonala az itteniekre már, összekuszálódott és az egyik percben otthon voltam, azután megint itt. Hol az erdőben sejtettem az apámat, hol otthon beszélgettem a rajommal.

Néha-néha megállottunk egy pillanatra, lépkedtünk egyet kettőt. Egyszer csak megszólal újra Sebők:

— Nézzük csak, hány óra. Azt hiszem, hogy itt kellene már lenni az első örs emberének...

Már tíz felé tipegett a mutató. Nemsokára tényleg becsúszott az egyesszámú tábori örs embere és jelentette, hogy semmi különöset nem vettek észre. Sorban jöttek a többi három örsről is. Ez egy kis melegséget, mozgást, frisseséget hozott az agyunkba, és mikor elmentek, szinte megnyugodtunk a gondolatunkban: Nem lesz itt ma éjszaka semmi.

Akármerre gondoltam, akármit képzeltem a sötétben, azért visszatértem mindig gondolatban arra, hogy milyen furcsa, hogy itt vagyok, kinn a hidegben, ebben a soha nem látott világban ezen a szomorú estén. Talán ez a mostani cselekedetünk meg is szenteli ezt az estét. Lopva pillantottam a csillagok felé. A hold megértően mosolygott le rám s a csillagok, mintha figyeltek volna ezüst szemükkel.

Már megint otthon voltam és én is imádkoztam, amikor hirtelen különös zajra riadtam. Lépések közeledtek. Egyszerre ugrottunk fel Sebőkkel. A puskám a kezemben, a zaj felé fordultam:

— Állj, ki vagy...?!

Suttogva válaszolt egy fojtott hang:

— Egyesszámú tábori... a többit elkapta a szél.

— Előre! — mondtam neki.

És jött az emberünk. Riadtan állt Sebők elé. Kissé akadozva beszélt. Sebők a lámpását tartotta feléje:

— Hadnagy úr, alázatosan jelentem... balról... az erdő felől lódobogást hallottunk.

Fölfigyeltünk. Csend. A néma éjszakában csak a szél sivított, de a szél zengésén keresztül is hallani lehetett valami tompa, elmosódó zajt. Szinte éreztem, hogy a szívem a torkomban lüktet. Min-

Tischeobeow. Nach Horovitz gest. von Doby Tiseobeov. Doby Jenő metszete Horovitz festménye után (Magyar Zsidó Múzeum)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

den új volt előttem. Ellenség előtt állunk. Ellenség előtt állok: életemben először. Milyen is ez? Milyen is lehet ez?...

Nemsokára a többi örsökről is jöttek jelentések. Egyik lódobogást, másik kocsizörgést hallott. Azután mi is kivettük, tisztán és szinte élesen a kocsidübörgést.

— Ezek trénszekerek lehetnek — mondtam.

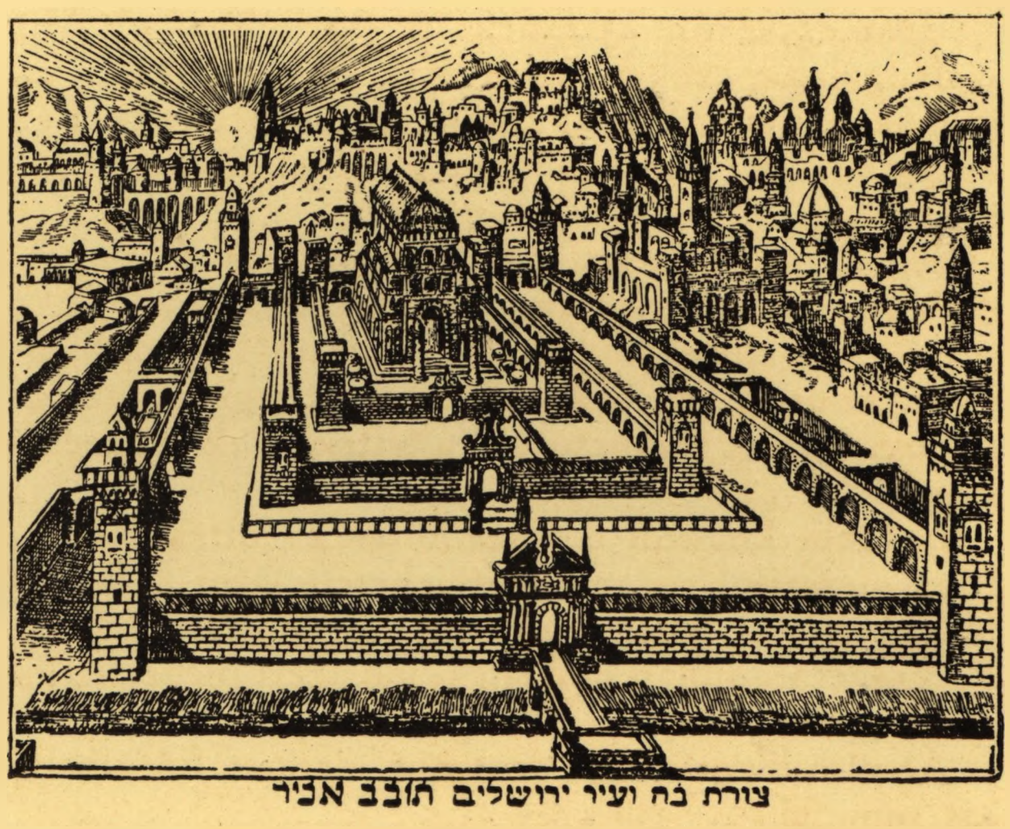
Sebők hallgatott és figyelt. A zaj folytonosan közeledett felénk, vergődve a szél ellen, majd megerősödve a széllel. Már szinte emberi hangokat is hallani véltünk. Néha, mintha jajgatás hasított volna belé a csendbe. Minden gondolatunk erre a zajra tömörödött s már szinte láttuk is az erdőből kitünni az ellenséget, amint vágtatva közeledik felénk.

Most, pillanatok alatt, tisztán és elhibázhatatlanul hallani lehetett a kocsik őrült dübörgését, mintha hajtaná, űzné őket valami iszonyatos fergeteg. Mi lehet ez, mi lehet ez?

Messze-messze az erdőben valami fénypont tünt fel, imbolyogva, ide-oda cikázva keletkezett, majd újra eltünt, amint a sűrűbe ért. Azután több ilyen pontot lehetett látni. Hosszú, mozgó fénysor: mintha a csillagok szállottak volna le a földre és vad menetben közelednének felénk. A zaj már iszonyatos volt: a fülünk száz pokol felébredését hallotta. Az agyunk zakatolt, mint a magárahagyott mozdony, amint őrült vágtatással rohan végig a végtelen sineken. Pillanatokra a torkunkra,

Tiseobzov. Régi metszet Joh. Leusden könyvéből. (Utrecht 1657)

A jeruzsálemi templom rekonstrukciója egy amsterdami Hággádában 1695
Rekonstruktion des Tempels in Jerusalem. Aus einer Amsterdamer Hagadah 1695

agyunkra forrt az akarat, de azután mintegy megvillanyozva ébresztett fel bennünket Sebők hadnagy szava. A négy tábori örs embere és én feszülten lestük minden leheletét:

— Te fiam — és megfogta a karomat, éreztem, ahogy reszket — előre mégy itt az országúton. Téged követ ez a négy ember. Szuronyt szegezz! és megállítjátok, akárki is jön.

Most egyszerre végigrezzent rajtam a kábulat, mintha villanyos ütés ért volna. Éreztem, hogy minden lépésem önkéntelen, testtől különvált valami.

Az országút mellett sötétedő bokorra akartam először fogni a fegyveremet, azután lassan, szinte lábujjhegyen közeledtem a bokrok felé. Nem akartam első pillanatban hinni a szemeimnek, de amikor meggyőződtem a tévedésemről, mintha visszatért volna a vér keringése az ereimben: egyszerre eszméltem. Mindegy, mindegy. Parancs: parancs! Végrehajtjuk!

Az éjszaka már egy hosszantartó, borzasztó dübörgő üvöltéssé változott s a messzi lámpasor néhol-néhol megvilágította a szekereket. Ahogy közelebb és közelebb mentem, a lámpások fénye belevilágított az erdő sűrűjébe is. Egy keskeny út vezetett az erdőből kifelé, amely éppen a mi országutunkba futott bele. Olyan érzésem támadt, mintha repülő gályák közelednének ezen a rettenetes lavinafolyón.

Ahogy az országút elé ért az első kocsi, megállott. Hirtelen megtorpantak a többiek is. Pillanatok alatt elhalt, megszünt a pokoli zaj és hallottam, ahogy ordítoznak felénk különös, ismeretlen szavakat. — Kik lehetnek ezek? Csak nem ellenség?... Csak nem akarnak tőrbe csalni bennünket?... A hátam mögött már Sebők hadnagy lámpásának fénye futott végig a sáros országúton és megvilágította az első kocsit. A kocsi mellett állott egy hosszú kaftános, pájeszes galíciai zsidó.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

— Hát ezek mit keresnek itt, így éjszaka? Mit szaladgálnak ezeken az őrült kocsikon? Vagy ez is csak svindli? Be akarnak csapni bennünket az oroszok... Ki látott addig még menekülteket közülünk?!...

Sebők úgy látszik, már visszanyerte a nyugalmát, mert harsány hangon kiáltott ránk:

— Csak előre, ne féljetek semmitől! Ezek bizonyára az oroszok elől menekültek! Szegény galíciai zsidók, akiket földönfutókká tettek azok a gazemberek!

A többi kocsiról is leszállottak és jöttek felénk. Már messziről — mindent lehetett látni a lámpa fényében — fehér papirost lobogtattak felénk. Furcsa zsargonban beszéltek, de azért megértettük a szavukat.

Az első illemtudóan köszönt, azután körülbelül ezt mondta:

— Itt van az igazolványunk!

— Miféle igazolvány? — ordított rájuk Sebők németül.

— Hát az igazolványunk a községtől.

Sebők elvette a papirost tőle és a lámpa fényénél nézte. Mi is néztük. Valami lengyel nyelven írott piszkos, gyűrött cédulácska volt ez, amelyen egy pecsét is éktelenkedett.

— Nahát, csak a jó Isten tudja most, hogy mi ez?!... — mondta nekik.

— Ez az igazolványunk, hogy abban a községben laktunk.

Sebők most belenézett a pájeszes szemébe. Bánat, félelem, keserűség, egy élet minden szenvedése ott vibrált a szemén. Benne fénylett a szemében minden megvertsége. Hogy az oroszok kiüldözték a házából, a boltjától és mindenét, az egyedüli kis otthonát tették tönkre, világgá kergették. Férfiakat, nőket, gyerekeket, aggokat, betegeket egyaránt. Mindenkit, mindenkit! Már akkor asszonyok és gyerekek is szállottak le a kocsikról és jöttek felénk. Szurtos, rongyos kis pájeszosok, s lánykák, akiket majd megvett az Isten hidege. Némelyik zsákokba burkolózva, némelyik meg az anyjához simulva, hogy felmelegedjen.

Élesen és bántóan, borzasztó fájdalommal tünt elém az álmodozásom. Tiseobeov van ma. A szomorúság, Jeruzsálem pusztulásának fájó napja. A nagy, a hihetetlen fájdalom végtelenje. A mindenét odahagyottak rettenetes estéje. Íme itt van: itt líheg, vergődik előttem minden. Borzasztó!

Sebők pillanatokig tétovázott, hogy mit is tegyen. Neki is minden új volt. Ez a szó, ami ma néha úgy hasít belénk, mint a gyász minden fájdalma: menekültek, akkor még nem élt bennünk, mint most. Rettentő képe ennek a megrettentő tömegnek, minden borzalmával ott sinylődött az éjszakában.

Hirtelen gondolhatott valamit s azt mondta az elsőnek, aki szóba állt vele:

— Induljatok előre, s majd minden kocsit megnézünk!

Láttam és éreztem, éreznem kellett, ahogy szívszorongva, mintegy felszabadulva súlyos terhétől, rohant, loholt vissza mind-mind a kocsijához. Hisz mikor elmentek hazulról, a pokolból, nem tudták hova mennek, hova érnek, hol hajtják le a fejüket s vajjon lehajtják-e még valaha. Katonák, katonák, mindenütt rettenetes, vad katonák. Kozákok kancsukával a kezükben. Hova is meneküljenek?!...

Sebők odaállt mellém és azt mondta:

— Látod?... Hát nem rettenetes?... Még mondani akart valamit, de már nem tudta folytatni. Éreztem a mély megilletődést a hangjában és a fájdalmat, amely minden fájdalomra rezonál.

A kocsik azután megindultak. Mintha egy gyászmenet indult volna meg. Lassan mentek és iszonyatosan dörögtek a kerekek. A nagy pompával leterített kocsik, mind megannyi mozgó ház. A vándorélet: az „itt ma, holnap meg amott jó". Az üldözött, megvert, kifáradt, soha megnyugvást nem találó bús zsidó élet lüktetett és vérzett előttünk.

Az első kocsiba azután belenéztünk. Rettenetes volt! Egymásra zsufolva egy csomó gyerek. Két asszony, az egyik éppen a kicsijét szoptatta. Ványadt mellén a gyereke. Szivében, agyában borzalmasságok eljövetele vágtatott keresztül. Lenn a kocsi sarkában két öreg ült és furcsa... ahogy

Az üldözött Juda menedéket keres az oltárnál. Joh. Leusden Philologus hebreo mixtus című könyvéből, Utrecht 1657
Die verfolgte Juda sucht Zuflucht am Altare (1657)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

I. L. Gerome: An der Klagemauer

I. L. Gerome: A siralomfalánál

belevilágított a lámpás a kocsiba, mindkettő előtt nagy imakönyv feküdt és belemélyedve mindkettő imádkozott. Még csak fel sem tekintettek. Szinte ki lehetett hallani, ahogy fájdalmasan, mélyen, a szívből jövően sírt Jeremiás minden könnye a szavukban: A pusztulás hatalmas mélysége, melyet a Jeruzsálemre való visszaemlékezések tártak fel bennük, emlékeztették őket a saját pusztulásukra: a meggyalázott otthonukra, amelyben születtek s amelyből kiűzték őket:

— „Sírva sír az éjszakában s könnye az orcáján, nincs vigasztalója néki... mind a barátai hűtelenek hozzá, lettek neki ellenségeivé. Ción útjai gyászosak... mind a kapui elpusztulva...“

S azután, mintha Jeremiás végzetes fájdalma szólalt volna meg az éjszakában:

— „Én vagyok a férfi, ki látta a nyomort indulatának vesszejével. Engem hajtott és elvitt sötétségben és nem világosságban. Bizony ellenem újra, meg újra fordítja kezét egész nap. Elenyésztette húsomat és bőrömet, összetörte csontjaimat... Ha kiáltok is és fohászkodom, elrekeszti imámat.“

A másik folytatta:

— „Kelj fel, zokogj éjjel, az őrszakok elején, öntsd ki vízként a szívedet az Úr színe előtt. Lásd örökkévaló és tekintsd, kivel bántál így!“...

Az életük lüktetett fel életentúli fájdalommal az imájukban. Úgy, ahogy csak az átérzés és átélés tud kiváltani szavakat a szív rejtett útjairól. Úgy rájuk néztem. Keserű, barázdás, szakállas arcukban mindent megláttam, ami a véremben idáig észrevétlenül és csak sejtve lappangott. A sorsot láttam, a végzetes zsidó sorsot, amely mindenhova elkísér, ha akarod, ha nem akarod. És a megbékélést láttam, a tűrést s a megnyugvást a véghetetlen nagyban: az Istenben. Imádkoztak, imádkoztak, bele a sejthetetlen jövőbe, amely elé öreg, elnyűtt testüket vitték. Nem zavarta őket semmi. Imádkoztak, mintha ebben az imában az életük lett volna és az életük itt beteljesedett volna.

Észrevettem, hogy Sebőknek is feltűnt a két öreg. Sokáig nézett a kocsiba. Az éjszaka különös varázsa, amely ráfeküdt mindegyikünkre, nyüzsögve, elevenen fészkelődött. Féltek a gyerekek, az asszonyok. Csak az öregek ültek nyugodtan. A szakálluk mozgott le s fel, ahogy mormogva imádkoztak, mintha mi sem történne. Sebők is rajtuk felejtette a szemét. Én, mintegy megelőzve őt a gondolatokban, melyek benne is fel kellett hogy ébredjenek, szóltam hozzá:

— Hadnagy úr, hát most mit teszünk velük?...

Felrezzent. Ott, a kocsi lámpása mellett, a tompa világításban a szemét kerestem. Megtaláltam benne mindent, amit sejtettem. Ő is ugyanazokat gondolta, amiket én; ugyanazokat a fájdalmas, lenyügző érzéseket érezte, amelyek engem is meghatottak.

Azután útra eresztettük az első kocsit. Sebők mellém állott és figyelt. A következő kocsikban hol asszonyok, hol gyermekek imádkoztak. Mindegyik szemén ott fénylett a mély, veleszületett, szent fájdalom, amely a bölcsőjüktől a halóporukig elkísérte. Az örök zsidó fájdalom.

Tiseobeov estéje volt és a sok menekülő zsidók szekerei megindultak a sötét éjszakában a beláthatatlan perspektiva felé: az ezredünk, a hadosztályunk felé. Mi vár ott rájuk... Mit tudták még akkor ők azt. Csak vitték a bánatukat, a kitaszítottságukat, a rettegésüket és a szívüket. Vitték a zsidóságukat, amelyért éltek, s ha kell, meg is haltak volna.

— Majd lejebb megvizsgálják őket az ezrednél,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

azután továbberesztik majd őket — mondta lassan Sebők, ahogy visszafelé indultunk. A néma éjszakában már mi is magunkkal vittük a sorsunk fájdalmát. Irtózatos világosságok nyíltak meg előttünk. A szenvedések ragyogó nagy világa, amely mindent bearanyoz szelíden s amelynek fényénél mindent meg tudunk érteni. Fájdalmas és velük szenvedő, keserű zsidók voltunk azokban a pillanatokban.

Az emberek azután visszamentek az örsökre s mi újra leültünk az országút árkába. Messze, fönn az égen a hold elbujt. Talán nem akarta látni azt, amit mi láttunk. Ide már nem akart elkísérni bennünket. A csillagok élesen fénylettek, mintha vezető lámpásai lettek volna a még messziről feldübörgő szekereknek, amelyek a szenvedést cipelték a világon át.

Sebők megfogta a kezemet, azután közelebb húzódott hozzám. Úgy éreztem: a szívünk együtemű dobogása a kezünkig lüktet.

— Szegények!... Tiseobeov van ma... és ők szenvednek, pusztulnak — mondta halkan Sebők.

— Tiseobeov... Tiseobeov — válaszoltam, mint a visszhang. És megint hazagondoltam. Az apámat láttam. És az édes otthoni gondolatokból valami vad, erőszakos vérhullám kikorbácsolt, s megint elvitt a kocsikba, a belsejükbe. Megint láttam a két öreget imádkozni, hallottam szenvedő énekük-ket, azután a gyerekeket, meg az asszonyokat hozta elém a képzeletem. És tudtam, hogy a szenvedés hurcolkodik itt egy rövid időre, hogy azután megint elhurcolkodjon és vándoroljon ezen a világon keresztül örökké — örökké, míg zsidók és Tiseobeov emlékeztet...

Az erdő megint elburkolódzott hallgatag félelmetességébe. A sejtések láthatatlan hadai halommal indultak képzeletem ellen, de én mindig csak visszatértem gondolatban a véreimhez és éreztem, hogy Sebők is erre gondol.

A szél süvített, félelmet vitt a hátán s a bánat már megint egy időre megnyugodva hánykolódott, vergődött az éjszakában. Tiseobeov, az igazi Tiseobeov: a pusztulás fájdalmas, mély hangszere volt ez az éjszaka.

Sebők lassan ráhajtotta a fejét a vállamra. Egy szív voltunk. Egy dobbanó nagy szenvedés... Könnyeztünk. Olyan jól esett az a néhány csepp könny 1914 őszén Galíciában, Wojnilowje határában, egy sáros, piszkos útszéli árokban Tiseobeov éjszakáján. Két bús katonának, akiket a fájdalmas szenvedés meglegyintett és akiknek ez megnyitotta a szívét. Igazi, vérző, tiszta emberek voltunk akkor.

Nagy szivességet tesznek olvasóink lapunknak, ha kávéházakban, klubbokban, kaszinókban, társaskörökben kérik a Mult és Jövőt.

BIALIK VERSEIBŐL

ÉJFÉLI IMA

Fekete szárnyú szélvész
Az ablakokat rázza,
A kicsiny város elmerül
Álomba, pocsolyába.

A sötét utcák némák,
Csak az eső zörög,
A dülledt, zordon házak
Fekete börtönök.

Mint szégyenlős kis árva,
Ki ruhát nem kapott,
Tekintnek szerte búsan
Szomorú ablakok.

És mintha lázadnának,
Vádolva szótlanul,
Belőlük fojtott jajjok
Rettentő átka hull.

Száz esőcsepp csapódik
A házak bús falához,
Miként ha könnyár hullna
Sír, sír az egész város.

Az alvók megátkozzák,
Amit a tegnap vétett. —
Nyugodjatok, szegények!
És álmodjatok szépet!

A szélnek sóhajtása
Egy résen át kitör,
Talán egy testvér vére
Kiált az égbe föl?...

Egyetlen fénysugár sincs,
Csak ott egy mécsvilág.
Agg zsidó ül a földön
S mond éjféli imát.

ABLAKOD MEGETT

Az éjjel leskelődtem
Az ablakod megett,
Te szemeddel kerested
Elröppent lelkedet.

Kerested ifjúságod
S nem láttad, kedvesem,
Galambként búgott lelkem
Az ablak-szegleten...

Patai József fordításai

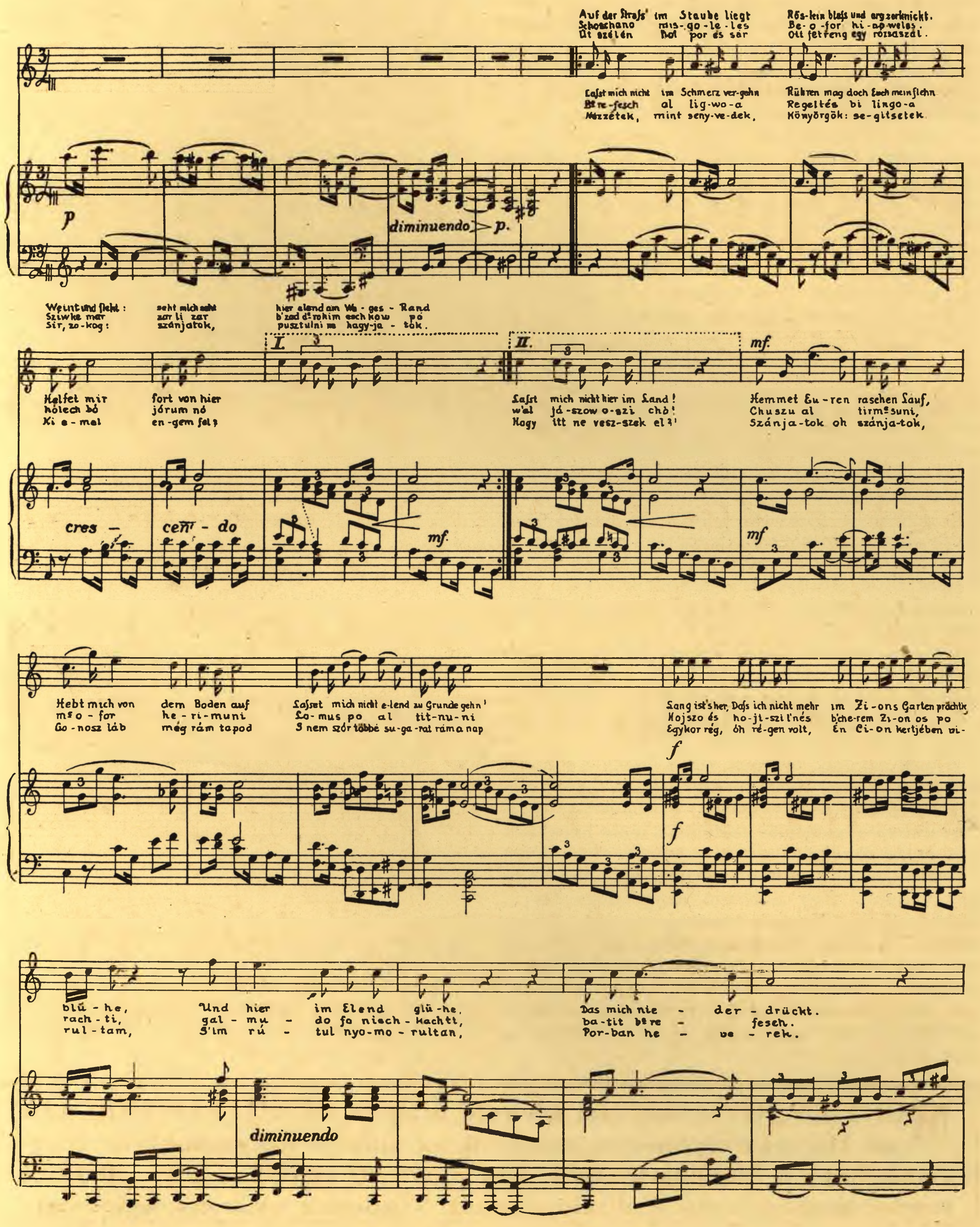
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

CION RÓZSÁJA

Zenéjét és német szövegét írta: MAJOR J. GYULA

Magyar szöveg PATAI JÓZSEFTŐL

Héber szöveg HOLDER JÓZSEFTŐL

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Jedem Glück ent - rückt.
e'h - je lle - fes
Kö-nyö-rül - je - tek!

Ach wie lang soll ich blos
Hoj ad mo-szaj se ho - ól
Oh még med-dig vi - se - lem,

pp cresc. f Ped.

Tra - gen die - ses bö - se Los?
od meat w'er - dó sche - ól?
Bal - sor - som, rút szé - gye - nem?

Doch hoff ich noch in mei-nem Leid Dass
Ach Tik-woszi esz niszgo-wo to -
De mégis él ben - nem remény, Hogy

f

mei - ner war - tet schön're Zeit
szir mi me - ni chol d'o-wo
szebb i-dő - ket é-lek én,

Dass ich im Zi - ons Gar - ten Blü - he in E-wig - keit! Doch
lif - fro-ach b'gan Zi - on lin - zochim e ni scho wo! Ach
Hogy vár még Ci - on kert - je meg - váltás ide - jén! De

I.

colla parte dim.

II.

keit! In E - wig - keit!
wo! b'gan Zi - on!
jén! - Szent i-de-jén!

dimi - nu - endo. loco

DR. PATAI JÓZSEF: BIALIK BUDAPESTEN

— Egy kis adalék a jubiláló költő életrajzához —

Még a háború elején volt, a világ kigyuladásának legizgalmasabb első heteiben, amikor beállított hozzám egy rajongó ábrázatú fiatal hebraista és szinte lihegve a felindultságtól előadta, hogy épp most érkezett Bécsből és rendkívül fontos üzenetet hozott Bialiktől.

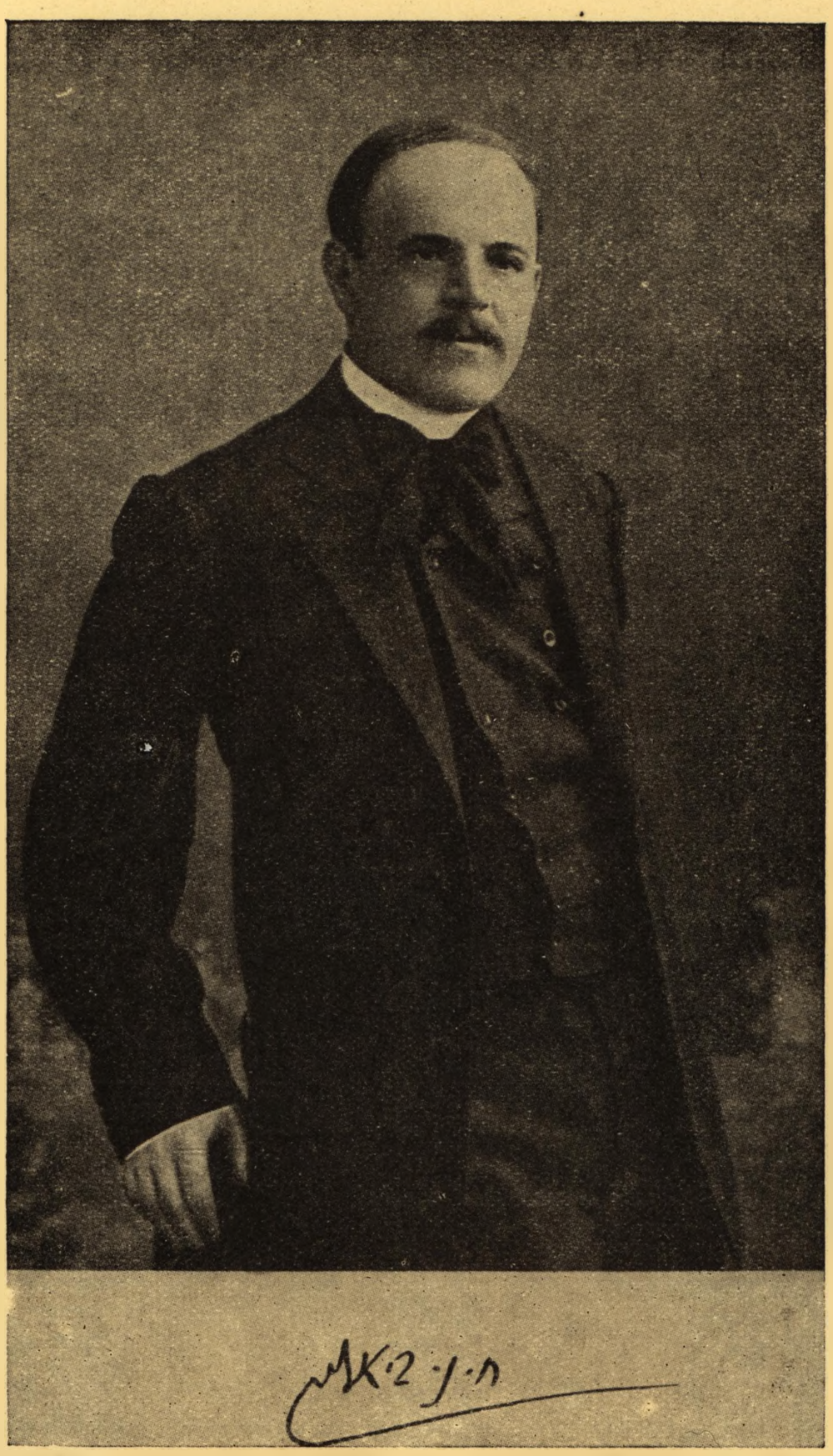
— Bialiktől Bécsből? — kérdeztem meglepetve.

— Igen. Bialik néhány hét óta Bécsben van internálva. A nyáron Franzensbadban üdült feleségével együtt, itt érte a háború, azonnal igyekezett hazautazni Odesszába, de mire Bécsbe ért, már el volt zárva a határ és így mint orosz alattvalót internálták. Tisztelői azonban kieszközölték, hogy a nagy héber költő egyelőre az osztrák fővárosban maradhasson. Legutóbb pedig engedélyt kapott, hogy Budapestre tehesse át tartózkodási helyét és innen, reméli, könyebben juthat át a határon Romániába, ahonnan aztán akadálytalanul utazhatik haza Odesszába.

Bialik üzenete tehát az volt, hogy eszközöljek ki neki engedélyt arra, hogy Budapestre érkezve tovább utazhasson Predeálon át Romániába, annál is inkább, minthogy ő éppen betöltötte a 42. életévét és így már a katonaköteles koron is túl van. Az útlevelén egészen véletlenül kitöltetlen maradt a rovat, hogy *hány éves* és így, minthogy korát igazolni nem tudta, külseje után ítélve, hadkötelesnek tekintették. Én azonban igazolhatom, hogy már az 1912. év elején megjelent anthologiámban megjelöltem az ő életrajzában a születési évét, amit így méltán hitelesnek vehetnek.

Természetes, hogy a legnagyobb készséggel ígértem minden tőlem telhető segítséget a legnagyobb héber költő részére, de be kell vallanom, hogy ez abban az időben bizony „veszedelmesnek" látszott. A háború első láza túlhevítette a lelkeket, mindenki rémeket látott és rémhireket hallott. Minden száguldó automobilban lelődözni való kémeket sejtettek, sőt az egyik teherautóban háromszázmillió rubel értékű orosz aranyrudat is elfogtak és csak később sült ki, hogy nem minden arany, ami fénylik. Abban az időben hazafias cselekedet volt levakarni a cégtáblákról a cirill betűket, letakarni fekete fátyollal az angol és francia szavakat, a zsidó hitközségek pedig nem merték az átutazó éhező szegény orosz zsidókat pénzzel vagy élelemmel támogatni, mert hiszen csak nem segíthetünk ellenséges állampolgárokat!

És ebben a lázas, vajudó időben elképzeltem szegény Bialik sorsát Bécsben, amely elvégre csak hasonmása Budapestnek. Éppen az ifjú hebraista hírnöktől hallottam, hogy Bécsben sem nagyon mernek a zsidók a nagy zsidó költővel érintkezni. Mert hát elvégre mégis csak „muszka" a származása és ebből még baj lehet. Lassacskán a pénzük is fogytán volt Bialikéknak és Odesszából bizony nem igen érkezhetetett többé pótlás. A legsanyarúbb helyzet lehetett ez Bialiknak, akinek azelőtt minden utazása valósággal diadalút volt.

Ch. N. Bialik, az Odesszában élő világhírű héber költő

Épp egy évvel azelőtt töltöttem együtt néhány napot Bialikkal Bécsben, ahol ő volt a cionista-kongresszust megelőző héber konferencia elnöke és irányítója. Prófétákat és fejedelmeket megillető tisztelettel és hódolattal vették körül a költő személyét. A bécsi hitközség is kifejezte hódolatát. A konferencián szinte áhitattal figyelték minden szavát és az öregebb és fiatalabb héber írók egyaránt rajongással és ekszтázissal beszéltek róla. Mikor a kongresszusi ülések után esténként künn ültünk a Central-kávéház nagy terraszán, vagy amikor késő éjjel automobilsétát tettünk a lecsendesült Práterben, a legszűkebb körben is mindig Bialiké volt a szó, a mesteré, akit a tanítványok tiszteletével hallgattak, olykor-olykor engedélyt várva a megszólalásra.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

És most ott volt Bialik ugyancsak Bécsben, de elhagyatva mint „ellenség", akitől félnek, akit kerülni tanácsos.

Néhány napra az ifjú bécsi hebraista híradása után sürgönyt kaptam Bécsből: „Bialik und Frau morgen früh sechs Uhr in Budapest, bitten Ostbahnhof warten. Zionistisches Bureau." A sürgöny későn éjjel érkezett. De még ébren talált. Hiszen éppen akkor éjféltájban kísértem a vonathoz egy másik nagy vendégünket, *Lilient*, akit a háború tanulmányúton a szentföldön ért és nehéz viszontagságok és különböző kalandok után hat heti folytonos utazással átvergődött a mozgosított török táborokon keresztül a Tauruszon, Kisázsián és a Balkánon át Budapestig, ahonnan aztán már a háborús viszonyokhoz képest kényelmesen indulhatott otthonába, Berlinbe.

Már kora hajnalban talpon voltam, hogy valahogy egy percet se késsem. Reggel öt órakor már alig lehetett mozdulni a keleti pályaudvaron. Hazafelé siető idegen menekültek csoportjai és a galíciai, bukovinai és felsőmagyarországi menekülők ezrei, a front felé induló csapatok és a rengeteg podgyász úgy elárasztották a pályaudvar minden talpalatnyi helyét, hogy bizony bajos volt egy-egy túlzsufoltan érkező vonatról meglesni azt, akit az ember várt. Hat óra felé berobogott a bécsi vonat. Az emberek a kupékban, a folyosón, sőt a lépcsőn is összepréselve szorongtak és éktelen zsivajban és kaoszban kavarogva kiáltotta mindenki a maga ismerősei nevét, hogy így valahogyan egymásra találjanak.

— Dr. Pátái! Pátái! hallottam öblös férfihangon és vékony női hangon egyszerre. És amint a hang felé néztem, alig ismertem meg Bialik mestert. Disztingvált, ízléses öltözékét kopottság és gyüröttség váltotta fel, simára borotvált arcát hat-héthetes rendetlen szakáll és a vonaton szerzett korom borította, ábrándos messzenéző szemeiben valami ingatag félénkség reszketett. A fiatalarcú negyvenkétéves Bialik így valóban legalább ötvenévesnek látszott. (És talán volt ebben az elhanyagoltságban némi szándékosság is.) Ahogy egymás mellett haladtunk tülekedve a nagy tömegben, folyton maga köré nézett, mintha félne, hogy figyelik a lépteit. Alig is mert beszélni és kérdéseinkre csak egy-egy halk szóval felelt. Csak akkor nyugodott meg kissé, mikor a váróterem egyik sarkában egy kis szabad helyet hódítottunk meg magunknak és elkezdhettünk csendesen beszélgetni. Bialik óvatos és szűkszavú volt, mintha minden fül az ő szavaira neszelne. Kérve hívtam, jöjjön fel a lakásba, a szerkesztőségbe. Nem mert. Talán feltünik és még baj lehet belőle. Itt a pályaudvaron nem tud róla senki, itt elvész a tömegben.

Mikor a hőség és a levegő türhetetlen kezdett lenni, feleségem rábeszélésére beleegyezett, hogy kocsiba üljünk és kihajtsunk a városligetbe, majd később kissé megnyugodva megnézzük a várost. Az asszonyok egymással diskuráltak és közöttünk héberül kezdett folyni a szó. A héber diskurzusba a költő kissé bátrabban melegedett bele és szomorúan idézte a bibliai verset, hogy „meg fog futamítani benneteket a hulló levél zöreje". Beteljesedett az átok. Az embert rettegéssel tölti el minden nesz, veszedelmet sejt minden zörrenésben.

A pesti utcák akkor mindenütt mozgosított képet mutattak. Fegyveres csapatok, trénszekerek, ágyúk, katonai zenekarok és a fokozott forgalom zaja zűrzavaros hangok kaoszát hullámoztatta végig a tömött házsorok között, hogy az ember szinte belekábult. Némán ültünk egy darabig egymás mellett. Azután Bialik megszólalt:

— Veal kol hakoloth, veal kol hasaon hagadol haze soméa ani esz kol haddibur haivri: Lo thircach! (És mind eme hangok fölött és mind eme nagy zsivaj fölött hallom a zsidó parancsolat hangját: Ne ölj!)

Bialiknak nem volt a harci zaj idegen. Ismerte az orosz japán háború idejéből, de ismerhette kisebbített képét az orosz pogromokból is, amelyeket a költő olyan hatalmas elégiákban örökített meg. Az ő verseinek legmegrázóbb ciklusa a „Harag dalai" („Siré hazaam"), amelyek az orosz pogromokból meritették mennydörgő erejüket.

O. Herschdörfer: Illusztráció Bialik versének német fordításához

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

— Velama ata ac linszoa le-Ruszija? (És miért sietsz úgy Oroszországba?) — kérdeztem a mestertől aggódva.

Akkoriban tele voltak a lapok oroszországi rémhírekkel. Hogy Odessza lángban áll. Hogy az orosz feketetengeri flotta fellázadt, tengerészek rommá lőtték Odesszát. Hogy az odesszai csőcselék gyilkolja és fosztogatja a zsidókat.

Bialik mosolygott.

— Ismerem ezeket a dolgokat az orosz-japán háború idejéből. Akkor a japánok kürtölték tele a világot eféle rémhírekkel. Mindebből egy szó sem igaz. De ha igaz volna is, hogy pogromok dühöngenek, nekem otthon kell lennem, ha bajok vannak, a testvéreim között, és segíteni, ahol lehet.

— S vajjon lehet-e még ott segíteni? kérdeztem.

— Nekem segítenem kell a tollammal és segítenem kell, ahol szükséges, anyagilag is. Nagy héber nyomdám van Odesszában. Vagy ötven munkáscsalád kenyéradója vagyok. A „Hasiloach"-t (Bialik és Klausner héber revüje) is fenn kell tartani és gondoskodni kell, hogy a héber literatura ebben a súlyos időben el ne pusztuljon. Azonkívül szervezni kell Oroszországban a háborús zsidó jóléti intézményeket. Mert a zsidók most is sokat fognak szenvedni és az orosz zsidók most is be fogják bizonyítani, hogy hű gyermekei még mostoha hazájuknak is.

— Nálunk az a nézet uralkodik — mondottam — hogy az orosz zsidók a központi hatalmak győzelmét fogják elősegíteni.

— Felháborító feltevés — felelt ingerülten Bialik. Az orosz zsidó sohasem lesz hazájának árulója. És nagyon lebecsülik a zsidóság etikai értékét, azok, akik ilyesmit hirdetnek.

Majd kissé felderülve folytatta:

— Mi ketten is, akik itt békésen és barátságban ülünk egymás mellett és a közös héber kulturáról csevegünk, ha a háború hosszú lesz, még fegyveresen kerülhetünk egymással szemben és én — fejezte be mosolyogva — bizony teljesíteni fogom a kötelességemet...

Mindezt persze héberül mondotta Bialik. Mégis félénken nézett körül, mintha megijedt volna a saját szavaitól, amiket „ellenséges földön" mert kiejteni. És engem bámulattal töltött el, hogy az orosz zsidók, amint azelőtt is tapasztalhattam, mennyire ragaszkodnak orosz hazájukhoz, amely pedig jogok helyett csak pogromokat ad nekik! Ha Bialik a feleségével beszélt, a társalgási nyelv az orosz volt, aminthogy az orosz cionistákat is majdnem mindig oroszul hallottam beszélgetni egymásközött a kongresszusokon is.

Csak néhány órát töltött Bialik benn a városban. És mert folyton attól félt, hogy feltünik, hogy figyelik, a hátralevő időt a Románia felé haladó vonat indulásáig ismét a pályaudvar várótermében töltöttük a tolongó tömeg között. Mikor a vonat elindult, kértem Bialikot, hogy a román határra érve, egy levelezőlapon tudasson megérkezéséről. De ne héberül írjon és ne írjon a levelezőlapra semmit, nehogy a cenzura esetleg késleltesse, hanem csak annyit, hogy „Gruss von Bialik".

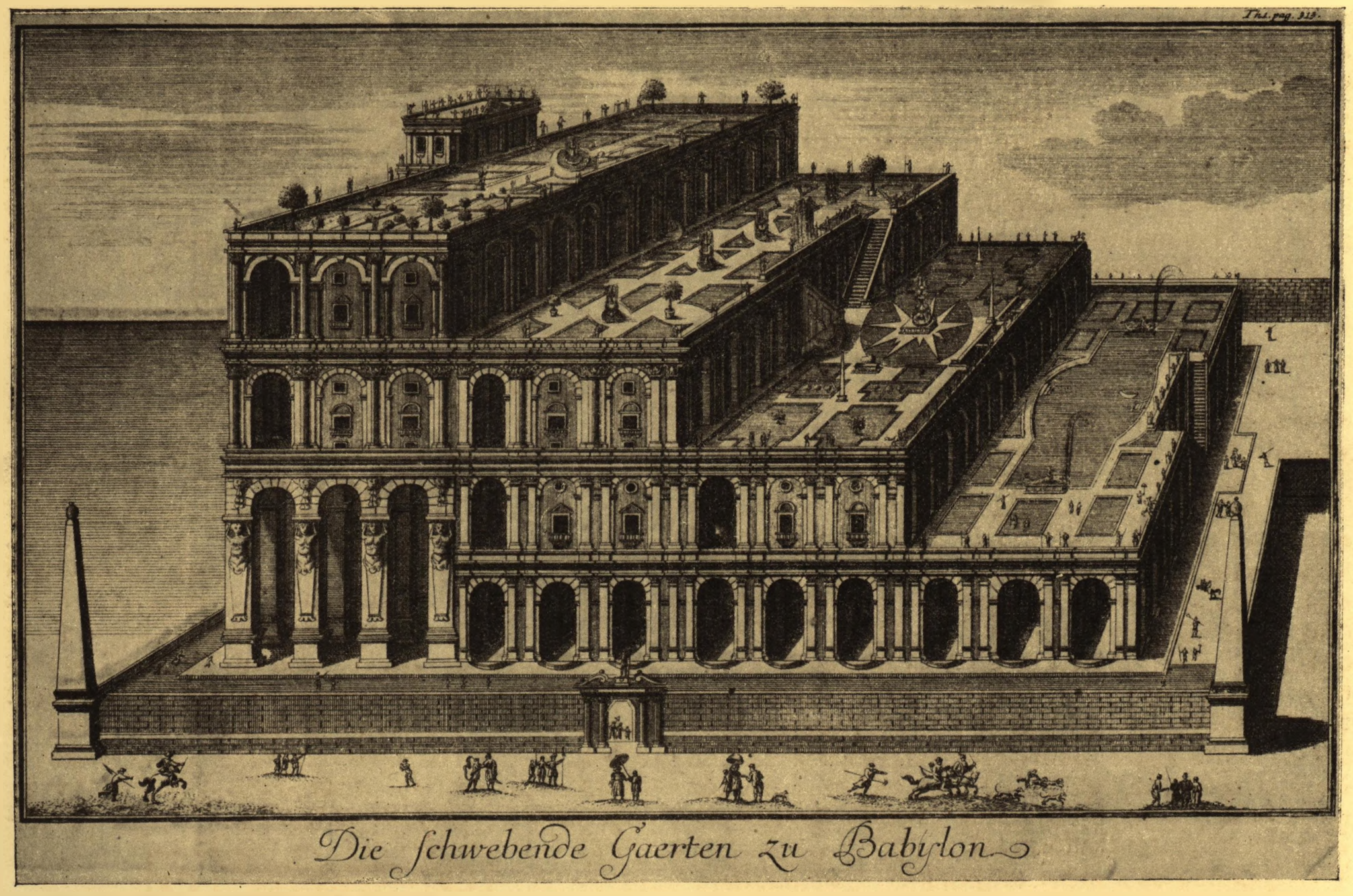
Hetekig hiába vártam Bialiktól életjelt. Már aggódtunk a sorsuk miatt. Hiszen azok az idők ítéletidők voltak. Napról napra vártam a postát, de eredménytelenül. Végül vagy kilenc héttel Bialik elutazása után megjött a várva várt levelezőlap Romániából. Csak ennyi volt rajta: „Gruss von Bialik." Ahogy megbeszéltük. És a kelet mutatta, hogy még elutazása napján adta fel a román határon túl, de a cenzura visszatartotta pár hétig. Hiszen a cenzor bizonyára nem tudta, kicsoda az a Bialik és azt is hihette, hogy az egész csak valami „megbeszélt jel". Sőt talán éppen az volt a feltünő, hogy egy egész üres postalevelezőlapon nem volt egyéb írás mint az, hogy „Gruss von Bialik."

És ma a háború harmadik évének elején tele vannak a héber lapok Bialik 25 éves írói jubileumával, amelyet a háború ellenére nagy ünnepséggel ültek meg Oroszországban. Bialik bizonyára megvalósította a terveit és sok nagyot és szépet alkothatott a háború alatt, hogy ebben a súlyos időben is gondoltak hívei a nagy költő országos ünneplésére, sőt az ünneplésben, amint hírlik, részt vett az orosz kormány is.

O. Herschdörfer: Illusztráció Bialik versének német fordításához

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Aus einer deutschen Josephus-Ausgabe

A babyloni függőkertek. (Régi metszet egy német Josephus-kiadásból)

KACZÉR ILLÉS: HADITANÁCS NINIVÉBEN

I.

A király fölemelte az aranyvesszőt és meglegyintette vele a függő aranyharangocskát. Háromszor egymásután. Mire az éles hang harmadszor is nekiszaladt a kárpitnak, a kárpit meghasadt és belépett a komornyikok fejedelme. Két födetlenfejű, borotváltképű szolga követte, tenyerén tálcával. A tálcák egyikén karcsú kőkorsó, a másikon aranypohár.

— Tölts! — intett a király s a komornyikok fejedelme a serleg fölé hajlította a korsó száját. Rőten, mint a vörös bíborfesték, bíborlott a bor, rőten, mint a vér, amely a szív sebéből ömlik. A király összerezzent.

— Milyen ital ez? — kérdezte rosszkedvűen. — Milyen a borod, Eluldan? Milyen bor ez, amit hoztál?

A főkomornyik felelni akart. De nem szólt... Már megint rosszkedvű... A királyra nézett és alázatosan hallgatag maradt. A király még nem fejezte be, csak szünetelt egy pillanatig.

— Hiszen ez vér, Eluldan! Vér, nem bor! Miért öntesz vért a poharamba? Iszonyodom a vértől. Egész éjjel vért láttam. Aludt vérből mocsárt: halálfejű békák kuruttyoltak benne. A csillagnéző is vért jósolt az este. „Egy véres csillag rohan Ninivének, s a bajhozó Balchizur bolygó is vérszínű.“ Miért hogy mindannyian a vért láttatjátok velem? Miért adsz vért bor helyett?

Eluldan a királyra emelte szakállas fejét.

— Sidoni bor — mondotta nyugodt hangon. — Ott termett, ahol a veresfájú ciprus, ahol a tenger vizében a bíborcsiga nyüzsög. A nap tüze ott vörösre érleli a szőllőt.

— Nem kell! — kiáltotta a király. — Nem kell a sidoni bor. Véres. A szaga is, mint a párolgó véré. Vigyétek!

A két szolga eltünt. A főkomornyik még ott maradt. Meghajtotta magát és szólt:

— Ha óhajtod, király, szólok a pohárnok-mesternek, küldjön damaszkuszi bort. A damaszkuszi sárga, mint a csurgó napsugár.

— Jó lesz — mondta a király. — Jó lesz a sárga damaszkuszi. Hozzad.

Eluldan a kárpit felé hátrált. Arccal a királynak fordult, mert a királynak nem szabad hátat fordítani. Fejét kissé lehorgasztotta, de így is ura ábrázatán maradt a tekintete. Nem a szemén — a száján, mely meggypirosra volt festve s a sötét, tömött szakállán. Ha óhajt valamit a király, a szakálla rebbenésén is láthatja. De a király nem óhajtott semmit és Eluldant elnyelte a violaszínű függöny.

A király magára maradt. Fölkelt az ülőnyo-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

szolyáról és párszor végiglépkedett a hatalmas szobán. Tétován nézte a padmaly képeit, a vörössel és sárgával festett egyiptomi alakokat; az alabástromba vésett jeleneteket a falakon s a színes ablakokat, amelyeken vörösen szivárgott be a napfény. Majd a szőnyegre szegeződött a szeme, a karmazsinnal szőtt babiloni szőnyegre, amely elnyelte a szandálja neszét. Megrázkódott s a függőharangaljhoz sietett. Az aranyvesszővel reásujtott kétszer.

Bejött Avilvul, a testőrök kapitánya.

— Mit parancsolsz, király?

— Itt minden vérszínű — fakadt ki az asszirok királya. A mennyezet, a szőnyeg, a nyoszolya. Az ajtókárpit is olyan, mint a halottak szederjes ajaka. Gyerünk innen Avilvul.

Avilvul kiáltott a testőröknek: sorrakozzanak. Intett a két ajtónálló komornyiknak; a király sétálni megy. Az egyik komornyik, egy pergamenképű öreg, az uralkodó háta mögé állott s a királyi ernyőt tartotta föléje. A másik, egy festettarcú fiatal, baloldalt lépkedett a hosszúnyelű strucctollegyezővel, hogy hűs levegőt hajtson a királyra s hogy elűzze tőle a bogarakat meg a legyeket.

A király kilépett az ajtón s keresztülhaladt szálas testőrei között.

— Assur templomába — adta ki az utasítást és indult kíséretével a folyosókon, termeken, lépcsőkön és pitvarokon át a palota kijárata felé.

A külső pitvaron jött velük szembe a komornyikok fejedelme. A két italhordó a sarkanyomában.

— Uram király, elhoztam a damaszkuszit.

— Tölts egy kehelynyit.

Eluldan töltött. A király rárivallt:

— Azt mondtad, Eluldan, sárga a borod, mint a csurgó napsugár. Mint a holdsugár: olyan. Mint a holtak holdja. Sárga, de semmi ragyogása. A sárga hulla se sárgább, mint ez a bor. Mit tettetek a borba? Te meg a pohárnok-mester? Mérget! Leüttetem a fejeteket! Pallossal öletlek meg benneteket!

A főkomornyik mozdulatlanul állott. Mintha szoborrá meredt volna, amint a királynak nyujtja a billikomot.

— Idd meg magad! Halj meg magad a méregtől, amit nekem szántál. Ha meghaltál, még meg is bosszullak. Cinkosodat, a pohárnokot is megöletem. Nem, nem pallossal öletem meg: Nem óhajtom látni a vérét... A folyóba dobatom, haljon vértelen halált. No, mit tétovázol, idd meg!

A komornyikok fejedelmének mosolygott a szeme.

— Parancsod öröm. Gyönyörűség innom a te poharadból.

Megitta a bort.

A király figyelte az arcát. Nézte a serleget is, amely kiürült. És kemény vonásai megszelidültek.

— Miért nem mondtad, Eluldan, hogy nincs méreg a borban? magam is ihatnék... A torkom kiszáradt... Szomjas vagyok... Töltsd meg... Ivott a borból. Nevetett.

— Hát persze, hogy nem méreg,

Ismét elkomolyodott.

— Az a Belaszter kegyetlen dolgokat jósolt nekem az este. Vért, vért, halált és pusztulást. Valami csillag megvadult a mennyei seregek között. Mint a részeg, Ninive felé tántorog. És Merodach égi hirnöke, a bajhozó fejedelem is gyászt igér. Vagy Ninive pusztul el, vagy én fogok meghalni.

— Egyiktek se, király — mondotta Avilvul, a testőrök kapitánya. Ninive erős, mert tízszer százezer fegyveres férfiú őrködik rajta. És te még erősebb vagy, mert parancsolsz a tízszer százezernek.

A király komoly maradt.

— Megkérdeztetem Assurt.

Kilépett a palota elefántcsontkapuján és elindult Assur temploma felé. Kísérete, a félezer testőr, kivont pallossal követte. Méltósággal és félelmesen vonult el a királyi menet Ninive utcáin, a paloták medrében. Az emberek megálltak és némán meghajoltak. Mint a fűzfák a mezőn, amelyek a szent folyam mentén bókolnak és egyre bókolnak, míg a szent folyam a tengerhez hömpölyög.

II.

A csillagnéző-torony erkélyén megfútták a szent kosszarut:

— Jön a király!

A templom zenészei az udvarra siettek. Megszólaltak a kürtök, a flóták, a hárfák, a trombiták, az érccimbalmok és az öblös hegedűk. A kaput állták körül az isteni zenészek meg az énekmestert, ki kettős karnagyi pálcával uralkodott a muzsikán.

A király belépett. A főpap elébe ment. A főpap meghajolt a királynak, a király Assur templomának. Az énekmester intett s az énekesek rövid menetű himnuszba kezdtek.

„A király köszönti Assurt, Assur köszönti a királyt. A király imádja Assurt, Assur szereti a királyt. A király dicsőíti Assurt, Assur dicséri a királyt. A király leborul Assur előtt, Assur felemeli a királyt."

A király magasra emelte az aranyvesszőt s a zene elnémult. A főpaphoz fordult.

— A szentélybe akarok menni. Áldozni akarok Assurnak.

A főpap bólintott. A hetedik garádicson volt Assur szentélye: ide csak a főpapnak és a királynak szabad belépnie. A hetedik garádics az utolsó emelet a lépcsőpiramis tetején. Elindultak. Szaporán lépkedtek, mintha húzta volna őket a magasság. Szinte fölfelé szédültek a falbavájt csigalépcsőkön.

— Az én uram Assur — panaszolta a király — nyugtalanná tette a szivemet. Nem ízlenek az étel ízei s az italban a méreg szagát érzem. Az asszonyaimat se tudom szeretni. Nem áhítom a szájukat s a karjukat se kívánom. Nem gyönyörködöm az énekükben és nem vágyom látni őket, ha halványkék fátyolban táncolnak a holdsütésben.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A főpap szólt:

— Az esüstoltáron kell áldoznod. Gyermekded bárányt, vagy szopós gödölyét. Megnézem a beleit: vajjon beteg vagy-e.

— Nem vagyok beteg. Csak nyugtalan. Hetek óta nyugtalan vagyok. Bajt érzek. Az este megkérdeztem Belasztert, az égforgástudót, mit jelentenek a planéták. S ő épp azt olvasta le az éjszaka tűz jeleiből, amit a nyugtalanságom érez. A bajhozó csillag veszedelmet jósol Nínivének.

— Nem Nínivének! — mondotta csaknem kiabálva a főpap.

Megállott. A király is megállott. A harmadik garádicson jártak, magasan a nínivei utcák felett. A főpap az erkélyhez lépett s a messzi városra nyujtotta tenyerét. És szólott:

— Nínive Assur városa. Ez a város élni fog örökkön.

— Élni fog! — éledezett a király.

— A csillagnéző rosszul látta. Ha veszedelmet jósolnak a csillagok: másnak jósolják. Talán Élámnak, talán Egyiptomnak. Vagy még inkább Babilonnak, a romlottság városának. De Nínive élni fog. Nínivére ügyel az ő hatalmas istene, Assur.

A király a napfényre emelte fejét. A szeme fölgyult; erő áradt fekete szakállából, Fülönfüggője lángolt a napon. Magas ezüstfövege is ragyogott s az aranyboglár is az ezüstfövegen. A halványzöld bisszusköntös tapadt és elevenebb lett, ahogy a király megmagasodott a fényben.

— Assur papja, — mondotta lelkesülten — te tudod, hogy minket nem érhet szerencsétlenség. Csak Elámot, vagy Egyiptomot. És Babilont, a megvénhedt várost, amely irigykedik az ifjú Nínivére.

— El fog pusztulni Babilon — szólt sötét indulattal a főpap. Assur haragszik a káldok városára. A káldeusok megtagadják Assurt s a többi isteneket is megvetik. Valami új istent eszeltek ki, amelynek nincs formája és neve sincsen.

A király eltünődött.

— El kellene pusztulnia. Nem az új istenei miatt. Az emberei miatt. Az emberei a régiek, egyre fondorkodnak ellenünk. Fáj nekik, hogy Nínive szebb, nagyobb és erősebb, mint Babilon.

A főpap hallgatott. Serényen kapaszkodott a színemás emeletekre. Beretvált tarkóját a válla közé húzta. Mélyenülő szeme mintha még mélyebbre vonult volna, ahogy összébbráncoltaráncos szemeközét. Kicsi összegémberedett alakja a fehér papi öltözékben, a csipkeöltönyben, amelyre fenyőfatobozok voltak hímezve, olyannak látszott, mint egy fura árnyék, amely alattomban követi a királyt.

A hetedik garádicsra értek. Háromszáz öl magasan voltak Nínive felett. Alattuk nyüzsgött a temérdek város. Hatalmas négyszögletű falai, tornyai, nyílegyenes utcái, szabályos terei; a paloták, a függőkertek s az istenek templomai; a ligetek és az öntöző csatornák; a kalmárok, katonák, mesteremberek, papok, földművesek és rabszolgák százai: mintha csak mind idenéztek volna, a Garádicsok Tornyára, ahol a király állott és fogadta a téglarengeteg hatalmasan hallgatag hódolatát.

A főpap kinyitotta a szentély ajtaját. A király előrement.

Háromszögletü aranyoltár előtt elefántcsonttrónuson ült az arany Assur. Lábát aranyzsámolyon hevertette. Az örökkévalóság gyűrűje övezte derekát. Kezében íj volt, a vállán vasból való szárnyak.

A király eltárta karját és háromszor bókolt Assur képének.

A főpap a zsámolyra hajtotta homlokát.

— Királyok királya, — mondotta különös dünnyögő hangon —, eljött hozzád az asszírok királya. Küldj nyugalmat a szívébe. Tédd hasonlóvá arcát a magad fénylő ábrázatához. Küldd el a hét szelet, hogy ragadják magukkal a sóhajait. Küldd el a hét madarat, hogy röpítsék magukkal nyugtalanságát. Szólj a hét halaknak, hozzák el neki ez égi vizeket, amelyek édesek és zamatosak, mint az élet ízei. Legyen ő becses előtted, mint a kristályserleg. És jelentesd meg magadat előtte a jóillatu füstben, melyet az orrodnak áldoz.

Vette a füstölőkanalat és parazsat dobott rá az aranyserpenyőből, amelyben égett az öröktűz. Aztán gabonát szórt a parázsra meg tömjént. Borral meglocsolta az oltár három sarkát és ráöntötte a füstölgő füveket. A bortól nedves oltáron sercegett az égő illatosító, de nem aludt el. Három vékony füstoszlop emelkedett fölfelé. A főpap föléje tárta öreges kezét s a három füstoszlop egybefonódva szállott fel egyenesen Assur szakállas ábrázatának.

— Assur kegyes hozzám — mondotta csendesen a király. Úgy rémlett neki, hogy az aranybálvány egy pillanatra behúnyja szemét, fölfelé billenti fejét s gyönyörrel beszívja a jó illatot. Mintha a mellkasa is emelkednék.

— Assur jelen van — szólt a főpap. És éneklő hangon kiáltotta Assur hét nevét:

— Életnek istene! Erőnek istene!! Hatalomnak istene! Vérnek istene! Pusztulásnak istene! Öldöklésnek istene! Halálnak istene!

A király arca komolyabb lett.

A füst vastagabban gomolygott s az aranyisten homloka is elkomorodott.

— Életnek istene, — énekelte fenszóval a főpap — áldd meg az asszír asszonyok méhét. Erőnek istene, adj erőt a királynak. Hatalom istene, tedd hatalmassá Nínivét. Vérnek istene, ontsd ki az ellenség vérét. Pusztulás istene, rombold le az istentelenek házait. Öldöklés istene, köszörüld meg az asszírius harcosok kardját. Halálnak istene, küldj halált Babilonra.

A király Assurra nézett, kinek fejét fátyolba csavarta a füst. Az isten szigorúnak látszott; kegyetlen kifejezés ült az arcán.

A főpap a királyhoz hajolt.

— Assur elpusztítja Babilont.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A király lehajtotta fejét. Szemét behunyta és elvivódott... A hatalmas Babilon... A régi katonák s a gazdag kalmárok városa... A versengő irígy, fondorkodó Káldea... El fog pusztulni... Assur elpusztítja... Ellenséget küld ellene, vagy tűzesőt... Vége!... Nem Ninivének jósolt hát a bajhozo.

Izmosnak érezte magát s a szivét nyugodtnak. Izleni fog a bor, meg a hús s az asszonyai csókja. Folytatni fogja az épitkezést. Kőhidakat emel a viz fölé és roppant palotákat, melyek örök időre hirdetni fogják a nevét. Ami rozoga, leromboltatja. Iratni fogja a könyveket, a téglába vésett bölcseséget. Maga köré gyűjti a csillagnézőket, a képirókat meg az éneklőmestereket... Ninive lesz a föld királyasszonya...

A szoborra nézett. Az aranyistenről elgomolygott a füst. A menyezet ablakán át bevilágított az alkonyat. Assur arca nyugodt volt és derűs.

III.

Este lett, mire a hazaért a király.

A palotában három futár várta.

— Uram király — jelentette az egyik — az elamiták lázasan fegyverkeznek. Suzából jövök. Ott minden férfiú a bajvívómezőkön forgolódik és izmosítja magát a harcra. Azt mondják háborúra készülődik Elám.

A király elmosolyodott.

— Babilon ellen indul — gondolta magában. Assur elpusztítja Babilont.

A másik hírnök Tírusból érkezett.

— A feniciai városok szövetséget kötöttek Damaszkusszal és Jeruzsálemmal.

A király elgondolkozott.

— Szövetség? Ki ellen? Egyiptom ellen vagy Babilon ellen?

A harmadik hírhozó Babilonból jött, de semmi újságot nem hozott. Babilon csendes.

A király faggatta.

— Nem nyugtalanok a káldok? Nem fegyverkeznek?

— Nem.

— A káldeusok nem prófétálnak a város ellen?

— Nem.

— Mit csinál a király?

— Mulat.

— Kivel mulat?

— Vendégei vannak. Nála van a damaszkuszi herceg, meg az elamita királyfi.

A király felordított.

— Bárgyú vagy! — ripakodott a futárra. — S te még azt mondtad, hogy Babilon csendes?!

Rácsapott a harangra. Eluldan besietett.

— Küldj el a tartanért, Evilvulért, a főpapért, a tanító káldeusért, s csillagnéző Belaszterért. Jöjjenek el a sereg vezérei, a kalmárok fejedelmei, a földművesek elüljárói s a mesteremberek bírái. Nyomban itt akarom látni valamennyit. Nergal-isten nagy termében várom őket.

A küldöncök szerteszaladtak. Nínive estéjét felverte a riadalom.

— A kalmárokat is magához kéreti a király — mondották a kemény asszírok. — A földművesek és iparosok elüljárói is ott lesznek a palotában. Háború lesz.

Kigyultak a csillagok. Reszketőn és forró indulattal vándoroltak az égen a titoktudó vándorok. A keleti bolton a Balachizu. Vörösen, sárgán és zölden: a harag színeiben égett. A falakon részeg tűzcsóvák hánytorogtak.

Az asszír férfiak búcsúzkodtak asszonyaiktól.

IV.

A tartan szólt:

— A sereg készen áll. Ha megfuvatom a kürtöket, hadbaszáll minden harcosom. Parancsolj, király, és mi indulunk.

— Hány katonád van, aki hajnalban indulhat?

— Van hétszer tizezer lovasom, hétszer százezer gyalogosom. Ezek közül négyszer százezer könnyű íjász, kétszer százezer páncélos-csatabárdos katona, ötször tizezer parittyás, ötször tizezer lándzsás férfiú. Vannak ezenkívül fejszéseim, akik az erdőket irtják. Ütegyengetőim. Aknásaim, akik a várak falát ássák alá. Van négyezer csataszekerem: Van háromszáz harci elefántom. A kőhajítók és a tűzdobálók, a tömlők és a sátrak kitatarozva, rendben várják az indulást.

A hatalmas teremben sörényesen lobogtak a fáklyák. Középütt a szárnyas Nergál-szobrok ügyeltek hallgatag. Elől a király ült magas trónusán. Jobbján a sereg vezérei. Baloldalt a papság. Szemközt a kalmárok főbbjei. Utánuk a mesteremberek bírái. Egészen hátul a földművesek elüljárói.

A király a hátulsó sorokhoz fordult.

— Van-e elég gabnátok, barmotok, olajotok?

— Van.

— Ha indulnia kell a seregnek, gabonátok egyharmadát, barmotok és olajotok negyedrészét neki adjátok. Ha a sereg győz, ötször annyit hoz helyébe.

A kalmároktól szövetet kért a király és gyapjúpokrócokat. Lovat, szamarat és málhahordó tevét.

A mesteremberek ezt az utasítást kapták.

— Ha hadrakel a sereg, ti minden ércből fegyvert, minden bőrből pajzsot és szandált készittek. S a szövetből, melyet a kalmárnép ad, öltözéket a harcosoknak.

A távolállók összebujtak.

— Hosszú háborúra készül a király.

— Van-e valaki közöttetek — kérdezte a király, aki ellene volna az Elam ellen való hadjáratnak?

Csak a kalmárság volt ellene.

— Elámban járnak karavánjaink. Ha kitör a háború, az elámiták elszedik portékánkat.

— Majd visszavesszük tizszeresen rajtuk, harsogott haragosan a tartan.

— Van-e valaki köztetek — kérdezte ismét a király — aki ellene volna a Szíria ellen való hadjáratnak.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Senki sem mert szólni. A király bátorította a kalmárokat.

— Rajta kalmárok. Sziriában, tudom, több pénzetek pusztulhat oda, mint Elámban. A tartan haragszik, de ő minden kalmárra dühös. Azért kérdezlek, hogy feleljetek.

Amrafel felelt, a kalmárok fejedelme.

— Sok portékánk veszne oda. De mégsem vagyunk ellene. Ha meghódítod a feniciai városokat, s nekünk adod a tengert, százszorosan térül meg minden.

A kalmárok helyeslőn ingatták fülbevalós fejüket.

A király egy harmadik kéréssel fordult a gyülekezethez:

— Van-e itt valaki, aki ellenezné a Babilon ellen való háborút?

Moraj futott végig a termen:

— Babilon ellen?

Mintha a szárnyas ércbikák morogtak volna, a Nergál szobrok, amelyek szakállas férfifejüket a királyra fordították.

A király előrehajolt lépcsős trónusán.

— Szóljon, aki ellenzi.

Csend lett. Az asszírok közül senkise merte hallatni szavát. Csak egy aszottarcú vén ember a királyi szék balján emelte fel csontos kezét. A tanító káldeus.

— Babilont nem szabad megtámadnod, király. Nem szabad ostromolnod a szent falakat. Miért viselnél hadat a szumírok és akkádok királya ellen? A káld nép testvére az asszír népnek.

A sokaság helyeselt a káldeus szavainak.

— A káldok testvéreink.

Assur főpapja felelt a kaldeusnak.

— Babilon megromlott: el kell pusztulnia. Assur el fogja pusztítani Babilont. A káld főpapok megtagadták a régi isteneket. Megtagadták Ilut és Merodachot, Anut és Nergált, Nint és Ninibet, Belt és Isztrát, Samast, Nebot és Szint.

Az istenek papjai igazat adtak a vádnak.

— A káldok istentelenek!

— Valami idegen istenről beszélnek, akinek nem tudni sem az alakját, sem a nevét.

Az öreg káldeusnak remegett a hangja.

— A káldeusok nem tagadják meg az Istent. A káldeusok évszázak óta kutatják: hol van ő és hogy hívják. Bárha száz alakban írják le a képírók, mégsem tudjuk az igazi alakját. Bárha száz nevét emlegetik a szent cserepek, mégsem tudjuk az igazi nevét. Ti Assurnak mondjátok és Nergálnak, Isztárnak és Vulnak, Ramanunak és Ádárnak, Ninibnek és Belnek: de ezek mind kegyetlen istenek. Vért isznak, öldökölnek, küldik a vihart a fára s a gyujtogató csóvát a tetőre.

A gyülekezet álmélkodott a különös beszéden. Assur főpapja meglóbálta öklét.

— Te is istentelen vagy, mint minden káldeus.

— Istentelen! — kiáltozták Nineve isteneinek főpapjai.

A király véget vetett a lármának.

— Ne beszéljetek itt az istenekről, — mondotta rosszkedvűen. — Assur haragszik Babilonra; én tudom, hogy Assur akarja a harcot. A többi istenek is haragusznak rá. Mert álnok, alattomos, gonosz. Cinkosokat bérel és Nineve életére tör.

— Pusztuljon Babilon! — kiáltotta a tartam.

— Pusztuljon! — kiáltották a sereg vezérei.

A következő sorokban hallgattak.

Emeltebb hangon mondotta a király:

— Elám sietve fegyverkezik s a kisded királyságok a nagy tenger mentén szintén kardot kötnek. Ki ellen? Damaszkusz szövetséget kötött a zsidókkal, meg a feniciai városokkal. A damaszkuszi király fia és az elám király fia a babiloni király palotájában mulatozik.

— Nineve ellen esküdtek össze — kiáltotta Aviluvul a testőrök kapitánya.

A méltatlankodás morajlott végig a gyülekezeten.

A király folytatta:

— Babilon adja a pénzt, meg a tetszetes ajándékokat: Elám meg Szíria katonákat ád. Babilon maga leoldta a kardot; ő nem akar vérezni, de küldi ellenünk a vad elámitákat, a szir kufárok zsoldosait és Juda konok férfiait. Ha megvernek bennünket, a tenyerébe vihog; ha sok vér árán győzünk, azt se bánja. Mert mig mi harcolunk és megtépve kerülünk ki még a győzelemből is, az elévült Babilon ujraéled.

— S a kalmárai — mondotta Amrafel reszkető indulattal — meggazdagszanak!

— Pusztuljon Babilon! — kiáltották a tarkaköntösű kalmárok.

Az öreg káldeus, aki a papok között állott, még egyszer fölemelte szavát.

— Király — intsd meg Babilont és nem kell ellene indulnod. Küldj el valakit, aki a fülébe kiált Káldeának és nem kell hadakoznod ellene. A vérnek csatornáját még ma egyetlen intő ujjaddal állitod, később talán a haragos öklöddel se tudod. A halál, amely elindul Ninivéből, visszatérhet Ninivébe. Emlékezz rá: atyád győztes katonái egyszer a szemek vakságát hozták haza Egyiptomból. Egyszer meg amikor a zsidók mezőin harcoltak, a rémületes döghalállal tértek meg Assur városaiba... Intsd meg Babilont, király.

A hátulsók helyeslően morajlottak a tanító káldeus szavaihoz. A király haragosan szólt:

— Nem intem meg. Ha megintem, bűnbánást szinlel és titokban tovább szövi fondorlatait ellenünk. Ha megintem, óvatosabb lesz. És ha Babilon óvatos, Nineve nyugtalan. Nem akarom tovább az ölő nyugtalanságokat. Nem intek és nem várok. Az idő a veszedelmet érleli.

Tekintetét a papok sorai között jártatta.

— Belaszter, Belaszter! — szólította az égforgástudót.

Belaszter fölnyujtotta csontos kezét.

— Itt vagyok, uram.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

— Mondd el, csillagnéző, mit láttál az elmult éjjeleken Nineve egén?

— Véres csóvájú üstököst láttam és a Balchizurt, a nagy bajhozót. Délfelől a csóvás csillag szalad felénk, az északi bolton a bajhozó fenyeget.

A gyülekezet borzadozott.

— Délen Elám, északon Babilon — fejtette meg a király a rettentő égi jelt.

— Délen Elám, északon Babilon, — dörgött a tartan hangja.

— És keleten, égforgástudó? Nergál csillaga még nem mutatkozott? A nagy fenyegető sohasem jön egyedül. Figyeld csak Belaszter a keleti boltot is. A szír városok mozgolódnak keleten.

— Nergál bolygója ma este jelentkezett — mondotta sötéten Belaszter.

— A másik bajhozó! — rémüldözött a tömeg.

A fáklyák serceget tek és ellibegtették tarajukat. Mintha valami óriási száj fútt volna rajtuk végig.

A király felállott trónusán. És szólt:

— Délen veszedelem, keleten veszedelem, északon veszedelem. Elébe kell mennünk a rontó csillagoknak.

— Pusztuljon Elám! Pusztuljon Szíria! Pusztuljon Babilon — kiáltotta most már az egész sokadalom.

A Nergál terem hatalmas boltjai öblös szóval verték vissza:

— Pusztuljon Babilon!

A királyt lelkesültté tette az indulat, amely a gyülekezetből áradt feléje. Intett a tartannak.

— Éjfél lesz mindjárt. Hajnalban indulunk. Tartan, te kétszer százezer íjászt kapsz, háromszor tízezer lovagot, négyszer tízezer csatabárdost. Tízezer parittyást. Tízezer lándzsás férfiút. Ezerkétszáz csataszekereket. Százhúsz elefántot. Elámra rontasz. Én a többi haddal Babilon ellen indulok. Ha szétzúztam Babilont, rohanok Szíriának.

— Ha éjfél lesz — szólt a tartan —, megrivaltatom a trombitát.

— Szétmorzsoljuk őket! —, mondta a király, mintha csak a tartanhoz szólna és mutatta kemény öklét. Aranypereces felső karjáról a vállára csúszott a köntös és láthatóvá váltak izmos inai.

A sokasághoz fordult és így szólt:

— Én örömestebb építek, semmint rombolok. De ha Assur akarja, naggyá teszem Nínivét olyképp, hogy lerombolom Babilont.

Úgy állt ott a lépcsős trónuson, mint egy erős bálványkép az arany talapzaton. A teste megnyúlt, fejét fenyegetőn magasra tartotta. Szemében rubinokként tükröződtek a fáklyák. És sűrű szakállán és sötét szemöldökén, merész orrán és magas homlokán és ezüstfövegén és hosszú bíborköntösén elömlött a fenség.

A gyülekezet néma csodálattal nézte.

Azután egy kiáltással zúgták Assur papja után:

— Üdv a királynak!

DR. SINGER BERNÁT 1868—1916.

Singer Bernátban, a szabadkai rabbiban, a zsidó léleknek, a rabbihivatás gyakorlásának lángoló virtuóza húnyt el. Neki is a tolmácsoló nagy művészek sorsa jut: részére „az utókor nem fonhat koszorút". Ő a jelennek adta oda, áldozta föl magát: magaemésztő hévvel végezte, amit a nap követelt, amit a pillanat sürgetett. „A legméltóbbak, legjobbak érzésében épített föl magának élő emlékét", de Isten áldotta képességéről, szent akaratáról semmilyen intézmény, semmilyen irodalmi vagy tudományos alkotás nem szól majd az eljövendő nemzedékeknek. Azért kötelességünk nekünk, akik vele éltünk, hogy számot adjunk magunknak róla, mivel tartozunk Singer Bernátnak.

Bonyolultabb föladat alig terem más pályán, mint a modern rabbién: Érzés, jellem, értelem, tudomány, az előadás művészete, társadalmi biztosság, számos nagy erény és kis ügyesség szükséges a rabbihivatás lelkiismeretes betöltésére. Ennek a szükséges erőösszetételnek egyes elemeiben Singer Bernát fölül volt mulható, de egészüket párját ritkító rabbi-egyéniséggé olvasztotta. Mások talán ékesebb szavúak voltak nála (ámbár ő szintén a szónak, a rögtönzésnek is mestere); pályatársai közül néhányan nagyobb mértékben mint ő, találtak módot és időt tudományos törekvéseik érvényesítésére (ámbár ő is mindvégig megtartotta üde vágyát, mohó fogékonyságát, a könyv, a tudomány, a probléma iránt, a világnézlet megalapozása iránt), némelyek az irodalom útján nagyobb elterjedést, erősebb hatást tudtak eszméiknek biztosítani (ámbár ő is megállta helyét a tollforgatók közt), de alig akad rabbi, aki előadó, tudományos és irodalmi képességét bensőbben szegődtette hivatásának szolgálatába mint Singer Bernát.

Egyben fölülmulhatatlan volt: az érzésben. Az ő élete is bizonyítja, amiről Ibsen Brand-ja meggyőződött: nem szeretheti senki az emberiséget, mielőtt az egyes embert nem szerette. Nem tartozik az irodalmi nyilvánosság elé, mint fiú, mint testvér, mint férj, mint atya mennyire közelítette meg Singer Bernát a tökéletességet. Itt ez az utalás csak lépcsőzetül szolgáljon annak a szeretetnek a megértéséhez, amely őt a nagy közösségekhez vonzotta. Nem ok nélkül borultak le százával az ő ravatalánál, nem hiába tolongott miriádnyi gyászoló az ő koporsója mögött: elhunyt, aki előtt hívei boldogságukat és boldogtalanságukat tárhatták föl, aki a gazdagoknak végrendeleteit, a szegényeknek titkait őrizte. Községén túl szeretete az egész magyar zsidóságért lobogott: a magyar zsidóság egyesüléseért izgatott, szervezett, szerkesztett. S a magyar zsidóságon felül az egyetemes zsidóság minden sikere, minden szenvedése, minden törekvése állandóan foglalkoztatta. A zsidóságon túl pedig a rajta épülő emberiséget

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

látta. Előtte oly zsidóság eszménye állott, amely nemcsak meggyőz, de vonzana is s úgy hódítana a mai műveltség körében, mint kétezer év előtt a hellén világban. Ennek a térítő zsidóságnak képét rajzolta meg az Izr. Magyar Irodalmi Tarsulat 1902 nov. 19. nagyhatású fölolvasásán: A történelem színpadján.

Általában az *egyetemesség* jellemzi az ő gondolkodását. Zsidó és zsidó közt minden korlátot le szeretett volna dönteni. Szülőföldjén, Sátoralja-Újhelyen szerető figyelemmel szemlélte a chaszideusokat (a zsidóság pietistáit, misztikusait) s még évtizedek multán is rokonérzéssel tanulmányozta mozgalmukat. Mint diákok mindketten hibáztattuk azt az ingerültséget, amellyel nagytekintélyű zsidó kutatók a karaitákról szólnak; Singer Bernát a karaitákat is „testvéri keblére szerette volna szorítani". Fölismerte a cionizmus nehézségeit, ütközőpontjait, de gyors megértéssel és tartós szeretettel vonzódott hozzá, remélvén tőle a zsidó telepitést, a héber nyelv hódítását, a zsidó érzés és önérzet szilárdulását. Hasonló szerető megértéssel viseltetett a jesiba, a hagyományos ortodox iskola iránt. Hogy pedig a hazai zsidóság árnyalatai közt az ellentéteket eltüntesse, szerencsétlenségére még agitátor, egyházpolitikus és lapszerkesztő is lett, irt és szerkesztesztett magyarul, németül, sőt német-zsidó keverék nyelven is. Egyetemes érzéséről következő mondása tesz tanuságot: „Az a zsidó, aki minden zsidót szeret, bizonyára jobban szeret minden embert, mint az az izraelita, aki minden zsidót gyűlöl".

Singer Bernát szeretete a zsidóság iránt korántsem merült ki az érzésben: tüzes, lázas tevékenységben bizonyította azt be. Templomban és templomon kivül sűrűn oktatta híveit. Az elemi iskolát igazgatta, a szülei értekezleteket vezette, zsidó internátust létesitett, a vallásoktatást felsőbb fokon magának tartotta fönn (a háború idején heti 24 órát tanított), növendékeivel zsidó önképzőkört alakittatott, ennek tevékenységét maga irányította. Talmud-tórát alapított, a szabad líceum megalkotásánál serényen közreműködött. A patronázst szervezte, a szegényeknek módján fölül adott. Háza, ideje, vagyonkája, tudása, lelke rendelkezésére állott azoknak, akik keresték.

Pedig mennyire szeretett volna ő a zsidó tudományba és az európai irodalomban elmerülni. Bámulatos rugalmasságával figyelte a legújabb héber irókat, a mai magyar költőket (Gyónit megszólaltatta a maga folyóiratában, Ady költészetének vallásos elemeit kereste). De forró vágyát tudásra, művelődésre oltatlan hagyta, hogy hivatásának szentelje óráit. Ő nemcsak áldozott a zsidóságnak, ő feláldozta magát neki.

Pályáját az eszménytisztelet tünteti ki: boldogságot nem az elvek adnak, irja egyik levelében, hanem az eszmények. Jellemének, egyéniségének fővonása: a lelkesség. Az a lelkesedés, melyet Anastasius Grün az Ég leányának ünnepel, aki leszáll, hogy korunk démonját, a nemtörődömségnek lomha-béna szörnyetegét legyőzze. Ez a lelkesség hevitette Singer Bernátot, ennek lángjában hamvadt el férfikora delelőjén. Rostand, aki a lelkességet az egyetlen erénynek hirdetteti, egyúttal azt is vallja:

Celui qui meurt d'amour, est sûr de son salut.

Akit a szeretet megölt, az bizonyos az örök üdvösség felől. Hagyományunk bölcsessége (Baba Bathra 8[b]) hasonló gondolatot fűz Dániel könyvének következő verséhez: A belátók ragyogni fognak mint az égboltozat ragyogása; akik sokaknak igazát szerzik, mint a csillagok mindörökké. (XII. 3). A belátó, úgy szól a hagyomány, a tanító vagy pedig *(maszkil el dal)* az, aki az emberi inséget belátja. Mind két címen, akár mint népének oktatója, akár mint az emberiség inségének megértője és enyhítője, Singer Bernát becsülettel reászolgált az igazak jutalmára.

Dr. Heller Bernát

PETERDI ANDOR: ZSIDÓK

Egy kis bugyor és évezredes bánat,
A földi jussa Izráel fiának.

Ahasvérral tart végzetrokonságot,
Mert megcsúfolva járja a világot.

A csillagokkal is tud ő beszélni,
Az éggel titkos jeleket cserélni.

A távolba láthat, a jövőbe nézhet,
Titokzatos ereje van a lelkének.

A vizen járhat, sziklából vizet kap,
S az Időben az élete nem egy nap.

Az örök élet szent és nagy hitével
Táplálkozik, mint gödölye a réttel.

Énekel, imádkozik és keletre bámul,
Álmodik Ráchel s Judit alakjáról.

Mózesre gondol, ha vesszőzik a rosszak,
Megboszul — mormogja — ha nem ma, majd holnap.

És fölnéz a felhőkbe, hogy senkise lássa,
Mert ott rejtőzik az ő Messiása.

S vár: az ég kapui vajjon mikor nyilnak,
Ha testvéreit üzik s azok messze sírnak.

Dala, könnye, szava és a sóhajtása
Túlszáll a felhőkön, mert van égi szárnya.

Ne bántsátok őket, jámborak ők, szentek,
Istenhitért tűrnek, hallgatnak, szenvednek.

S ha rájuk zúdittok szitkot, gúnyt és átkot,
Ó ti balga népek: *Istent csufoljátok!*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Toll-hegyről

A MAGYAR FÖLD ÉS A MAGYAR ZSIDÓK. A háború okozta nagy eltolódások közepette sok magyar zsidónak kiesett a lába alól a föld, viszont sok magyar zsidó lába új földbe vert gyökeret. A föld ezt persze egyáltalában nem érzi, amint hogy azt sem érzi meg, hogy zsidó vagy egyéb vallású magyar katona túrja-e benne a lövészárkot, vagy nyugszik a rögei között elcsendesedve mindörökre. A föld olyan türelmes, olyan jó, nem ismer fajt, felekezeti különbségeket, de az emberek rajta olyan rosszak, olyan rettentően rosszak, egymás vérét ontják a földért, amelyet el akarnak ragadni egymástól, pedig a föld egykor egyformán mindenkié lesz, helyesebben: egykor mindnyájan a földé leszünk egyformán. És civódnak a föld miatt még azok is, akik együtt harcolnak a földért, akiknek békében kellene lenniök, amikor odakünn úgyis háború van. „A magyar földet elfoglalják a zsidók!" — szól a vészkiáltás. Pedig a magyar föld magyar lesz akkor is, ha zsidó kéz műveli, aminthogy magyar marad most, amikor annyi zsidó vér öntözi.

A DUMÁBAN megint szóba került a zsidó kérdés. A zsidók helyzetének javítását sürgette az a bizottság, amelyet a dumaképviselők a külföldre küldtek, hogy a legújabb nagy orosz hadikölcsön mellett egy kis hangulatot csináljanak. A bizottság szerint meg kell teremteni az orosz zsidók egyenjogúsítását, különben nem kap Oroszország a külföldön — pénzt. Íme, egy millió zsidó áll fegyverben Oroszországban, egy fél millió zsidó pusztult el Oroszország védelmében. De mindez nem hozhatja meg az orosz zsidók egyenjogusítását. Ellenben talán meghozza — a pénz és még csak nem is az orosz zsidók pénze.

EGY ROMÁN PAMFLET jelent meg a zsidók ellen, amely egy halom rágalom között azzal is vádolja a román zsidókat, hogy csupa ántánt-ellenség és így nem érdemlik meg a politikai jogokat, az egyenjogúsítást. Valószínű mindenesetre, hogy a román zsidók nem lelkesednek Oroszországért, hiszen érzik ők szent Oroszország hatását a béke idejéből is, amikor Románia orosz szomszédjaira támaszkodva nem valósította meg a berlini kongresszuson vállalt kötelezettségét a zsidók emancipációjára vonatkozólag. A román pamfletíró azonban teljesen megfeledkezik Oroszországról, mintha az ántánt csak a „liberális" Angliából állana és ezzel szemben pártolják a zsidók az „antiszemita" Németországot. Ilyen éretlen zsidók persze nem értek meg arra, hogy a nagykultúrájú románok, a nagy oláhok egyenjogú polgároknak tekintsék őket. (*Secundus*)

Krónika-és-szemle

DR. FÜRST ALADÁR: HŐSI HALÁL A SZABADSÁGOLAS NAPJÁN

Unokatestvérem, Friedeberger Artur, a 12. német gránátezred altisztje, 1914 augusztus 1-én fegyvert öltött, sorba állt, híres hadtestével végigrohant Belgiumon, Franciaország északi megyéin és elért az Aisne partjáig. Itt százezer kartársával együtt beásta magát és megkezdődött az ősi barlanglakók modernköntösű élete, a földön és a föld alatt. Bozontos, barázdás lett az arca, fáradt a tartása; a fényképek, miket hazaküldött, komoly, szemlélődő öreget mutatnak a délceg, fővárosi ifjú helyett. Csak a tekintete maradt friss, a kedélye fiatal. Egy jó pajtásával, Schwarz G. nevezetű, evangélikus tanítóval osztotta meg a táborozás változatos hangulatait, hosszú tíz hónapig. Ekkor június elején boldogan küldi haza az örömhírt, hogy zsebében az „Urlaub", 16-án mehet haza kéthetes szabadságra. Ám ember tervez, Isten végez. Június 12-én váratlanul megjön a parancs, a csapatrész otthagyja eddigi frontját, másfelé kerül. 14-én a vonatról még azt írja szüleinek: a szabadságom, úgy látszik, vízbe esett, visznek nem tudjuk hová; másnap elfoglalják új állásaikat a Loretto-domb véráztatta lejtőin és 16-án a rég áhított nap tragikus hajnalán elesik a becsület mezején. Születése édesanyja életébe került, halála apja 60. születésnapjára esik.

Gyászos végéről a hű barát értesíti az otthonmaradtakat. Csodálatraméltó egy írásmű! Közvetlenül az eset után, a csatazaj közepette íródik: a baráti ragaszkodás és a tanítói kötelességtudás megható dokumentuma. Csupa adat és ténylegesség, mégis mennyi érzés és lendület, milyen tapintat és milyen stílus! Valóban művészi alkotás, melyben benne lüktet az ágyúk ritmusa, benne él a német nép fensége!

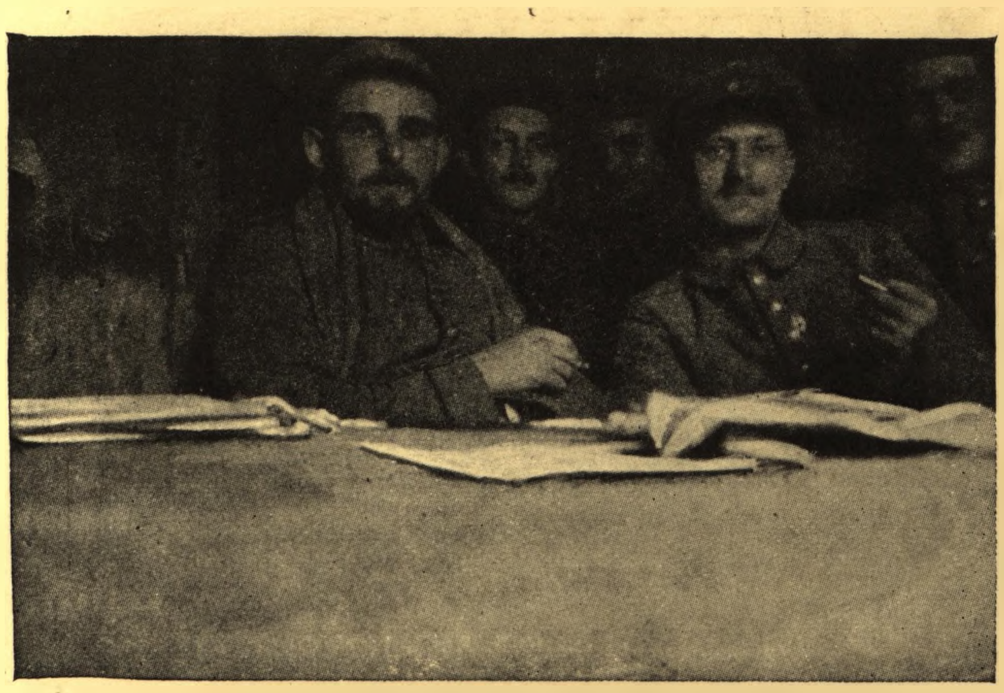
A levelet németből fordítom, híven, némi kihagyásokkal.

Fresney, Neuville mellett, 1915 jún. 18.

Kedves kisasszonyom! Soká várattam e pár soraimra, míg most írnom kell. Előbb azonban egy kérést! Fogja a levelet és forduljon be kis szobácskájába, ne lássák k. szülei az arcvonásait, míkor tovább olvas.

És most nyíltan; bár fájdalmas meghatottsággal szólhatok Önhöz. Kedves testvérkéjét a 16. és 17-iki neuvillei ütközetben súlyos végzet érte: kedves kisasszonyom, Önnek nincs többé bátyja! Kegyetlenül hangzik a szó és kegyetlen a sors, hogy nékem kell a hióbhírt Önökkel közölnöm. Ön tudja, hogy Artur innét még írt: 15-én este foglaltuk el jelen állásainkat, Neuville előtt a Loretto-magaslaton, akkor aránylagos nyugalom volt. 16-án reggel azonban olyan ágyútűz indult meg vonalaink ellen, milyenhez foghatót alig látott e háború. Semmilyen vagy hevenyészett fedezékek! Századosunk küldönceivel míközöttünk! A franciákat úgy puffantjuk le, mint a verebeket. Nálunk a kapitány mellett álló ember fejlövést kap — az első halott. És most óra mulik óra után és semmi összeköttetés a 3. szakasszal, hol

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Friedeberger Artur és bajtársa Schwarz G. evang. tanító

Artur harcol. Sebesültek jönnek, vánszorognak az árkainkon keresztül a kötözőhelyre. Egyik azt mondja: Schilling és Friedeberger elestek. Nem akarom elhinni. A másik úgy tudja: Friedeberger él. Végre este, miután a franciák öt támadását visszavertük, végigjárom az állást, hogy bizonyságot szerezzek. Egy ember Artur csoportjából megszólít: ne menjen tovább; Friedeberger úr ma reggel óta túl van minden fáradalmon! És most megtudom a részleteket is. Egy gránát ölte meg: a mellvéden állt, mikor a lövedék érte és pillanat alatt végzett vele. A halált nem érezte, fájdalmai nem voltak: Önöknek ez tán némi megnyugvásul szolgálhat.

Így vesztettem el a legjobb barátomat, így halt meg az Ön bátyja hősi halállal a hazáért. Én többé nem láttam; késő este még a franciák két támadását kellett visszavernünk, senki sem mozdulhatott helyéről. Közben a halottakat eltemették. A harangok zúgását helyettesítette a gránátok pukkanása, a fegyvergolyók süvítése. A lövészárkok mögött hantolták el drága pajtásainkat: egy néma pillantás és a föld betakarta őket. Ne kérdezze, kedves kisasszonyom, hol van a bátyja eltemetve, ne gondoljanak arra, hogy hazaszállítsák. Hadd nyugodjék ott, hol mindnyájunkért kilehelte lelkét. Meghalt kedveseire való hű emlékezéssel, meghalt mint felekezetének hű fia! Sírját még körültombolja a harc, de lelkének nyugalma van. Belépett a mély rejtélyek fedte semmiségbe, abba a túlvilágba, mely valamennyiünket egykor be fog fogadni, melyről semmit sem tudunk, melyben egyedül hiszünk. Én nem tudom Önöket megvigasztalni, mert nincs vigasz az ilyen friss fájdalomra. Én tudom, milyen bensőséges volt a viszony, mely őt övéihez fűzte és az az édes remény, az a boldogító tudat töltötte el bizonyára utolsó perceit is, hogy ma, 18-án mégis szabadságra mehet.

Borzalmas volt a csata, melynek kezdetén elesett, szóval alig leírható, mit mi kevesen, kik megmaradtunk, átéltünk. 72 órán keresztül alig húnytam le a szemem, mégsem érzek fáradságot. A második nap az elsőnél is sokkalta véresebb volt. 16-án tán 200,000 gránát hullott ránk, 17-én a duplája. És az embernek még együtt van az esze, az öt érzéke. Acélidegzetűeknek kell lennünk, hogy végignézzük a súlyosan sebesültek, az iszonyúan megcsonkítottak szenvedéseit és mégis fegyvert szorongat az öklünk, jobbunk mellett egy tucat kézigránát minden támadás kivédésére. Remélem, hogy valaha személyesen mesélhetek még Önnek róla. Mellettem elhaladt a halál, csak nyakamon és hátamon mutatja néhány daganat a gránátszilánkok beszédes nyomát. A mi századunknak volt a legnehezebb dolga — 67 ember és 8 altiszt az egész létszámunk. Ez a szürkék bástyája, mely hazánkat megvédi az ellenségtől; ez az, mikor az újság száraz szóval jelenti: francia támadások Neuvillenél visszaverettek.

Így hát egy nehéz, baráti kötelességet teljesítettem, Önnek és b. szüleinek az élet legnagyobb fájdalmát okozván. Önöknek türniök kell e csapást, senki sem vesz el tőle semmit. Szegény apja nem láthatja többé legidősebb gyermekét, az anyuskának oda kell adnia kedvelt fiát a háború molochjának. Oh, őrület, mely az embereket ilyen küzdelemre viszi. *G. Schwarz.*

A százados személyes utóirata:

Az Ön fia mindenkor a legnagyobb elismerésemre teljesítette kötelességét. A hirtelen helyszínváltoztatás miatt sajnosan nem érhette meg, hogy a már megkapott szabadságot megkezdje és Önöknek a viszontlátás örömeit megszerezze. Isten, a mi Urunk legyen Önökkel! *Vollthusen* kapitány.

A MAGYAR „PRO CAUSA JUDAICA"

Ennak idején hírt adtunk a pro causa judaica-bizottságról, amely Svájcban a zsidóság előkelőségeiből alakult, azzal a céllal, hogy a zsidóság egyenjogusításáért küzdjön azokban az országokban, ahol a zsidók még egyenjogosítva nincsenek. Az ilyen akció természetesen csak úgy érhet el eredményt, ha a zsidóság mindenütt melléje áll és minden erkölcsi súlyával támogatja. Ennek az intenciónak megfelelően más semleges államokban szintén alakultak ilyen bizottságok a zsidók jogainak kiküzdéseért, aminek a békekonferenciánál és később a háború után is nagy missziója lesz. Amerikából, ahol a legtekintélyesebb ilyen bizottság működik, dr. *Hevesi* Simonhoz és a *Mult és Jövő*-höz fordultak, hogy alakítsuk meg a magyar „Pro causa judaica"-bizottságot. Természetesen zsidó kötelességnek tartottuk, hogy a felhívásnak eleget tegyünk és a magyar „Pro causa judaica" dr. *Hevesi* Simon, báró *Dirsztay* Béla és dr. *Patai* József akciója folytán a napokban nálunk is megalakul. A bizottságban résztvesznek a magyar zsidóság előkelőségei. Feladataira legközelebb visszatérünk.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

LEVÉL A HARCTÉRRŐL. Tiszasülyi *Polnay* Jenő, a Magyar Zsidó Hadi Archivum elnöke, a következő rendkívül megkapó levelet kapta az északi harctéren küzdő zsidó katonáktól:

Nagyságos Urunk!

A Háborús Almanach valahogyan kikerült ide Wolhiniába és most homályos erdőkön és dohos fedezékeken át kézről kézre jár. Honnan és hogyan került ide, nem kutatjuk. De látjuk rajta a Nagyságod tisztelt nevét, szignaturáját, Önhöz címezzük hát a magunk és sok ismert és ismeretlen bajtársunk köszönetét.

Ahogy lapozgatva nézzük sok megkapó illusztrációját, ahogy némely színpompás versét, vagy súlyosérvű cikkét olvassuk, tűnődve kérdjük: kinek iródott ez a díszes könyv? Nekünk, vagy nékik — otthon? A magyar zsidó katona apoteózise akar lenni, vagy apológia bujkáló rágalmazók sötét vádjai ellen?

Ha a sok magyar-zsidó harcos elhullajtott vére nem szolgáltatott elég bizonyságot az ő hagyományos hűségének és vitézségének, akkor ugyan kárba vész minden apológia. Mégis kérjük Nagyságodat, adja át a sok nélkülözhetetlen és „untauglich" rágalmazónak rövid üzenetünket: ha harcoló zsidó katonákat akartok látni, jertek ki a harctérre, keresztes vitézek! Mert bizony mondom, könnyebb a szerkesztőségi szoba biztos fedezékéből a rágalom bűzbombáit hajigálni a magyar társadalom közé, mint kézigránátot dobni az orosz lövészárkokba; némileg veszélytelenebb mesterség középkori mérgezett nyilakkal lövöldözni gyanutlan harcosokra, mint szuronyos Manlicherrel ötszörös rajvonalok ellen rohamra menni. Egyébként mi magyar-zsidó harcosok, akik oly sokszor hallottuk a muszka srapnelek dühös ugatását egy arasznyira a fejünk fölött, amolyan apró csaholásokra ügyet sem vetünk; az edzett erő és a teljesített kötelesség büszke tudatában megyünk előre.

De bármi legyen e könyv célja, feladata, mi úgy érezzük itt az apokaliptikus rombolás szörnyű kaoszában, hogy a távoli hazában egy nemes zsidó férfit az alkotás szelleme ihleti. Meg akarja építeni e világháború magyar-zsidó hősei és martírjai számára az örök-emlékezés templomát, hová jövendő korok nemzedékei majdan hódolattal elzarándokolnak. És e gondolatra sejtelmes kérdés suhan át a lelkünkben: vajjon megadatik-e nekünk, hogy még mint élők az első sorokban felvonuljunk tisztelegni elesett bajtársaink mauzoleuma elé, vagy már magunk is, mint e végzetes nagy korszak emlékárnyai fogunk-e benne táborozni? Mindegy. Hála és tisztelet az Ön nemes munkájának azok nevében, kik oldalunk mellett estek el a magyar hazáért és igaz ügyéért és a mi nevünkben, akik talán ma vagy holnap követni fogjuk őket. Nobilissime domine, morituri te salutant!

Tábori posta 201. 1916. évi június hó 8-án.

Hirschhorn Izidor, őrmester. — *dr. Bolgár Mózes*, önk. szakaszv. — *Soor Jakab*, tizedes.

Kremer Zsigmond, tizedes. — *Grünberg Salamon*, szakaszvezető.

AZ OMIKE ÉS A MENSA ACADEMICA 1916 július 2-án, vasárnap, délelőtt tartotta *báró Dirsztay* Béla elnöklete mellett évi rendes közgyűlését Rákóczi-úti új helyiségeiben nagy és díszes közönség jelenlétében. Napirend előtt dr. *Hevesi* Simon főrabbi, az egyesület kultúrális programmját ismertette és bejelentette, hogy az egyesület két hadiárvának felnevelését, középiskolai és egyetemi kiképeztetését határozta el. Dr. *Weiller* Ernő főtitkár terjedelmes évi jelentésében az egyesület hadi működését ismertette, mely szerint az egyesület a háború kitörése óta 10 hadi jóléti intézményt tart fenn, melyekben naponta 1000 személy nyer felekezeti különbség nélkül díjmentes ellátast. Az intézményekről szóló jelentést legutóbbi számunkban közöltük.

Ezután a bog'ári *Simon* Jakab a pénzügyi bizottság elnöke által szerkesztett zárszámadásokat fogadta el a közgyűlés, mely szerint az egyesület évi szükséglete a 150,000 koronát meghaladja. A felmentvény megadása után a választások következtek. A mensa új alelnöke dr. Déry Ferenc alpolgármester lett; új igazgatósági tagokká: dr. Alexander Bernát, dr. Baumgarten Nándor, dr. Engel Aurél, dr. domonyi Domony Móric, báró Kohner Jenő, Krausz Simon, Molnár Ferenc, Pfeiffer Ignác, dr. Stern Samu, Strasser Alfréd, Ullmann Adolf, dr. Vadász Lipót, Vida Jenő és Weiss Manfréd választattak meg. Az Omike új igazgatósági tagjai pedig: Frey Kálmán, Herzog Lipót, dr. Mahler Ede, dr. Medgyes Simon, tiszasülyi Polnay Jenő, dr. Stamberger Ferenc és dr. Schächter Miksa lettek. Számvizsgálókká ismét egy évre Leveleky Ármin, Ribáry Mór, Salamon Jakab és dr. Stein Emil választattak meg. Végül Kondor Ignác indítványára a közgyűlés báró Dirsztay Béla és báró Herzog Mór elnököknek, dr. Hevesi Simon és dr. Neumann Árminné társelnökőknek, dr. domonyi Domony Móricné alelnőknek és dr. Weiller Ernő főtitkárnak fáradozásaikért köszönetet szavazott.

A MULT ÉS JÖVŐ MEGILLÁJA A HARCTÉREN. Érdekes felvétel érkezett az északi harctérről a Magyar Zsidó Hadi Archivum részére. Zsidó katonák olvassák a Megillát a Mult és Jövő februári számából, melyben tudvalevőleg egész terjedelmében leközöltük a Magyar Tudományos Akadémia borítékában levő illusztrált Megillát. A harctéren katonáink pergament Megillához nehezen juthattak és így örömmel üdvözölték a Mult és Jövőt, amely lehetővé tette számukra, hogy a purim ünnepét a szokásos felolvasással vezessék be. Bennünk meleg érzéseket ébreszt ez a kép, szinte még közvetlenebbnek érezzük általa azt a szorosan egymáshoz fűző köteléket, amely közöttünk és a harctéren küzdő testvéreink között fennáll.

A Mult és Jövő Megillája a harctéren

AZ ORSZÁGOS IZRAELITA PATRONÁZS-EGYESÜLET június hó 29-én délelőtt 11 órakor tartotta meg évi rendes közgyűlését Székely Ferenc udv. tan. elnöklete alatt a Pester Lloyd-társulat dísztermében. A közgyűlésen megjelentek: Az igazságügyminisztérium képviseletében bélyei Rickl Gyula államtitkár, a polgármester képviseletében dr. zilahi Kiss Jenő, a Budapesti Fiatalkorúak Bírósága képviseletében Baráth Zoltán táblabíró, a Dunai ker. kapitányság képviseletében Geguss Dániel rendőrfőtanácsos, Budapest székesfőváros árvaszékének képviseletében dr. Ágoston Géza árvaszéki ülnök, a pesti izr. hitközség képviseletében dr. Weiszburg Gyula főtitkár, az Izr. Szünidei Gyermektelep-Egyesület képviseletében Blücher József. Az egyesület tagjai közül számosan voltak jelen és meleg érdeklődéssel hallgatták végig az elnöki és igazgatói jelentéseket, amelyekből a következőket emeljük ki:

Székely Ferenc udv. tan. elnök nagyszabású beszédben

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ismertette a Patronázs általános és a háborúval kapcsolatban kifejtett rendkívüli munkásságát. Hangsúlyozta, hogy az Országos Izraelita Patronázs-Egyesület 52 vidéki fiókkal működő egész szervezetét a haború szolgálatába állította, de emellett a rendes keretek között folytatta alapszabályszerű működését is. Utána Fáy Miksa főtanácsos, az egyesület most megválasztott igazgatója, ismertette az évi jelentést, a zárszámadásokat és a folyó évi kölségvetést. Az évi jelentés néhány fontosabb számadata: Az egyesület pártfogoltjainak jelenlegi száma 2263. Ezenkívül közel 100 hadbavonulás miatt gondozás nélkül maradt gyermeket és hadiárvát nevel az egyesület. A hadiárvák érdekében jelenleg egy nagyméretű akció van folyamatban. Erről dr. Hevesi Simon rabbi, az egyesület társelnöke számol be és felhívta a közönséget egy hadiárva-alap létesítésére. Egyben bejelentette, hogy eddig erre a célra 40,000 korona folyt be. Vajda Ernő ajánlatot tett, hogy amennyiben az egyesületnek szüksége lesz rá, egy 8000 □ öles telket bocsát rendelkezésére.

Megválasztatott igazgatóul Fáy Miksa főtanácsos, pénztári előljáróul Szücs Bertalan, a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság igazgatója, ügyészekül dr. Lévai Tibor és dr. Ehrenfeld Bertalan; azonkívül 25 választmányi tag.

ADOMÁNYOK. *Klinger* Henrik gyáros Budapesten 100 koronát küldött be az Omike mensa részére. *Oblatt* Rudolfné Veszprém 5 koronát küldött be ugyancsak a mensa részére. Özv. *Friedmann* Lipótné, leánya Szidónia halálának évfordulója alkalmából 5 koronát küld szintén a mensa részére. *Rappoport Hartstein*-cég Sátoraljaújhelyről 2 koronát küldött be Dornbusch Mór síremlékére. *Freisinger* Erzsébet Látkáról egy csomag régi ruhát küldött be a szegények között való kiosztásra.

A MAGYAR ZSIDÓ MÚZEUM számára *Löwenstein* Arnold, a Pallas R.-T. igazgatója érdekes képet küldött be hozzánk, Glatter Árminnak régebbi zsidó tárgyú miniatür festményét. A képet bemutatjuk legközelebbi számunkban.

A TEMESVÁR-JÓZSEFVÁROSI POLGÁRI ÉS FELSŐBBLEÁNYISKOLÁK zsidó leányönképzőköre a nem régen rendezett ünnepélye sikerén felbuzdulva, immár másodszor lépett a nyilvánosság elé. Június hó 11-én fényesen sikerült „Zsidó irodalmi- és dalünnepélyt" rendezett, amely irányánál és tartalmánál fogva csakúgy, mint nívóját illetőleg messze kiemelkedett azon keretből, amely csak helyi érdeklődésre taithatna számot. Elevenen lüktető, életerőtől duzzadó modern zsidó szellem hatotta át az ünnepély minden egyes számát, sőt minden egyes szavát. A leánykórus a „Dort, wo die Zeder"-rel kezdte meg az ünnepélyt, amit a közönség állva és meghatottan hallgatott végig. Erre *Wesel* Erzsike, a kör elnöke emelkedett szavakkal üdvözölte a közönséget. *Schück* Lili „Ráchel siralma" és „A kis ág" című költeményt szavalta el *Patai* József fordításában, továbbá Grünau „Jung Juda" című költeményét. Majd *Menczer* Rózsi a „Zsidónő"-ből játszott néhány szép részletet, ezután pedig *Elbenschütz* Márta „*Ősi fény új világításban*" című valóságos művészettel produkált előadása következett. Szinte prózai költeményként hatott, amidőn balladaszerüen felvonultatta a biblia és Palesztina szerepét a zsidó történelmen keresztül. Majd a biblia költészete és Palesztina természeti szépségei közötti mély lelki kapcsolatot festette meg élénk színekben. Hosszú ideig szünni nem akaró taps következett erre, mire a felsőbbleányiskola derék növendéke kijelentette, hogy *Patai* József és *Abádi* Imre gyönyörű gondolatai voltak segítségére és azok inspirálták munkájában. Ezután *Gruber* Klári Náthan Samuéli „Bábel vizénél" című drámai erejű héber költeményét szavalta el nagy hatással, majd *Menczer* Rózsi a „Makkábi induló" (Kova Feuerstein Albert szerzeményét) játszotta el ügyesen, *Polgár* Böske és *Schützer* Rózsi pedig a „Sómér Jiszróél" című zsidó népdalt énekelték dr. *Tomaschoff* Baruch kitűnő fordításában. Még *Pap* Ilonka a „Búgó galamb", *Polgár* Böske pedig az „Adj könnyet anyám" című héber költeményt (az ünnepély valamennyi héber költeményét dr. *Patai* fordításában szavalták) adta elő, mindkettő zsidó érzéssel és szivbeható közvetlenséggel. *Elbenschütz* Márta ezután még a „Sósanna" című héber népdalt játszotta és ezzel a nem mindennapi sikerrel dicsekedhető szép ünnepély a *Blum* Kató által zongorán kisért „Hatikva" víg hangja mellett véget ért. Az ünnepély sikeréhez és a hatás közvetlenségéhez *Wesel* Erzsike ügyes konferálása nagyban hozzájárult. A közönség lelkesen és jóleső érzéssel távozott az ünnepélytől, amelyet dr. *Tomaschoff* Bertalan rendezett sok fáradtsággal, de még több lelkesedéssel.

VERS A FRONTRÓL. *Polatsek* Gyula 34-es tartalékos főhadnagy küldte be nekünk a következő verset, amely nem annyira költészet mint valóság.

GLATSTEIN[1]

„Glatstein! hallom maga fene gyerek,
a harc közben mókázni is szokott;
legközelebb majd mellette megyek:
nekem tetszik az ilyen víg dolog".

Úgy volt. Rzachtánál hogy rohamra mentünk
Glatstein ott volt a hadnagy oldalán:
kuplét dalolt, golyó fütyült pedig...
s a hadnagy úr nevetett a dalán.

„No, no... mi az, nem fejezte még be,
hol maradt el a vicc, a csattanó?
Glatstein hallgat, halavány a képe:
mellét járta át egy buta golyó.

Polatsek Gyula.

[1] Súlyos sebet kapott s meghalt a kórházban. Halála előtt tűzték mellére a nagy ezüst vitézségi érmet. 1914 december 15-én.

A VERBAND JÜDISCHER FRAUEN FÜR KULTURARBEIT IN PALESTINA most teszi közé évi jelentését, amelyből látjuk, hogy a Berlinben működő egyesület a háború alatt is szép működést fejt ki, különösen a palesztinai csipkék értékesítése terén. Az egyesület címe: Berlin, Bürohaus Börse, Burgstr. 27. Büro 22.

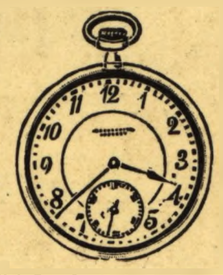
HIMEN. Dr. *Krausz* Ignác körmendi főrabbi eljegyezte *Künstler* Riza úrleányt Szombathelyről.

HIRDETÉS. Két gyönyörű, 8 és 6 éves, teljesen árva fiúcskát örökbe ad az Országos Izraelita Patronázs-Egyesület. Szíves megkeresések Budapest, VI., Ó-utca 46. sz. alá kéretnek.

ALAPITÁSI ÉV 1862
· CHRONOGRÁPH ·
· REPETITION ÉS ·
ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDET CONSTANT
Svájc és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.
BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYŰRŰÓRÁK JAVITÁSOK
INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁK RAKTÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Szerkesztői üzenetek

CIÓNI. A föld ára Palesztinában épp úgy változik, mint nálunk. Most a háborúban pedig egyáltalában nem lehet megállapítani. Különben természetes, hogy ott is az ár mindig a konjunktúráktól és a föld minőségétől függ.

NEM KŐZÖLHETŐK: Csöndes alkonyatban. Elvitték (H. F., Nyitra m.) Hattyúdal. Fohász. Magyar anyákhoz. Szombat a harctéren. (Eltettük az Archivum számára.) A Chaszam Szófer életrajzából. — Álom (S. L., Szigetkamra. Tehetségre vall.)

J. D. MISKOLC. Türelem. El vagyunk halmozva kéziratokkal, a papiros pedig egyre fogy és drágul és takarékosságra int.

PILPUL. Ön tud talmudot is, tehát ismeri a tételt, hogy „Én mesivin al haderus“ azaz nem bocsájtkoznak cáfolatokba exegézissel szemben. Ugyanúgy vagyunk a verssel is. Bizonyos, hogy *Mezey* Sándor verse nem akart istent káromolni. Sőt ellenkezőleg, Isten dicsőségére íródott. Csak meg kell találni a helyes magyarázatot, a jó értelmet. Különben a midrasban, pl. Isten sír. A zsoltárban pedig Dávid király sokszor szinte kifakad Isten ellen. A Tórában pedig Isten azt mondja „Megrészegítem nyilaimat vérrel“, tehát szintén szomjas a nyíla vére.

GRÜNN LAJOS EGER álnév mögé rejtőző levélírónak üzeni Abádi Imre, hogy mindketten sejtették, hogy héber levelének egész tartalma *valótlan* s hogy az csak nemtelen céllal íródhatott, most aztán hallgatása annál jobban meggyőzte erről. Eljárását fölösleges aposztrofálni, az egészben legsajnálatosabb az, hogy héber tudását ilyesminek az eszközéül használta.

Közgazdaság

AZ „UNIÓ“ ÉLET- ÉS GYERMEKBIZTOSÍTÓ M. SZ. július hó 2-án tartotta 33-ik rendes közgyűlését dr. Vázsonyi Vilmos orsz. képv. elnöklete mellett. Az intézet működése és főtörekvése oda irányult, hogy a biztosítási állományt ápolja és a biztosított felek minden irányban való kifogástalan kielégítéséről gondoskodjék. A jegyzésre került hadikölcsönök közül eddig a nyugdíjintézettel együtt 4.432,800 K-át vett át. A jelentésből és mérlegből továbbá az tűnik ki, hogy az intézet fejlődése és állapota teljesen normális, amennyiben a díjtartalék 1.448,041·15 K-val, 26.767,998·38 K-ra emelkedett; díjbevétel volt 3.502,214·24 K; az intézet tőkéinek kamathozadéke pedig 1,172.781·56 K-ra rúgott. A mérlegtételek vagyoni oldalán tetemes leírások eszközöltettek 462.973·15 K összegében. Ezek dacára az évi felesleg 54.360·12 K, mely felerészben a külön-, felerészben pedig a jutalékfelemelési tartalék javára esik. A közgyűlés a jelentést és a mérleget tudomásul vette és a felmentvényt a vezetőségnek megadta.

A MAGYAR ÉLET- ÉS JÁRADÉKBIZTOSÍTÓ-INTÉZET m. sz. június hó 26-án tartotta meg 14-ik rendes évi közgyűlését Széchényi Aladár gróf elnöklete alatt, az intézet Andrássy-úti házában. Az intézet a rendkivüli viszonyok dacára elég kedvező eredménnyel zárta üzletévét, 19,533·18 K nyereséggel. A részjegyek szelvényeinek 5%-kal való beváltása után a fennmaradó nyereség 70%-át a biztosítottak nyereményosztalék-alapjához csatolták. Az 1906. évben belépett tagok másod-, az 1911. évben belépettek elsőízben részesültek a nyeremény felosztásában. A közgyűlés hozzájárult az igazgatóság előterjesztéséhez, a felmentvényt megadta és elismerését fejezte ki a vezetőségnek a nehéz időkben tanusított óvatos és eredményes működéseért.

SZIGORÚAN RITUÁLIS INTERNÁTUS
nyílik meg a következő tanévre középiskolai, kereskedelmi és polgári iskolai tanulók számára. Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkitünőbb ellátás, egyéni nevelés. Az összes iskolákhoz közel. Tanulók csakis korlátolt számban vétetnek fel.
Legjobb referenciák. Cím:
Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-u. 42.

KACZÉR ILLÉS szenzációs napkeleti regénye: KHAFRIT, AZ ÉGYIPTOMI ASSZONY megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

ALKALMI AJÁNDÉKOK
műtárgyakban és régiségekben
STERNBERGNÉL
BUDAPEST, VI. KER., DOB-UTCA 24. SZÁM

Kereskedelmi megbízásait a leggyorsabban és legmegbízhatóbban
BOGYÓ G. export-import
irodája intézi el
Budapest, VII., Akácfa-utca 43.
Telefon 167-20. Telefon 167-20.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: DR. PATAI JÓZSEF.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KERBER HENRIK

BUDAPEST, VIII., Nap-u. 29.

Alapíttatott 1890-ben.
Telefon: „József“ 3—86.

Szőrme, szőnyeg-poroló, megóvó, valamint szőnyeg-mosó, tisztító- és javítóintézet.
Ablaktisztítás, lakástakarítás, padlóbeeresztés, „Tapeta“ festettfal, falfestmény, Frescotisztítás és féregírtási vállalat.

KRICK ÉS ROSENZWEIG

(IV., Borz-u. 9. sz.) angol és francia nőiszabó-cég felhívja az úrihölgyközönség szíves figyelmét, hogy *kosztümök, köpenyegek*, blúzok, utcai és estélyi ruhák, valamint menyasszonyi kelengyék a legszolidabb divat szerint jutányos árban készülnek.

Vidéki rendeléseknél, ha több rendelés van egyszerre, személyesen megyünk a ruhákat próbálni!

Bárminemű gyászruha 2 nap alatt elkészül!

E lap előfizetői árengedményben részesülnek.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

Pályázati hirdetmény.

A pesti izr. hitközség előljárósága a boldog emlékű *József főherceg, Magyarország Nádorispánja* félszázados nádori működése emlékére alkotott alapítványból f. évre esedékes ösztöndíjakra pályázatot hirdet.

Ebből az alapítványból a budapesti m. kir. József-műegyetemnek *pesti születésű kitűnő* szorgalmat és előmenetelt tanusító *két* hallgatója *felekezeti különbség nélkül* egyenkint 400, azaz Négyszáz korona ösztöndíjban részesül.

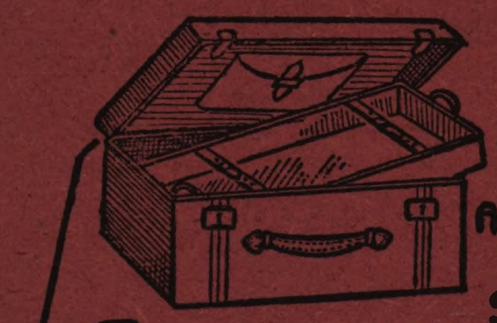
Az ösztöndíjak odaítélésénél előnyben részesülnek azok, akik ezt az ösztöndíjat az előző évben is élvezték, feltéve, hogy tanulmányaikban való hanyagság, vagy rossz erkölcsi magaviseletükkel nem bizonyultak az ösztöndíjra érdemetlennek.

A születési bizonyítvánnyal, a vagyoni állapotot feltüntető igazolvánnyal, valamint a tanulmányi eredményeket bizonyító, hitelesített leckekönyv másolattal felszerelt folyamodványok *f. é. szeptember hó 15-ik* napjáig a budapesti m. kir. József-műegyetem nagyságos rektorához nyujtandók be.

Az ösztöndíjak f. é. november hó 10-ik napjáig fognak a pesti izr. hitközség pénztáránál kifizettetni.

Budapesten, 1916 május 30.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

Kívánatra ingyen és bérmentve küldöm vidékre
2400 színes rajzot tartalmazó női

KÉZIMUNKA

értesítőmet **Bérczi D. Sándor** kézimunka nagyiparos
Budapest, Dessewffy-utca 5. Kiválasztásra küldök
A most megjelent képes **BLŰZ** árjegyzékemmel is szívesen szolgálok

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek gyára. • Fizikai, kémiai, természetrajzi műszerek. • Röntgen-készülékek. • Tudományos műszerek.

Budapest, VI., Bulcsu-utca 7. szám. Telefon 21-06

Perzsaszőnyegek

alkalmi vételek
Sternbergnél, Dob-u. 24.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MODERN LEVÉL-PAPÍR UJDONSAGOK. PAPÍR-ÁRUK

Pauker Mór PAPÍRÁRUHÁZA

BUDAPEST FŐÜZLET: V. VÁCI KÖRÚT 60 TEL.: 47-37 FIÓKÜZLET: VÁCI KÖRÚT 73 TEL.: 86-73 M. K. POSTATAKA-REKPÉNZTÁRI SZÁMLA 1952

KELETI J.-BUDAPEST

csász. és kir. szabad. sérvkötők, orvossebészi műszer és betegápoláshoz szükséges eszközök gyára

Alapíttatott 1878-ban.

Főraktár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 17. sz.
Gyár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 14. szám
Telefonszám: 13-76.

Orvosi sebészeti műszer, kötszer, testegyenesítő gépek, műlábak, műkezek, cs. és kir. szabadalmazott sérvkötők, betegápolási és kozmetikai eszközök, utazási cikkek, mindenféle gummiárúk, légpárnák, melegítő thermophorok raktára. Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Hirdetéseket felvesz a Hirdetési hivatal, Bpest, VI. ker., Podmaniczky-u. 6. Tel. 146-92.

Kohn Arnold

Telefon 18-76 **Telefon 18-76**

SIRKŐRAKTÁRA
SIREMLÉKEK

minden ár és kivitelben, áthelyezések exhumálásoknál

Javítási munkák a temetőben

Szombaton és ünnepnap zárva

Budapest, VII., Károly-körút 15

Neumayer Fülöp

Budapest, V. ker., Deák Ferenc-tér 1. szám (Erzsébet-tér sarok).
Telefonszám: 11—21.

Perzsa- és Smyrna-szőnyegek. Hazai gyártmányú Moquett-plüssök, bútorszövetek, ágy és asztalterítők, függönyök és szőnyegek, továbbá kárpitos- és kocsigyártókellékek gyári raktára.

Kívánatra mintát bérmentve küldök.

Tekintettel a közismert nehézségekre, tisztelt vevőim szíves figyelmébe ajánlom, hogy a

szén és koksz

beraktározása a téli szükségletre már most célszerű megkezdeni és raktáromon Budapest, józsefvárosi pályaudvaron minden egyes fuvar szén és koksz a magyar kir. államvasutak kirendelt közege által hivatalosan mérlegeltetik

URBÁN S. L. szén- és koksz-nagykereskedő,
BUDAPEST, V., NÁDOR-UTCA 17. SZÁM
Telefon: 53-40, 53-41 és 53-42

IFJ. WEISS GYULA

tábla- és tükör-üvegnagykereskedő
Budapest, V., Vadász-utca 29.
Telefon 44-19.

Tábla-üveg minden méretben. *Opalin* falburkolati lapok, alabástrom, fehér és színes. *Falconnier-üveg* épületkövek, fehér és színes. *Sodronybetétes-üveg* minden vastagságban. *Recés-üveg* minden méretben. *Öntött-üveg* minden vastagságban. *Tükör-üveg* átlátszó és foncsorozott. *Ornament-üveg* fehér és színes. *Chatedral-üveg* az összes létező színekben. *Színes-jelső üvegek. Talpazatlapok* sodronybetéttel és anélkül. *Üvegtetőcserép* különféle alakban. *Prizma-üveg.*

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ÚRISZABÓ, BUDAPEST, PODMANICZKY-UTCA 6. :: TELEFON 153—94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol- és skót szövetekből. Állandóan nagy választék a legdivatosabb kelmékből. :: Szolid árak.

HORNYÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPESTEN. 64476

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára